

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

برنامه دولت اقدام و تحول

استان البرز

بسم الله الرحمن الرحيم

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان البرز

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی

همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم، عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزیتا لطفی جبلی، سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده

طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.

حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چناچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادها، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است.همچنین، راهبردها وسیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد.امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی
کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری
بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

فصل نخست: کلیات ۱

۱-۱- مقدمه ۲

۱-۲- بیان مسئله ۲

۱-۳- اهداف بنیادین سند ۴

۱-۴- مواد و روش‌ها ۴

۱-۴-۱- روش تحقیق ۴

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی ۵

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها ۶

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها ۶

الف) کیفی ۶

ب) کمی ۷

فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی ۸

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف ۹

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی ۳۵

۲-۲-۱- بررسی وضعیت ۳۵

۲-۲-۲- توان اکولوژیک ۳۵

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک ۳۷

فصل سوم: تحلیل محیط درونی ۳۹

۳-۱- تقسیمات کشوری و همجواری‌ها ۴۰

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط زیستی ۴۲

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها) ۴۲

۲-۲-۳- آب و هوا و اقلیم ۴۶

۳-۲-۲-۱- بارش ۴۷

۳-۲-۲-۲- دما ۴۹

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا ۵۱
۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها ۵۲
۳-۲-۲-۵- تبخیر ۵۳
۳-۲-۳- منابع آب ۵۴
۳-۲-۴- پایداری منابع آب ۵۶
۳-۲-۵- کشاورزی استان ۵۹
۳-۲-۶- پوشش گیاهی ۶۱
۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی ۶۲
۳-۲-۸- مخاطرات محیطی ۶۳
۳-۲-۸-۱- زلزله ۶۳
۳-۲-۸-۲- سیل ۶۶
۳-۲-۹- مناطق حفاظت شده ۶۶
۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی ۶۸
۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان البرز ۶۸
۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان البرز ۶۸
۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه ۶۸
۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه ۶۹
۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان البرز ۶۹
۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان ۷۸
۳-۳-۲- فقر و محرومیت ۹۱
۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم ۹۲
۳-۳-۲-۲- جمع‌بندی ۹۶
۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی ۹۷
۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی ۹۸
۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان البرز ۹۹
۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی ۱۰۲

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۱۰۳
۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت ۱۰۳
۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت ۱۰۶
۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور ۱۰۸
۳-۳-۴-۳- میزان شهرنشینی و روستانشینی ۱۰۹
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت ۱۱۱
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت ۱۱۲
۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت ۱۱۴
۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت ۱۱۷
۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار ۱۱۹
۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی ۱۲۲
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۲۵
۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت ۱۲۷
۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده ۱۲۸
۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل ۱۲۹
۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده ۱۲۹
۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی ۱۳۰
۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۳۱
۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی ۱۳۲
۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی استان البرز ۱۳۴
۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۳۴
۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات ۱۳۵
۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان البرز ۱۳۶
۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۳۷
۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان البرز ۱۳۷
۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات ۱۳۸

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ۱۳۸
۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۳۹
۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان البرز ۱۳۹
۳-۳-۵-۳-۱- آمار و اطلاعات ۱۳۹
۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی ۱۴۱
۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۴۱
۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید ۱۴۱
۳-۵- نظام سکونتگاهی ۱۵۵
۳-۵-۱- نظام شهرنشینی ۱۵۵
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان البرز ۱۵۸
۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان البرز ۱۶۰
۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان ۱۶۱
۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ۱۶۴
۳-۵-۲- نظام روستانشینی ۱۶۷
۳-۶- نظام زیربنایی ۱۶۹
۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات ۱۷۰
۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان البرز ۱۷۰
۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری ۱۷۱
۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی ۱۷۲
۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها ۱۷۳
۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۷۴
۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب ۱۷۵
۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۱۷۵
۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز ۱۷۶
۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب ۱۷۶
۳-۷- بررسی نظام مدیریتی ۱۷۸

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۱۷۸
۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود ۱۸۳
۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۱۸۹
۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۱۸۹
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۱۹۰
۳-۸-۲-۱- موقعیت استان البرز در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی ۱۹۰
۳-۸-۲-۲-ظرفیت‌های اقتصادی استان ۱۹۵
۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی ۱۹۷
۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری استان البرز ۱۹۹
فصل چهارم: رویکرد راهبردی ۲۰۱
۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی ۲۰۲
۴-۲- تدوین اهداف بنیادین ۲۱۶
۴-۳- تدوین چشم‌انداز ۲۱۸
۴-۴- مأموریت‌های اصلی ۲۱۸
۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید ۲۱۹
فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها ۲۲۷
۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها ۲۲۸
منابع و مأخذ ۲۳۴

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۱۰

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۳

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۲

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۴

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۷

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست ۳۰

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان البرز در سال ۱۳۹۸ ..... ۴۰

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان ۴۴

جدول ۹- طبقات شیب استان ۴۵

جدول ۱۰- میانگین بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۴۸

جدول ۱۱- میانگین دمای سالانه استان در درازمدت ۵۰

جدول ۱۲- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاه‌های مختلف استان در بلندمدت ۵۲

جدول ۱۳- میانگین تبخیر در ایستگاه‌های مختلف استان ۵۳

جدول ۱۴- مشخصات کلی واحدهای هیدرولوژیک موجود در استان البرز ۵۴

جدول ۱۵- منابع آب زیرزمینی موجود در استان ۵۵

جدول ۱۶- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان البرز ۵۶

جدول ۱۷- شاخص فالکن مارک وضعیت منابع آبی استان البرز و ایران ۵۷

جدول ۱۸- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۵۸

جدول ۱۹- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۵۸

جدول ۲۰- میزان تولید و مساحت زیرکشت دارای اراضی زراعی۹۸-۱۳۹۷ ..... ۶۰

جدول ۲۱- محصولات عمده کشاورزی استان ۹۸-۱۳۹۷ ..... ۶۰

جدول ۲۲- مساحت پارک های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره گاه های جنگلی استان در پایان سال۹۸ ..... ۶۱

جدول ۲۳- مساحت جنگل ها، مراتع و پدیده های بیابانی تا سال۱۳۹۸ ..... ۶۱

جدول ۲۴- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷ ..... ۶۲

جدول ۲۵- مناطق تحت حفاظت محیط زیست ۶۶
جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ۷۰
جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۷۰
جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت..... ۷۱
جدول ۲۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان البرز ۷۱
جدول ۳۰-نسبت طلاق به ازدواج در استان البرز..... ۷۲
جدول ۳۱-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده ۷۲
جدول ۳۲-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۷۳
جدول ۳۳-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۷۳
جدول ۳۴-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی..... ۷۴
جدول ۳۵- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران..... ۷۴
جدول ۳۶- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده ۷۵
جدول ۳۷- دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۷۵
جدول ۳۸-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)..... ۷۶
جدول ۳۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)..... ۷۶
جدول ۴۰- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)..... ۷۷
جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر) ۷۷
جدول ۴۲-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۷۸
جدول ۴۳-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرایم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران .. ۷۸
جدول ۴۴- میانگین مولفههای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان البرز و کل کشور ۷۹
جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان البرز و کل کشور ۸۰
جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان البرز و کل کشور ۸۱
جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان البرز و کل کشور ۸۱
جدول ۴۸- میانگین مولفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان البرز و کل کشور ۸۲
جدول ۴۹- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان البرز و کل کشور..... ۸۳
جدول ۵۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان البرز و کل کشور ۸۳

جدول ۵۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان البرز و کل کشور ۸۴
جدول ۵۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان البرز و کل کشور ۸۴
جدول ۵۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان البرز و کل کشور..... ۸۵
جدول ۵۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان البرز و کل کشور ۸۵
جدول ۵۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان البرز و کل کشور..... ۸۶
جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان البرز و کل کشور ۸۶
جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان البرز و کل کشور ۸۶
جدول ۵۸- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۸۷
جدول ۵۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۸۷
جدول ۶۰- تعداد بیمارستآن‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۸۸
جدول ۶۱-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صدهزار نفر)..... ۸۸
جدول ۶۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی..... ۸۹
جدول ۶۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صدهزار نفر)..... ۸۹
جدول ۶۴- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۹۰
جدول ۶۵-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صدهزار نفر) ۹۰
جدول ۶۶-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۰
جدول ۶۷-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۱
جدول ۶۸-شاخص ها و ابعاد فقر چندبعدی ۹۲
جدول ۶۹- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) ۹۵
جدول ۷۰- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۹۹
جدول ۷۱- تغییرات تعداد جمعیت کشور و استان البرز به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰.....۱۰۴
جدول ۷۲- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان البرز، در سال ۱۳۹۵ .....۱۰۷
جدول ۷۳- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان البرز از جمعیت شهری و روستایی کشور.....۱۰۸
جدول ۷۴- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان البرز با کشور ۱۱۰
جدول ۷۵- درصد رشد سالانه جمعیت استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۱۱
جدول ۷۶- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان البرز و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی ۱۱۶

جدول ۷۷- نسبت جنسی جمعیت استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ .....۱۱۸
جدول ۷۸- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ....۱۲۰
جدول ۷۹- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵ .....۱۲۲
جدول ۸۰- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت.....۱۲۴
جدول ۸۱- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت.....۱۲۵
جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان البرز برحسب الگوی مهاجرت ۱۲۸
جدول ۸۳- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت.....۱۲۸
جدول ۸۴- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۰
جدول ۸۵- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان البرز به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ .....۱۳۱
جدول ۸۶- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان البرز، براساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵.....۱۳۲
جدول ۸۷- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان البرز ۱۳۶
جدول ۸۸- وضعیت نرخ باسوادی در استان البرز ۱۳۷
جدول ۸۹- نمای کلی وضعیت استان البرز در مقایسه با کشور در سال ۹۸.....۱۴۳
جدول ۹۰- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۱۴۴
جدول ۹۱- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان البرز از کشور.....۱۴۵
جدول ۹۲- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور.....۱۴۶
جدول ۹۳- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان یزد از کشور ۱۴۷
جدول ۹۴- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور.....۱۴۸
جدول ۹۵- سهم استان یزد از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۴۹
جدول ۹۶- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۵۱
جدول ۹۷- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۵۲
جدول ۹۸- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۵۳
جدول ۹۹- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان ۱۵۵
جدول ۱۰۰- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ .....۱۵۶
جدول ۱۰۱-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ .....۱۵۷
جدول ۱۰۲-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵.....۱۵۸

جدول ۱۰۳- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان البرز ۱۶۱
جدول ۱۰۴-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۶۲
جدول ۱۰۵-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۱۶۹
جدول ۱۰۶- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۱۷۰
جدول ۱۰۷- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۱۷۷
جدول ۱۰۸- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان البرز ۱۹۸
جدول ۱۰۹- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۱۹۸
جدول ۱۱۰- جاذبه‌های انسان‌ساخت، طبیعی و فرهنگی- تاریخی استان البرز ۱۹۹
جدول ۱۱۱-تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۰۴
جدول ۱۱۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۰۸
جدول ۱۱۳- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۰۹
جدول ۱۱۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۱۱
جدول ۱۱۵- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۱۱
جدول ۱۱۶- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۱۲
جدول ۱۱۷- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست ۲۱۳
جدول ۱۱۸- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست ۲۱۴
جدول ۱۱۹-تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۱۴
جدول ۱۲۰-شرح مسائل راهبردی استان البرز در عرصه اقتصادی ۲۱۵
جدول ۱۲۱- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه البرز ۲۱۶
جدول ۱۲۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۲۰
جدول ۱۲۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۲۲
جدول ۱۲۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان ۲۲۳
جدول ۱۲۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۲۴
جدول ۱۲۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۲۶
جدول ۱۲۷- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان البرز در محورهای مختلف ۲۲۹

فهرست شکل‌ها

شکل ۱- گلباد ایستگاه کرج ۵۳
شکل ۲- زمین‌های زراعی و باغ در قسمتی از منطقه البرز جنوبی ۱۶۶
شکل ۳- شاخص فناوری اطلاعات در استان البرز ۱۳۹۹ ..... ۱۷۵
شکل ۴- طرح یک کمربند- یک جاده ۱۹۱
شکل ۵- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو ۱۹۲
شکل ۶- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور ۱۹۳
شکل ۷- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول(ITI) ۱۹۳
شکل ۸- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران ۱۹۴
شکل ۹- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان البرز ۱۹۵

فهرست نمودارها

نمودار ۱- میانگین بارندگی استان در دراز مدت ۴۸

نمودار ۲- میانگین دراز مدت دما در استان ۵۰

نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف ۵۵

نمودار ۴- مقایسه مساحت مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست ۶۷

نمودار ۵- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۰۴

نمودار ۶- تغییرات تعداد جمعیت استان البرز، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۰۵

نمودار ۷- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان البرز، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۰۵

نمودار ۸- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان البرز، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۰۶

نمودار ۹- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان البرز از کل جمعیت استان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۰۷

نمودار ۱۰- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان البرز از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۰۹

نمودار ۱۱- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان البرز با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۹۰ ..... ۱۱۰

نمودار ۱۲- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان البرز و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۱۲

نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان البرز و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۱۲

نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان البرز، در سال ۱۳۹۰ ..... ۱۱۳

نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان البرز، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۱۴

نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۱۶

نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۱۷

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۱۷

نمودار ۱۹- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری استان البرز، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۱۹

نمودار ۲۰- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط روستایی استان البرز، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۱۹

نمودار ۲۱- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان البرز و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۱

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان البرز و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۱

نمودار ۲۳- خالص مهاجرت استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۲۳

نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۶

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۶
نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۷
نمودار ۲۷- میزان باروری کل استان البرز و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶ ..... ۱۲۹
نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان ۱۵۷
نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ ..... ۱۵۹
نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور ۱۶۹
نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان ۱۸۲

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار ۴۱

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان البرز ۴۲

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان البرز ۴۴

نقشه ۴- طبقات شیب استان البرز ۴۵

نقشه ۵- اقلیم استان البرز ۴۷

نقشه ۶- خطوط هم دما استان البرز ۴۹

نقشه ۷- خطوط هم بارش استان البرز ۵۱

نقشه ۸- پراکندگی گروه‌های معدنی در استان البرز ۶۲

نقشه ۹- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ ..... ۶۵

نقشه ۱۰- مناطق تحت حفاظت محیط زیست استان البرز ۶۷

نقشه ۱۱- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان البرز ۱۶۳

نقشه ۱۲-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان البرز ۱۷۲

نقشه ۱۳-شبکه حمل و نقل استان البرز ۱۷۴

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسّر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان البرز سرزمین آبشارها و دریاچه‌ها دارای جمعیتی برابر با ۲ میلیون هفتصدهزار نفری (سهم ۳/۴ درصدی از جمعیت کشور) و رتبه ۱۱ بین استان‌های کشور از نظر جمعیت می‌باشد و در مساحتی بالغ بر ۵۱۷۳ کیلومترمربع با سهم ۰/۳ درصد از مساحت کشور گسترش یافته است. این استان به‌واسطهٔ نزدیکی به پایتخت

اداری-اقتصادی کشور، از قابلیت‌های توسعه‌ای منحصر به فردی برخوردار است. قرارگیری در موقعیت ارتباطی مناسب و دسترسی به کریدورهای بین‌المللی، وجود فرودگاه و منطقه ویژه اقتصادی پیام، وضعیت مناسب شهرک‌های صنعتی و صنایع در استان، وجود زیرساخت‌های دانش‌بنیان در استان، رتبه چهارم تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر در کشور، وجود تنوع زیستی بالا و وجود ظرفیت‌های گردشگری طبیعی، وجود طرح پالایش صنعتی تهران که موجب استقرار صنایع در استان البرز گردیده و گسترش خطوط ریلی استان با استان تهران از جمله ظرفیت‌ها و قابلیت‌های استان البرز می‌باشد؛ با وجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان البرز از لحاظ توسعه‌یافتگی و پیشرفت در سطح مطلوبی قرار ندارد.

نظام مدیریتی متفرق و چند پارچه، تفرق کارکردی، هماهنگی محدود بین بخشی، محدودیت‌های مربوط به ظرفیت‌های نهادی و ضعف جامعه مدنی و بخش خصوصی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. بخش اعظمی از ارزش‌افزوده از استان خارج می‌گردد. علاوه بر این، محدودیت منابع آب، تغییر اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌ها به خاطر عدم صرفه اقتصادی و شرایط ویژه استان، تهدید دائمی خشک‌سالی و کمبود نزولات جوی و بالا بودن پتانسیل لرزه‌خیزی شهر از جمله چالش‌های محیط زیستی استان است که کم‌توجهی به رهیافت تاب‌آوری و مدیریت پایدار بحران موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد.

نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان البرز برابر با ۱۱/۸۸ بوده و یک سوم ساکنین استان حاشیه‌نشین هستند که عمده آن‌ها در اطراف زندان‌های استان سکونت دارند. نظام سکونتگاهی و به‌ویژه نظام شهری استان نامتعادل است و تنها شهرهای کرج بیش از ۶۰ درصد و چهار شهر فردیس، نظرآباد، کمال شهر و محمد شهر مجموعاً ۲۰ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده‌اند. اقتصاد استان نیاز به ساماندهی و برنامه‌ریزی کارآمد دارد؛ بخش کشاورزی رمق زیادی ندارد و سهم بسیار پایین از شاغلان را به خود اختصاص داده است و کارکرد استان بیشتر خدماتی-صنعتی است. با وجود موقعیت ویژه نسبت به گذرگاه‌های ترانزیتی، زیرساخت‌های مربوطه به طور مطلوب گسترش پیدا نکرده است و ترافیک سنگین، یکی از ویژگی‌های اصلی استان است. بخش گردشگری استان متناسب با قابلیت‌ها، ارزش‌افزوده و درآمد خلق نمی‌کند. در این استان ارزش‌های فرهنگی همچون تلاش و جدیت رو به زوال است و آسیب‌ها و مسائل اجتماعی همچون طلاق، فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی رو به فزونی است. از نظر جمعیتی نرخ باروری بسیار پایینی دارد که معادل ۱/۶ می‌باشد و از نرخ باروری تا سطح جانشینی (۲/۱) دارای فاصله است. با وجود این چالش‌ها و مسائل در استان البرز، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست! واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و

ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان البرز در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی،

روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرفت تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد(Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد. دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی[1] آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی[2] می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

1- Methodological pluralism or eclecticism
2- Mono-method approach

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا

3- Sequential

متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[۴] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد[۵]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

4- Conceptual analysis
5- Document analysis

فصل دوم

تحلیل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، مسئله شناسی راهبردی در استان البرز- مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵ و برنامه آمایش استان البرز- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرهای بزرگ	- جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی سوادی و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست محیطی در شهرهای بزرگ	- ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان	- جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجرفرست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
توسعه پایدار		- تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها	- کاهش نرخ مرگ و میر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی	- جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی رویه شهرها نواحی ساحلی	- حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطهٔ ساخت و سازها - ایجاد محدودیت‌های محیط زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری	- ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم بهره و ...) به جوانان تحصیل‌کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی	- جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهرها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادها- تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد	- جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	- توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد ویژه‌ی اقتصادی کشور - افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن	- ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	- رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان و حمایت از صادرات - حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری – صنعتی ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور	- توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پسکرانه ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفرجگاهی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید	- اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمرکز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیر متخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			– جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف – تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سینرژی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	– رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن – تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی – توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی – اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی – ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی – سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین – تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها – محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا – ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها – ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت – توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی – شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش – توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی – ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی – توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر – توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه – استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی – توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر – ایجاد مناطق آزاد ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین – سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری – عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی	– جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک – جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی – جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری – جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی – امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی – جلوگیری از خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش‌افزوده محصولات – انعقاد قراردادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد – بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد ویژه استان – جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان – توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی – ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات شناورهای سطحی، زیرسطحی، اثرسطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد – حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور – حمایت از مشاغل ایجادی حاصل از طرح‌های فن آورانه و دانش‌بنیان در صنعت دریایی – هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی – افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی – جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی – شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی – تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان – هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		ICT	
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	- جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستاشهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- به حداقل رساند هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزا نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش‌دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلایندگی و عوارض ارزش‌افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکز زدایی و اثربخشی مدیریت اجرائی در مراکز استان‌ها و	- بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی(کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع‌تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن	فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی
طرح جامع گردشگری ملی- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	- توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت	- توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت - توسعهٔ بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی
مسئله شناسی راهبردی در استان البرز- مرکز بررسی‌های استراتژیک	۱۳۹۵	- پالایش جوازهای تأسیس صادره به منظور پرهیز از توسعه واحدهای جدید فاقد مزیت و تأکید بر احیاء ارتقای فعالیت‌های صنعتی موجود در استان - تهیه طرح جامع حمل و نقل استان البرز و طرح احداث خط آهن کرج، فرودگاه پیام، ماهدشت و اشتهارد و اتصال به بویین‌زهرا و خط سراسری در تاکستان - تأکید بر اجرایی شدن آیین‌نامه شهرک‌های صنعتی به طور کامل - تلاش در جهت بومی نمودن سرمایه‌گذاری‌های صنعتی و کاهش خروج ارزش‌افزوده آن‌ها از استان با توجه به نزدیکی به تهران - اعطا و تمدید معافیت‌ها و سایر مشوق‌های لازم برای گسترش صنایع پاک (جدید و موجود) - توسعه خوشه صنعتی و تکمیل زنجیره ارزش‌افزوده صنایع ساخت خودرو و ماشین‌آلات - تأسیس کلینیک‌های درمان صنعت در شهرک‌های صنعتی استان - تشویق و هدایت واحدهای تولیدی به سمت دانش‌بنیان شدن و بهره‌مندی از تسهیلات موجود - تدوین و تصویب قانون مربوط به محل تولید به عنوان محل قانونی شرکت به حوزه مالیاتی - الزام واحدهای صنعتی جدید و اعمال تمهیدات لازم برای انتقال تدریجی واحدهای موجود به شهرک‌ها و نواحی صنعتی تعیین شده - برقراری رابطه منطقی میان دانشگاه و مراکز صنعتی و استفاده از پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه صنعت - ایجاد بازارچه دائمی برای صنایع‌دستی استان - تهیه طرح جامع گردشگری - تهیه بانک اطلاعاتی قوی از تمامی آثار و بناهای استان و شناسایی مشکلات هر یک و سعی در مرمت اصولی آن‌ها - ایجاد اطلس گردشگری و معرفی درست آثار و رویدادهای مربوط به صنعت گردشگری	- تدوین برنامه برای توسعه صنایع دارای مزیت و ضمانت اجرایی برای آن - تخصیص بودجه برای توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل - نظارت بر اجرای آیین‌نامه شهرک‌های صنعتی - توجه به بومی نمودن سرمایه جهت جلوگیری از خروج ارزش‌افزوده بخش صنعت - توسعه صنایع پاک و دانش‌بنیان - ایجاد شهرک‌های صنعتی مکمل در خودروسازی - ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت تأسیس کلینیک‌های درمان در شهرک‌های صنعتی - تسهیل قوانین تأسیس صنایع شرکت‌های دانش‌بنیان - تجمع صنایع در شهرک‌های مشخص و اعطای زمین به صاحبان صنایع برای جابجا نمودن صنایع - ایجاد پیوند بین دانشگاه و صنعت در استان - مکان‌یابی بازارچه دائمی برای صنایع‌دستی با بهای اندک اجاره - تسریع در ایجاد بانک اطلاعاتی و اطلس باستانی استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		استان	
برنامه آمایش استان البرز- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۹۸	- برقراری پیوندهای اقتصادی فراملی و تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد (به کارگیری فرودگاه پیام و...) - ارتقاء عملکرد شهرک‌ها و نواحی صنعتی موجود و ایجاد شهرک‌های صنعتی جدید تخصصی مبتنی بر فناوری‌های جدید	- تقویت نقش اقتصادی استان با خارج از کشور و ایجاد زیرساخت‌های لازم - توسعه صنایع پاک و دانش‌بنیان و به کارگیری فناوری‌های نوین در شهرک‌های صنعتی
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرره‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازهٔ میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - ایجاد و توسعه زنجیره ارزش تخم پرندگان	- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سینرژی و مکمل‌گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخورداری از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کرویدور شمال-جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کار گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکز زدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربناهای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دورکاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور - فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی	- توسعه و تجهیز زیربناها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک - جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سپیدرود در سطح استان

		- ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین‌دست	- افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری با هدف ارتقای منابع آبی استان
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربناهای حمل و نقل در مناطق ممتاز	- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۸۵	- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر	- جلوگیری از ساخت سازهای بی رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل‌ونقل ریلی، دوخطه‌کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن	- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه	- کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور	- جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به‌روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنهٔ سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط	- جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		- توسعهٔ پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعهٔ کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعهٔ منابع انسانی و تجهیز فضاهای روستایی - توسعهٔ منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعهٔ بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چندسطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایهٔ پراکندهٔ کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعهٔ فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی	
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط زیستی و کاهش مشکلات - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود: ۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛ ۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛ ۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ابر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید. - تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا؛ - انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره بری از اراضی قابل کشت؛ - ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها	

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها - سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای‌عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان - توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه	- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون افزا - جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با سازوکارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره .. - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دورافتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربناهای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقماری خوداتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه	- جلوگیری از دین گریزی، قانون گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر	- جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و بر قراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی –فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی –اسلامی در تعامل با برون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی	- جلوگیری از کاهیش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ - ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها	- جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه - ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده - جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همیاری‌های بین بخشی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معتادان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی	- حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر - ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی - ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت - جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت - تمرکز بر پیشگیری به جای درمان
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب	- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقتدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی فضاهای آموزشی - جلوگیری از بی عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی
نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی	۱۳۹۲	- نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عترت(امام عصر(عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی -ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن	- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
انقلاب فرهنگی		- مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی–ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام - گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی	- افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن	- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونتگاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مساکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی	- کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع	- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چندپارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی "،"حفاظت از محیط زیست " و " حراست از میراث فرهنگی " در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی	- جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- انجام برنامه‌های محیط زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط زیستی - ارتقاء فن‌آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل‌تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین‌حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری	- جلوگیری از تخریب محیط زیست - هوشمندسازی حفاظت از محیط زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران -	۱۳۹۴	- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط زیستی - تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب	- جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
مرکز ملی آمایش سرزمین		- ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل‌تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقابه‌های محیط زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	- جلوگیری از عدم رعایت حقابه‌های محیط زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی
مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربری	۱۳۵۵	- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری - احیا و ضابطه مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی ویژه استان - ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورهای گردشگری	- اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی - جلوگیری از ساخت و سازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		- اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها	- جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها
سیاست‌های کلی محیط زیست- حضرت آیت الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی(از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملّی محیط زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریّت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر وکنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حسابرسی زیست محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملّی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط زیست و ترویج و نهادینه سازی فرهنگ و اخلاق زیست محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی ـ اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست	- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط زیستی - بازبینی قوانین محیط زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط زیستی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
		- گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینیِ مشارکت و مسؤولیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط زیست	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارزیابی راهبردی محیط‌زیست(SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی(EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاههای اجرائی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشتهای حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرکهای صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگلها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری(کاداستر) منابع‌طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها وسائط نقلیه - احیای رویشگاههای مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حقآبه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات‌وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل	- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدررفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقابه‌های محیط زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

استان البرز با مرکزیت کرج، با وسعتی معادل ۵۲۸۴ کیلومترمربع و با در بر داشتن ۰/۳ درصد از پهنه ایران، در سال ۸۹ تأسیس گردید. این استان رتبه دوم کشور را در میزان خالص مهاجرت با رقم ۴/۱ درصد و رتبه اول مهاجران وارد شده را با میزان ۷/۹ درصد به خود اختصاص داده است. نرخ رشد جمعیت استان در بازه زمانی ۹۰ تا ۹۵ برابر ۲/۳۷ درصد بوده که در قیاس با میزان کشوری که ۱/۲۴ می‌باشد، حدود دو برابر است. تراکم جمعیتی استان ۵۱۳ نفر در کیلومترمربع معادل ۱۰/۴۶ برابر میانگین کشوری می‌باشد و پس از استان تهران دومین استان پر تراکم جمعیتی کشور می‌باشد. ۹۳ درصد از جمعیت استان البرز را شهرنشینان شکل داده‌اند و مابقی جمعیت استان در روستاها سکنی دارند و ۹۲/۲ درصد از این جمعیت با سواد هستند (جغرافیای استان البرز، ۱۳۹۹: ۱۲).

این استان از نظر موقعیّت جغرافیایی (نسبی) جایگاه ویژه‌ای را در کشور دارد. چرا که؛

۱) نزدیک‌ترین استان به مرکز سیاسی و اقتصادی کشور است.

۲) دارای موقعیت ممتاز ارتباطی (قرار گرفتن در مسیر اصلی حمل و نقل کشور) است.

۳) انواع فعالیت‌های اقتصادی در آن متمرکز است.

۴) این استان در دامنه جنوبی البرز قرار دارد و از منابع آب و دشت‌های حاصلخیز برخوردار است (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹: ۲۳).

استان البرز سی و یکمین استان ایران است. در جلسه هیئت دولت در تاریخ ۱۲ بهمن ۱۳۸۸ لایحه تأسیس این استان تصویب و به مجلس شورای اسلامی فرستاده شد. در ادامه با تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۷ استان البرز به‌طور رسمی شکل گرفت. در این طرح پیشنهادی کرج به عنوان مرکز استان در نظر گرفته شده است (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۴).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

وجود جاذبه‌های گردشگری یکی از ظرفیت‌های اقتصادی استان البرز به شمار می‌رود؛ همچنین حضور قومیت‌های مختلف در البرز، موجب شده است تا البرز معدن فرهنگ‌های مختلف اقوام ایرانی باشد. بعد

اقتصادی این استان نیز یکی از زوایای حائز اهمیت به شمار می‌رود که در این راستا می‌توان به شهرک‌های صنعتی مستقر در این البرز اشاره کرد؛ از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به شهرک‌های صنعتی بهارستان، سیمین دشت، سپهر نظرآباد، هشتگرد، اشتهارد، ناحیه صنعتی کوثر اشتهارد، منطقه کارگاهی زیبادشت، مناطق صنعتی نور، ماهدشت، هلجرد، سردرآباد، رضوانیه و بسیاری دیگر اشاره کرد. می‌توان گفت البرز در اقتصاد ایران به عنوان یک استان استراتژیک شناخته شده است چرا که قرار گرفتن در مسیر ۱۴ استان کشور، همجواری با پایتخت، تراکم جمعیتی بالا و ارتباط نزدیک با یک بازار حدوداً ۲۰ میلیون نفری و استقرار بخش زیادی از صنایع مهم و برندهای ملی در این استان از جمله شاخص‌هایی است که گویای این وضعیت استراتژیک است. این وضعیت موجب شده در سال‌های اخیر سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی بسیاری برای حضور در این استان و بهره‌مندی از ۲۵۰ فرصت سرمایه‌گذاری شناخته شده در البرز ابراز تمایل کنند، تمایلی که در صورت فراهم بودن شرایط می‌تواند بالفعل شود.

نزدیکی به جمعیت و دسترسی سهل به امکانات آموزشی، بهداشتی، درمانی و نیروی انسانی متخصص یکی از عواملی است که موجب تقویت جنبه اقتصادی البرز می‌شود؛ همچنین قابلیت‌های آب و خاک، استقرار صنایع استراتژیک و بزرگ، وجود جاذبه‌های گردشگری طبیعی و منحصر به فرد، وجود مشاورین قوی و مطمئن – شرکت‌های خارجی و بین‌المللی، واقع شدن در شاهراه‌های ارتباطی کشور و سهل الوصول بودن دسترسی به فرودگاه‌های داخلی و بین‌المللی امام خمینی (ره)، مهرآباد، پیام و فرودگاه خصوصی آزادی از دیگر مشخصاتی است که جنبه اقتصادی استان البرز را تقویت می‌کند.

با توجه به اینکه البرز قطب سوم خودروسازی کشور محسوب می‌شود، بخش مهمی از تولیدات این حوزه بر عهده شهرستان‌های نظرآباد و اشتهارد است. وجود دانشگاه‌های جامع البرز، علوم پزشکی و محیط زیست در این استان و همچنین وجود پارک علم و فناوری در البرز کمک می‌کند تا ظرفیت‌های اقتصادی این استان به درستی به ظرفیتی بالفعل تبدیل شوند. شهرک صنعتی اشتهارد که بزرگ‌ترین شهرک صنعتی کشور به شمار می‌رود به دلیل نزدیکی به پایتخت و قرار گرفتن در شعاع بالای ۱۲۰ کیلومتری از تهران (معافیت مالیاتی) می‌تواند مکان مناسبی برای سرمایه‌گذاری باشد؛ سهولت در دسترسی به شاهراه‌های ایران، وجود نیروی انسانی متخصص و همچنین معافیت مالیاتی (در صورت واجد شرایط بودن)، ارزان بودن نسبی زمین، امکانات کامل (آب، برق،گاز و ...) این شهرک را به مکان مناسبی جهت احداث کارخانجات جدید تبدیل کرده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۳۱).

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک

طبق گزارش سازمان نقشه‌برداری، نشست نگران‌کننده زمین به مناطق شهری استان البرز سرایت کرده و محدوده تحت تأثیر پدیده فرونشست در استان البرز در حدود ۷۰۰ کیلومتر است. طبق این گزارش بیشترین نرخ فرونشست سالانه به میزان ۲۹ سانتیمتر در سال، مربوط به زمین‌های زراعی جنوب اتوبان کرج - قزوین است. از سوی دیگر، افزایش جمعیت و شهرنشینی، پیامدهایی از قبیل افزایش تمرکز تقاضای آب و انرژی در کلان شهرها، شکل متفاوت زندگی و الگوهای مصرف و نابودی زمین‌های حاصلخیز کشاورزی به سبب توسعه شهری در استان البرز را در پی داشته است. ا توجه به رشد جمعیت تا افق ۱۴۲۰ توجه به محاسبات انجام شده به مقدار ۲۳۳۱۰۷۲۸۰ مترمکعب به نیاز آبی استان افزوده خواهد شد. از طرفی با توجه به اینکه حدود ۸۴ درصد جمعیت استان در شهرستان کرج واقع شده است، فشار بر این منطقه چندین برابر خواهد بود که مدیریت هوشمندانه‌ای را طلب می‌کند (خاکپور، ۱۳۹۸: ۱۴).

از سوی دیگر، ۷۰ درصد آب مورد نیاز استان از چاه و ۳۰ درصد از آب‌های سطحی تأمین می‌شود. کل چاه‌های استان ۴۷۰ حلقه است اما از این تعداد ۳۷۱ حلقه در مدار است و ۹۹ چاه خشک شده است. کمبود منابع آبی و افزایش مستمر مصرف به واسطه مهاجرت بی رویه به استان البرز به‌ویژه شهر کرج به عنوان چهارمین شهر پرجمعیت کشور و عدم توانایی استان در جذب سهمیه‌های آبی به طور کامل، عواملی است که بحران کنونی را به وجود آورده و چاره آن نیز تنها افزایش سهمیه‌های آب استان و کاهش محسوس مصرف است. در مجموع بر اساس درصد تغییرات، بارش در استان البرز نسبت به مدت مشابه بلند مدت منفی ۱۹ درصد کاهش داشته است گرچه روند توسعه خشکسالی در البرز کاهش پیدا کرده اما هنوز این بحران در استان وجود دارد. مهاجرت و حاشیه‌نشینی گسترده و افزایش انشعابات غیرمجاز شرایط را برای استان بسیار سخت کرده و برای ساماندهی این روند نیاز به یک برنامه‌ریزی و عزم جدی وجود دارد. تدوین طرح جامعی برای مدیریت بهینه بر منابع و مصارف آب در استان یکی از ضرورت‌های امروز محسوب می‌شود که این موضوع علاوه بر اهتمام و همت مسئولان به همکاری مؤثر مردم نیز نیاز دارد و بدون همکاری مردم به طور قطع هیچ طرحی کارایی لازم را نخواهد داشت.

از سوی دیگر، با توجه به وضعیت منابع آبی موجود، پیش‌بینی می‌شود تا سال ۱۴۰۴، بیش از ۴۰ درصد از جمعیت شهری استان البرز با مشکل کمبود آب شرب مواجه شود. در سال حدود ۴۳۵ میلیون مترمکعب آب شرب از سدهای طالقان و کرج به تهران انتقال می‌یابد، این در حالی است که سهم کرج از آب شرب این دو

سد تنها ۶۰ میلیون مترمکعب در سال است. در حالی که بر اساس چشم‌انداز نباید بیش از ۱۱۰ میلیون مترمکعب در سال از آبخوان برداشت کرد، هم اکنون ۲۳۰ میلیون مترمکعب برداشت می‌شود.

همچنین، رودخانه کرج اهمیت و تأثیرات مهمی در تأمین حق آبه کشاورزی، تغذیه سفره‌های زیر زمینی، تأمین آب شرب منطقه و فضای سبز و طبیعی محور کرج چالوس دارد، بنابراین باید این موضوع با برنامه‌ریزی و دقت عمل بسیاری انجام شود زیرا اگر این رودخانه خشک شود، بخش گردشگری، اقتصادی و زیست محیطی با مشکلات بسیاری مواجه می‌شود و از این رو، برنامه‌ریزی‌ها باید به گونه‌ای باشد که به رودخانه آسیبی نرسد (وزارت نیرو، ۱۳۹۸: ۱۹)

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و همجواری‌ها

استان البرز با مساحتی معادل ۵۱۸۲ کیلومترمربع، در نیمه شمالی کشورواقع شده است و با مرکزیت شهر کرج، ۰/۳۲ درصد از مساحت کشور را در برمی‌گیرد. این استان در سال ۱۳۸۹ به‌طور رسمی شکل گرفت و نام آن از رشته‌کوه البرز گرفته شده است که بخش مهمی از آن از شمال این استان می‌گذرد.

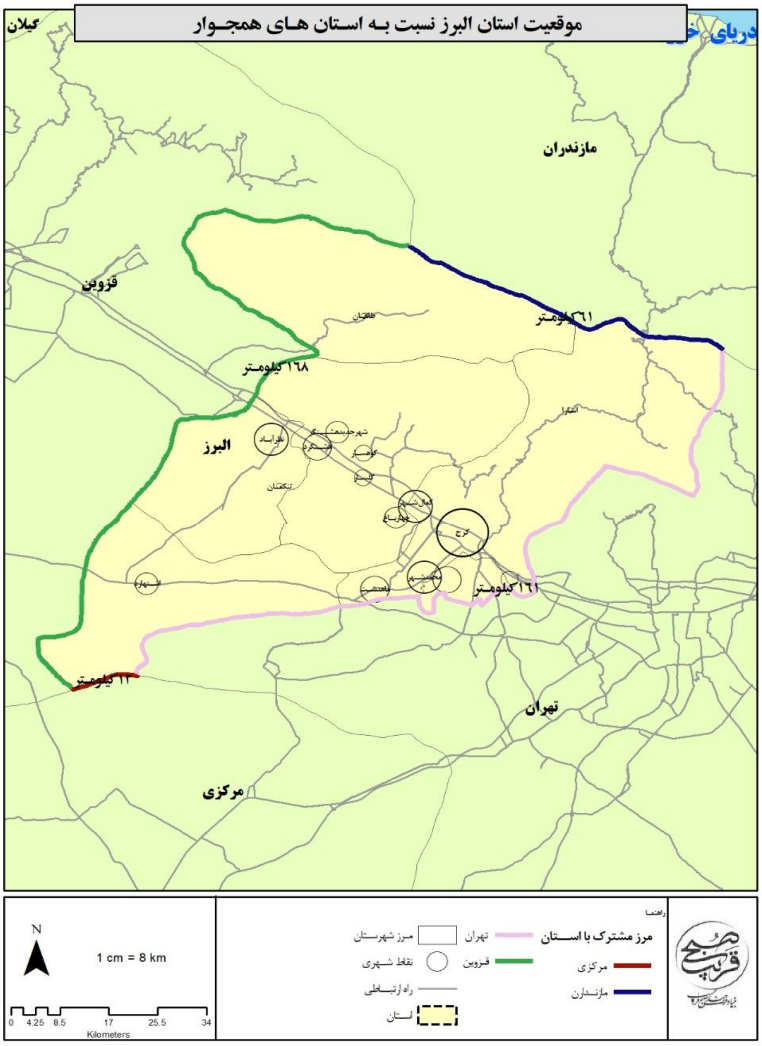
شهر کرج به عنوان مرکز استان در ۲۰ کیلومتری غرب تهران و در حوزه استحفاظی استان تهران قرار است. استان البرز از شمال به استان مازندران، از جنوب شرقی به استان تهران، از جنوب غربی به استان مرکزی، از غرب به استان قزوین و از شرق به استان تهران محدود است. در حال حاضر بیشترین مرز مشترک استان البرز با استان‌های قزوین و تهران است که به ترتیب ۱۶۸ و ۱۶۱ کیلومتر است.

همچنین استان‌های مازندران و مرکزی نیز جزو استان‌های همجوار استان البرز هستند که به ترتیب ۶۱ و ۱۲ کیلومتر مرز مشترک با استان البرز دارند.بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۸، استان البرز دارای ۶ شهرستان، ۱۳ بخش، ۱۷ شهر و ۲۹ دهستان است. همچنین در این سال ۴۷۱ آبادی در استان وجود دارد که از این تعداد ۳۳۱ آبادی دارای سکنه و ۱۴۰ آبادی خالی از سکنه می‌باشند. شهرستان‌های استان البرز در سال ۱۳۹۸ شامل اشتهارد، ساوجبلاغ، طالقان، فردیس، کرج و نظرآباد بوده است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان البرز در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
اشتهارد	۸۱۴	۲	۴	۲	۷۷	۲۴	۵۳
ساوجبلاغ	۱۱۵۵	۳	۶	۵	۱۲۲	۹۳	۲۹
طالقان	۱۱۰۳	۲	۴	۱	۹۶	۷۴	۲۲
فردیس	۸۸	۲	۴	۲	۵	۵	۰
کرج	۱۴۲۱	۲	۶	۶	۹۱	۷۱	۲۰
نظرآباد	۶۰۱	۲	۵	۲	۸۰	۶۴	۱۶
کل استان	۵۱۸۲	۱۳	۲۹	۱۸	۴۷۱	۳۳۱	۱۴۰

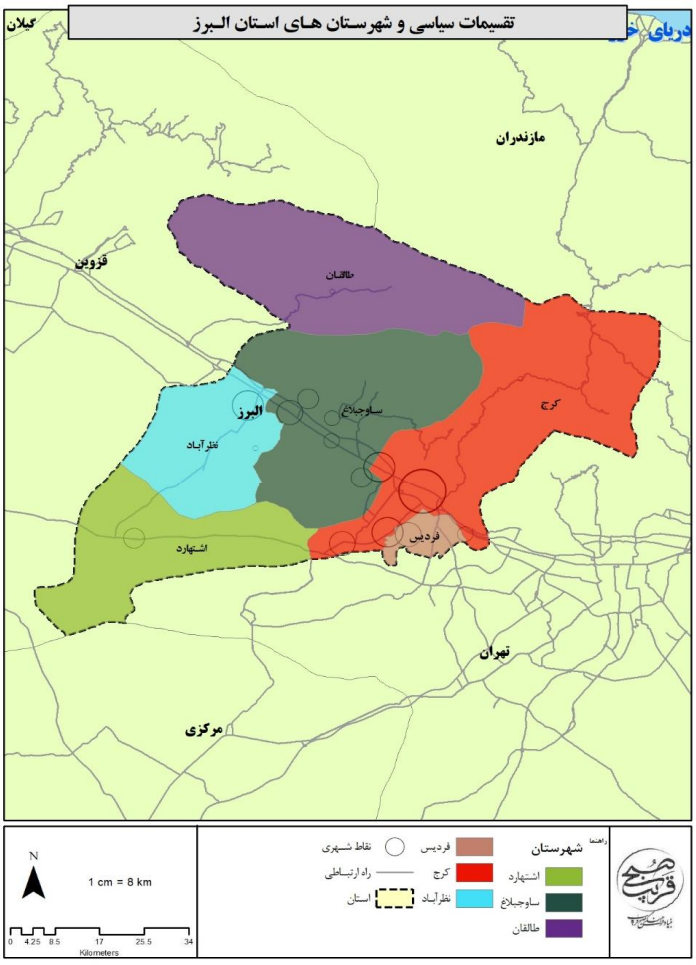
منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

شهرستان کرج با مرکزیت شهر کرج (به عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌ها دارد. همچنین شهرستان کرج با داشتن مساحتی معادل ۱۴۲۱کیلومترمربع، ۲۷ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده و بزرگ‌ترین شهرستان استان به حساب می‌آید.کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان فردیس با مساحت ۸۸ کیلومترمربع (۱/۷درصد از کل استان) است.

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان البرز

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها)

نواحی دارای شیب کمتر از ۸ درصد جزو نواحی دشتی و هموار، نواحی واقع درشیب بین ۸ تا ۵۱ پای کوهی و نواحی واقع درشیب بالای ۵۱ درصد کوهستانی محسوب می‌گردد. بر همین اساس، ازنظر ناهمواری‌ها، می‌توان استان البرز را به سه ناحیهٔ کوهستانی، پای کوهی و نواحی دشتی تقسیم نمود:

نواحی کوهستانی: این ناحیه که جزئی از ناحیه البرز مرکزی و ارتفاع آن بیش از ۲۰۰۰ متر است، به‌طورکلی در قسمت شمالی استان گسترش یافته است. در بحث از جذب و استقرار جمعیت و شکل‌گیری سکونتگاه‌ها، ناحیه کوهستانی اهمیت چندانی ندارد ولی ازنظر تولید و تأمین آب و تعدیل درجه حرارت برای نواحی پای‌کوهی و دشت‌های استان بسیار بااهمیت است .ارتفاعات و قله‌های بلند این ناحیه به‌صورت کانون‌های آبگیری دائمی، منبع تغذیهٔ رودهایی است که از این ارتفاعات سرچشمه می‌گیرند . به این ترتیب مراکز جمعیتی در نواحی پای کوهی و دشت‌های جنوبی البرز (واقع در استان البرز)، به دلیل وجود نواحی کوهستانی فوق می‌توانند در فصول گرم و خشک سال از منابع آبی قابل اطمینان برخوردار باشند .

بر اساس مساحی انجام شده، سطوح با شیب بالای ۵۱ درصد حدود ۲۶۸۸۲۱ هکتار (۵۲/۳ درصد وسعت استان) را تشکیل می‌دهند. به عبارتی دیگر نیمی از مساحت استان در نواحی مرتفع و کوهستانی واقع شده است.

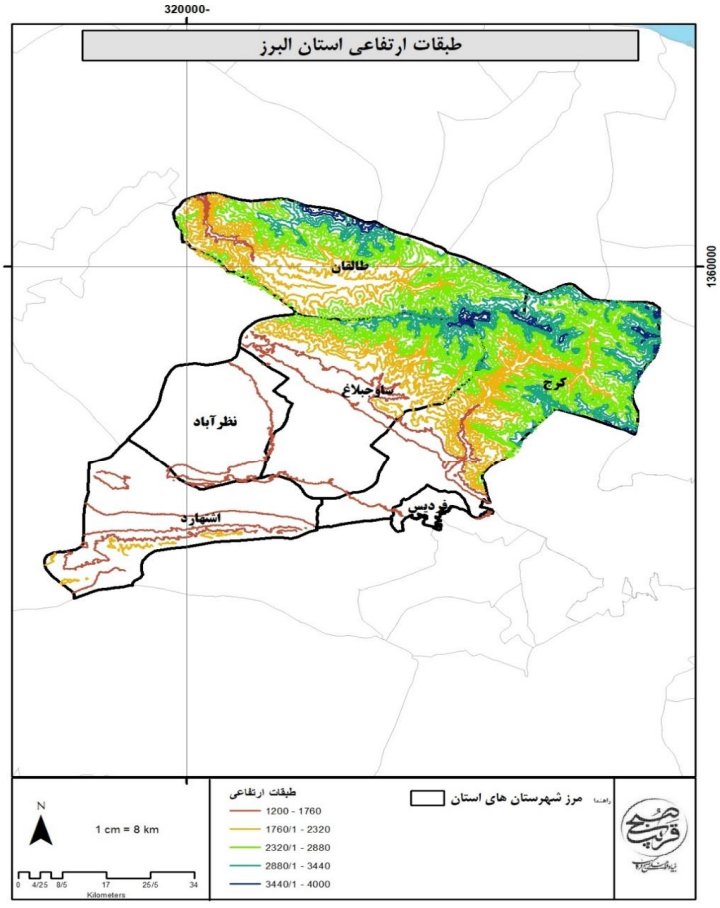
نواحی پای کوهی:این عرصه‌ها معمولاً در قاعده (مخروط افکنه) مناطق کوهستانی قرار دارند. وجود رسوبات دانه‌درشت و دانه‌ریز در این مخروط افکنه‌ها، موجب نفوذ آب به لایه‌های زیرین زمین شده و سفره‌های زیرزمینی آب را پدید می‌آورند. ازآنجاکه این سفره‌های آبی یکی از منابع مهم تأمین آب به شمار می‌آیند، وسعت این ناحیه در استان البرز درمجموع حدود ۴۴۷۱۸ هکتار(۸۱۷ درصد وسعت استان) است.

نواحی دشتی: همان‌گونه که در آغاز این مبحث گفته شد، در این بررسی عرصه‌های واقع درشیب کمتر از ۸ درصد که غالباً ارتفاعات کمتر از ۱۵۰۰ متری را شامل می‌شوند عرصه‌های دشتی محسوب شده‌اند . به این ترتیب، گستره وسیعی از استان که عمدتاً در نواحی میانی استان واقع شده، عرصه‌های دشتی را شکل داده‌اند. این عرصه‌های دشتی در استان شامل اراضی شهرستان‌های نظرآباد و ساوجبلاغ و قسمت‌هایی از اراضی شهرستان‌های اشتهارد و کرج و رودخانه طالقان است . مجموع نواحی دشتی استان البرز حدود ۲۰۰۶۴۸هکتار است که ۹۳ درصد مساحت استان را شامل می‌شود.

دشت‌های استان البرز عمدتاً از رسوبات آبرفتی با دانه‌بندی مختلف تشکیل شده‌اند . این دشت‌ها به دلیل نفوذپذیری زیاد، از سفره‌های آب زیرزمینی بسیار غنی برخوردارند و ازاین رو بیشتر مراکز جمعیتی بزرگ استان مانند نقاط شهری ساوجبلاغ، نظرآباد، کرج و اشتهارد و روستاهای پرجمعیت پیرامون آن‌ها عمدتاً در بخش میانی دشت‌ها قرار دارند .هرچه به سمت شمال، شمال شرق و غرب استان پیش برویم، به سبب شرایط توپوگرافی شدید و صعب‌العبور بودن این نواحی، تمرکز و تراکم جمعیت کاهش می‌یابد.

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان

طبقه ارتفاعی	مساحت (کیلومترمربع)	درصد از مساحت
۱۰۰۰–۱۵۰۰	۲۰۵۲۰۰/۶	۳۹/۹
۱۵۰۰–۲۰۰۰	۸۷۲۷۱/۷	۱۷
۲۰۰۰–۲۵۰۰	۹۱۵۲۹/۵	۱۷/۸
۲۵۰۰–۳۰۰۰	۸۵۶۸۹/۳	۱۶/۷
۳۰۰۰–۳۵۰۰	۳۷۰۱۸	۷/۲
۳۵۰۰–۴۱۰۴	۷۴۷۸/۱	۱/۵
جمع کل	۵۱۴۱۸۷/۲	۱۰۰

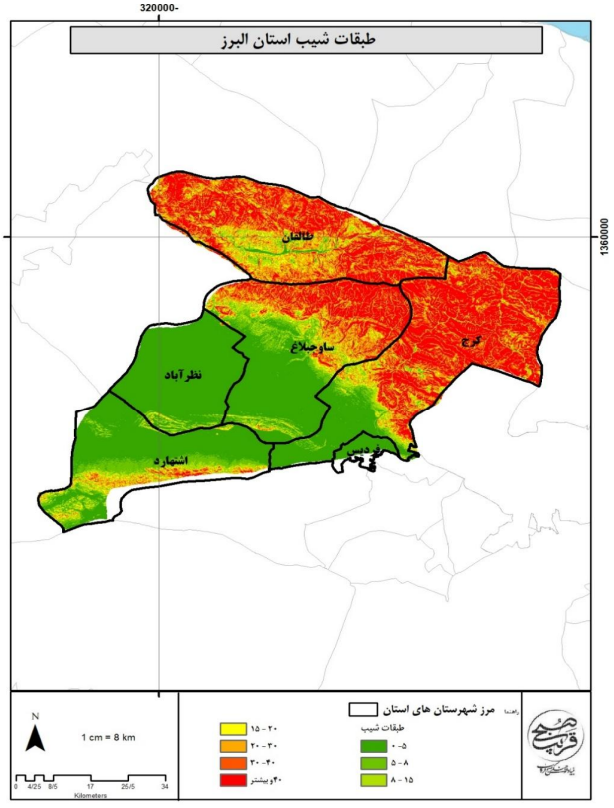

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان البرز

برای کاربری‌های گوناگون، شیب یکی از پارامترهای مهم بشمار می‌رود. لذا تحلیل شیب اراضی برای ایجاد و گسترش همه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی در استان و به‌ویژه احداث شبکه‌های زیر بنائی بسیار مهم است.

جدول ۹- طبقات شیب استان

طبقه شیب	مساحت (هکتار)	درصد از مساحت
کمتر از ۳	۱۴۶۶۰۲/۹	۲۹/۱
۳–۷	۵۴۰۴۲/۲	۱۰۶
۷–۱۰	۲۰۱۲۹/۸	۳/۸
۱۰–۱۵	۲۴۵۸۴/۷	۴/۷
۱۵–۲۰	۲۳۲۹/۹	۴/۵
۲۰–۲۵	۲۳۸۷۵/۴	۴/۷
۲۵–۳۰	۲۳۵۰۲/۷	۴/۷
بیشتر از ۳۰	۱۹۸۱۷۹/۵	۳۷/۹
جمع کل	۵۱۴۱۸۷	۱۰۰

نقشه ۴- طبقات شیب استان البرز

۲-۲-۳- آب و هوا و اقلیم

عوامل متعددی بر تنوع آب و هوایی استان البرز مؤثر می‌باشند، اما در این میان ارتفاعات البرز مهم‌ترین نقش را در شکل‌گیری اقلیم استان به عهده دارند.

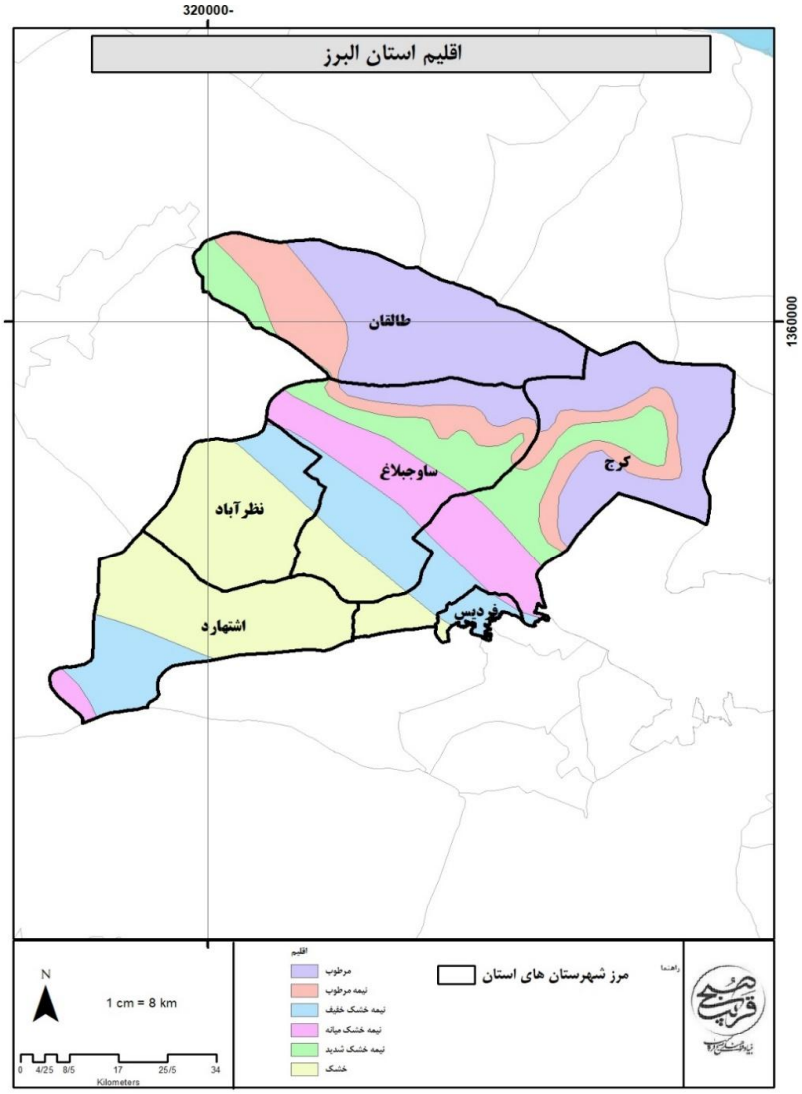
استان البرز در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه‌های البرز واقع شده و این بخش از ارتفاعات البرز، مرتفع‌ترین قلل البرز را به در خود جای داده است. ارتفاعات شمالی استان به صورت رشته‌کوه‌های بلند و کشیده از یا سو سبب کاهش دما می‌شوند و از سویی دیگر مانع نفوذ هوای مرطوب دریای خزر به قسمت‌های داخلی استان می‌گردد.

مناطق کوهستانی شمال استان در فصل سرد سال بارش‌های توده‌های هوای مرطوب غربی را تشدید می‌کنند و در فصل گرم سال به‌ویژه فصل بهار سبب بارش در دامنه کوه‌ها می‌شوند. در مقابل در بخش‌های جنوبی که ارتفاع کمتری دارند، دما افزایش یافته و میزان بارندگی کاسته می‌شود.

ارتفاعات البرز مهم‌ترین نقش را در شکل‌گیری اقالیم استان به عهده دارند به عبارتی استان البرز از نظر اقلیمی دارای تنوع زیادی است به گونه‌ای که از اقلیم بیابانی در قسمت‌های جنوبی شروع و تا اقلیم‌های نیمه مرطوب و مرطوب در قسمت‌های شمالی ادامه پیدا می‌کند که خود متأثر از دما و بارش منطقه است.

بر مبنای تقسیم‌بندی دومارتن اصلاح شده از کل مساحت استان، در حدود ۵۷ درصد از گسترده استان در قلمرو استیلای آب وهوای خشک و نیمه خشک قرار دارد.

مرطوب‌ترین نواحی استان که شرایط اقلیمی آن‌ها عمدتاً متأثر از بارندگی است، نواحی کوهستانی و ارتفاعات استان می‌باشند. نواحی مرطوب که عمدتاً از نوع سرد هستند در ارتفاعات البرز هستند که تیپ اقلیمی آن‌ها متأثر از اثر مضاعف کاهش دما و افزایش بارندگی با ارتفاع است. مناطق خشک و نیمه خشک بیشتر در نواحی پست و کم باران جنوبی و مناطق مرکزی قابل‌رؤیت است.

نقشه ۵- اقلیم استان البرز

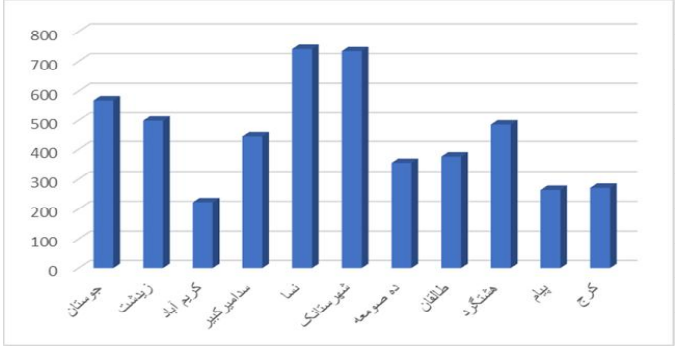
۳-۲-۲-۱- بارش

در استان البرز به لحاظ شرایط مساعد و کوهستان‌های شمالی استان و تأمین منابع رطوبتی در فصل زمستان از دریای مدیترانه و سیاه بارش عمدتاً از نوع کوهستانی و سیکلونی است. به عبارتی دیگر واقع شدن استان البرز در

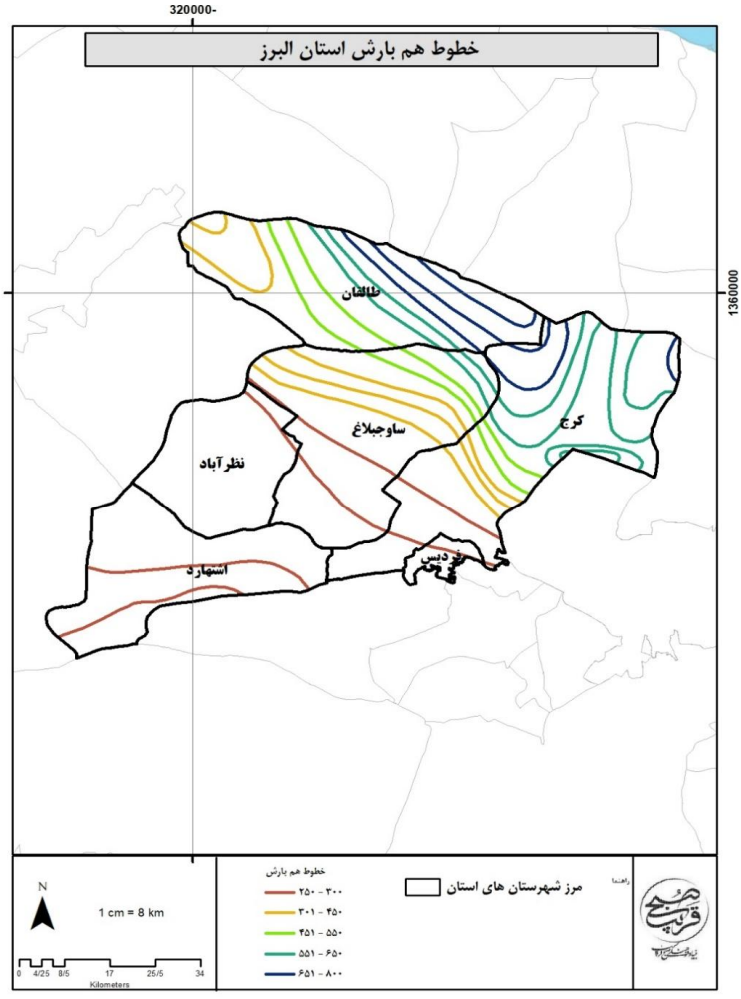
منطقه کوهستانی(ارتفاعات البرز) می‌تواند از ریزش‌های جوی اولیه توده‌های هوای باران‌زایی که از غرب وارد کشور می‌شود بهره‌مند شود. رژیم بارندگی در این استان مدیترانه‌ای است و فصل بارندگی‌های استان منطبق بر فصل سرد و اوایل بهار و فصل خشک آن بر فصل تابستان منطبق است. همان‌گونه که پیش‌تر نیز ذکر شد منشأ عمده بارندگی‌های استان البرز توده‌های هوا و سیستم‌های هواشناسی مهاجر باران‌زایی است که به همراه کم‌فشار مدیترانه‌ای به منطقه می‌رسند. منطقه استان البرز در فصول سرد سال متأثر از سیستم‌های شمالی و شمال غربی به‌ویژه جنوب‌غربی بوده و ریزش‌های آن تابعی از فعالیت این سیستم است. بارندگی منطقه‌ای از ماه‌های آبان و آذر آغاز و تا اواسط اردیبهشت ادامه می‌یابد. این منطقه به لحاظ اقلیمی تحت تأثیر ارتفاعات البرز، دره چالوس و رودخانه کرج است.

جدول ۱۰- میانگین بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین بارندگی(میلی‌متر)
۱	جوستان	۵۶۹
۲	زیدشت	۴۹۹
۳	کریم آباد	۲۲۳
۴	سدامیرکبیر	۴۴۶
۵	نسا	۷۴۱
۶	شهرستانک	۷۳۴
	ده صومعه	۳۵۵
۷	طالقان	۳۷۶
۸	هشتگرد	۴۸۶
۹	پیام	۲۶۴
۱۰	کرج	۲۷۱
میانگین استانی		۴۵۱/۲۷

نمودار ۱- میانگین بارندگی استان در دراز مدت

نقشه ۶- خطوط هم دما استان البرز

۳-۲-۲-۲- دما

دمای هوا یکی از مهم‌ترین پارامترهای اقلیمی در فعالیت‌های اقتصادی، خاصه کشاورزی و اقلیم آسایش بشمار می‌رود. با توجه به موقعیت عمومی استان می‌توان بیان نمود که میانگین سالانه دما در استان البرز از نواحی جنوب به شمال و شمال شرقی کاهش می‌یابد به گونه‌ای که جنوب و مرکز استان عرصه کم‌وبیش مسطح است و دارای طیف ارتفاعی ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ متر است. این منطقه مساحتی برابر ۲۰۵۱۹۲ هکتار معادل ۴۰ درصد

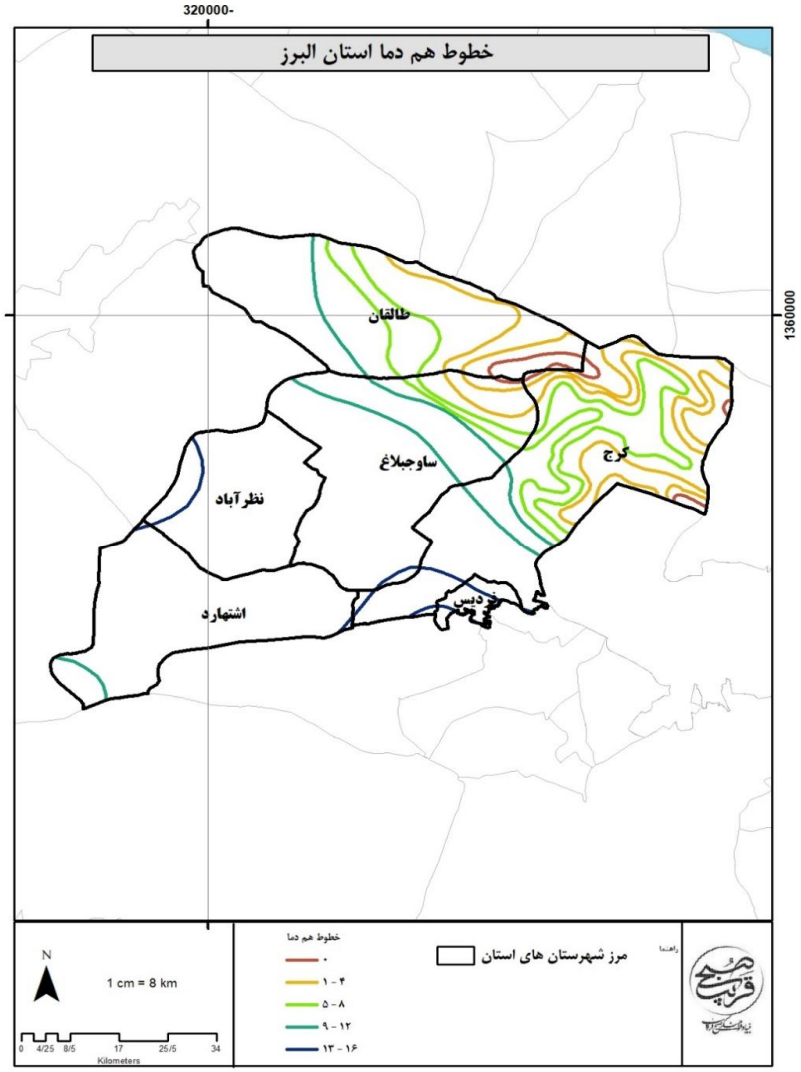
وسعت استان را تشکیل می‌دهد و میانگین دمای سالانه بالای ۲۰ درجه سانتی‌گراد می‌رسد. در این میان ایستگاه‌های کرج، فرودگاه پیام، هشتگرد و کریم‌آباد معرف این محدوده است که در ۴ ماه از سال دارای میانگین دمای بالای ۲۶ درجه سانتی‌گراد است. مناطق کوهستانی بیش از ارتفاع ۲۵۰۰، دمایی بین ۱۰ الی ۱۳ درجه سانتی‌گراد را دارند. همچنین منطقه شرق به سبب توپوگرافی شدید و کوهستانی بودنش دارای میانگین دمایی کمتر از ۱۰ درجه سانتی‌گراد در سال را دارد. در این میان گرم‌ترین میانگین ماهانه سال در دو ایستگاه کرج و فرودگاه پیام ۵۱ درجه سانتی‌گراد گزارش شده است. سردترین ماه سال نیز در ایستگاه‌های نساء و شهرستانک با میانگین سالانه ۸/۲ و ۷/۱ درجه سانتی‌گراد در طی دوره آمارگیری بوده است. به این ترتیب، اختلاف متوسط دمای سالانه در استان البرز بین ۷ تا ۵۱ درجه از نواحی شمالی به نواحی جنوبی است.

جدول ۱۱- میانگین دمای سالانه استان در درازمدت

ردیف	ایستگاه	میانگین دما(سانتی گراد)
۱	طالقان	۱۲
۲	هشتگرد	۱۴/۶
۳	فرودگاه پیام	۱۴/۸
۴	کرج	۱۵/۵
۵	نسا	۸/۲
۶	جوستان	۱۱
۷	سد امیرکبیر	۱۳/۶
۸	زیدشت	۱۱
۹	کریم آباد	۱۳/۷
۱۰	شهرستانک	۷/۱
۱۱	ده صومعه	۱۲/۳
میانگین استانی		۱۲/۱۶

نمودار ۲- میانگین دراز مدت دما در استان

نقشه ۷- خطوط هم بارش استان البرز

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا

نقش رطوبت هوا به دلیل اثراتی که بر روی تبخیر و همچنین نیاز آبی گیاهان دارد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. طورکلی استان البرز دارای هوای نیمه خشک در نواحی مرکزی و جنوبی و هوای مرطوب در نواحی شرقی و کوهستان است و متوسط رطوبت نسبی سالیانه آن در حدود ۵۱ درصد است.

از بررسی رطوبت نسبی هوا در ایستگاه‌های معرف مشخص می‌شود که نوسان رطوبت نسبی در طول ماه‌های سال نشان می‌دهد که بالاترین رطوبت نسبی در ماه‌های اول زمستان یعنی دی ماه ثبت شده است و پایین‌ترین رطوبت نسبی در مردادماه است.

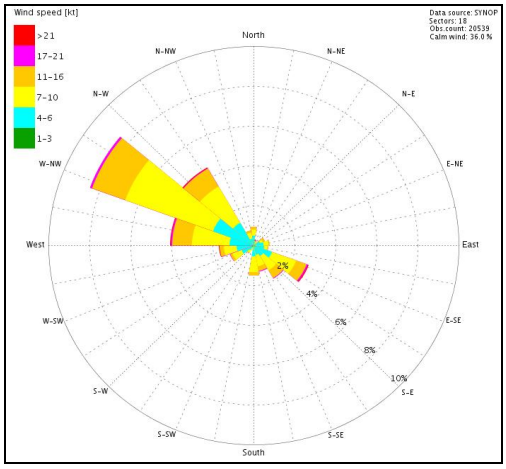
جدول ۱۲- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاه‌های مختلف استان در بلندمدت

ردیف	ایستگاه	رطوبت نسبی(درصد)
۱	جوستان	۶۹
۲	زیدشت	۷۴
۳	کریم آباد	۷۱
۴	سد امیرکبیر	۵۹
۵	نسا	۷۹
۶	شهرستانک	۷۳
۷	طالقان	۹۵
۸	هشتگرد	۹۳
۹	پیام	۷۰
۱۰	کرج	۹۳
میانگین استانی		۷۷/۶

۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها

بررسی باد غالب در تمامی ایستگاه‌های استان البرز حاکی از آن است که جهت وزش باد غالب در تمام ماه‌ها شمال‌غربی است. همچنین بررسی بادها از نظر سرعت نشان می‌دهد که حداکثر سرعت متوسط اندازه‌گیری شده وزش بادها در ایستگاه کرج برابر با ۳/۴ کیلومتر در تیرماه بوده است و در بقیه ماه‌ها حداکثر متوسط بادها بین ۱/۹ تا ۳/۲ در کیلومتر است.

همچنین بررسی بادها از نظر سرعت در ایستگاه هشتگرد نشان می‌دهد که حداکثر سرعت متوسط اندازه‌گیری شده وزش بادها برابر با ۳/۵ کیلومتر در اردیبهشت بوده است و در بقیه ماه‌ها حداکثر متوسط بادها بین ۱/۸ تا ۳/۳ در کیلومتر است. در ایستگاه طالقان سرعت وزش باد نسبت به سایر ایستگاه‌ها کمتر بوده و از ۰/۹ کیلومتر در آذرماه تا ۲/۴ در خردادماه متغیر است.

شکل ۱- گلباد ایستگاه کرج

۳-۲-۲-۵- تبخیر

نواحی مرکزی و جنوب شرق استان که اراضی دشتی و مسطح استان را به خود اختصاص داده‌اند دارای ارتفاعی کمتر از ۱۵۰۰ متر می‌باشند. با توجه به داده و آمار ایستگاه‌های موجود در این نواحی، با میانگین سالانه دمای بالا و به دنبال آن بارش کمتر، طبیعتاً میزان تبخیر در این مناطق بالاتر است. بطوریکه در ایستگاه‌های سینوپتیک کرج میزان تبخیر محاسبه شده به روش پنمن۱۱۹ میلی‌متر بوده است . در مناطق کوهستانی که نواحی واقع در شرق و شمال شرق استان را پوشش می‌دهند، با بارندگی بیشتر و میانگین دمای سالانه کمتر، میزان تبخیر در محدوده کمتر از ۱۰۰۰ میلی‌متر قرار می گیرد.

جدول ۱۳- میانگین تبخیر در ایستگاه‌های مختلف استان

ردیف	ایستگاه	تبخیر(میلی‌متر)
۱	جوستان	۱۳۷۹
۲	زیدشت	۱۷۵۲
۳	کریم آباد	۲۲۴۱
۴	سد امیرکبیر	۱۵۴۰
۵	نسا	۹۵۴
۶	شهرستانک	۷۰۸
۷	ده صومعه	۹۵۹
۸	طالقان	۷۰۸
۹	هشتگرد	۹۵۹
۱۰	پیام	۱۵۲۷
۱۱	کرج	۱۷۰۸/۳
	میانگین استانی	

بیش‌ترین مقدار تبخیر و تعرق استان در نواحی جنوبی در حدود ۲۲۴۱ میلی‌متر در سال است. این مقدار به سمت مرکز استان اندکی کاهش می‌یابد و به حدود ۱۵۰۰ میلی‌متر در سال می‌رسد و سپس به سمت نواحی مرتفع شمال و شمال غربی به کمتر ۱۰۰۰ میلی‌متر در سال کاهش می‌یابد. علت افزایش تبخیر و تعرق در نواحی جنوبی استان ناشی از تابش زیاد خورشید و ضعف پوشش گیاهی دانست به عبارتی دیگر می‌توان بیان داشت که نواحی جنوبی در ارتفاع کمتری نسبت به نیمه شمالی واقع است و بدین ترتیب کاهش تبخیر و تعرق در نیمه شمالی را می‌توان ناشی از کاهش گرادیان دما نسبت به ارتفاع هم دانست که افزایش ارتفاع سبب کاهش دما و به تبع آن کاهش تبخیر و تعرق می‌شود همچنین وجود رشته‌کوه البرز در امتداد شمال شرق و شمال غرب استان در کاهش دما و افزایش رطوبت و به تبع آن کاهش تبخیر و تعرق مؤثرند.

۳-۲-۳- منابع آب

استان البرز از دیدگاه هیدرولوژیک در دو ابر حوزه خزر و فلات مرکزی ایران جای گرفته است.این استان توسط سه سیستم رودخانه‌ای بزرگ زهکشی شده و منابع آب سطحی و زیرزمینی خود را از این طریق تأمین می‌نماید. حوزه رودخانه کرج با تمام شعبات و سرشاخه‌های رودخانه‌ای خود به همراه تعدادی از رودخانه‌ها و شعبات رودخانه شور قسمت‌های وسیعی از این استان را مشروب می‌سازند. این دو حوزه رودخانه‌ای با محدوده‌های مطالعاتی (واحدهای هیدرولوژیک) خود از زیر حوزه‌های دریاچه نمک محسوب می‌شوند که بخش کوچکی از ابر حوزه فلات مرکزی ایران است. همچنین حوزه رودخانه طالقان که از زیر حوزه‌های سفیدرود بشمار می‌رود با سرچشمه گرفتن از این استان و الحاق به رودخانه شاهرود(الموت رود) بخشی از سیستم رودخانه‌ای سفیدرود است که از این طریق به دریای خزر می‌ریزد.

جدول ۱۴- مشخصات کلی واحدهای هیدرولوژیک موجود در استان البرز

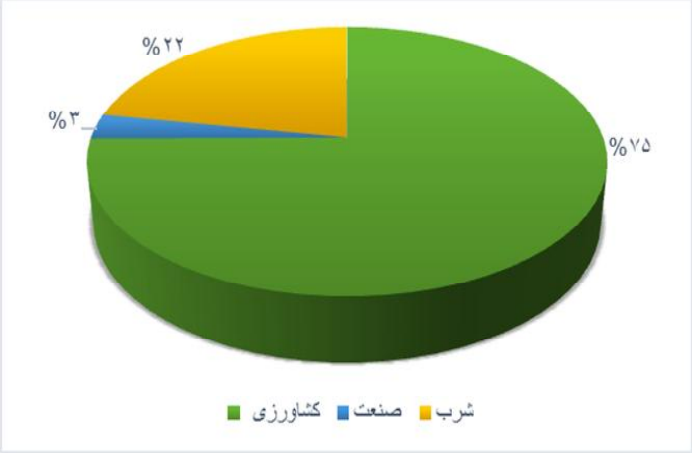
حوزه اصلی	حوزه درجه ۲	رودخانه اصلی	محدوده مطالعاتی	مساحت(کیلومترمربع)	مساحت نسبی
دریای خزر	سفیدرود	طالقان رود	طالقان-الموت	۱۱۰۱	۲۱/۳
	چالوس	چالوس	رامسر-چالوس	۶	۰/۱
فلات مرکزی	دریاچه نمک	شور	زرند-ساوه	۶۲	۱/۲
	دریاچه نمک	شور	قطعه۴ساوه	۲۵	۰/۵
	دریاچه نمک	شور	اشتهارد	۷۱۵	۱۳/۸
	دریاچه نمک	کردان	هشتگرد	۱۲۷۹	۲۴/۷
	دریاچه نمک	شور	قزوین	۳۳۲	۶/۴
	دریاچه نمک	کرج	تهران-کرج	۱۶۳۸	۳۱/۷
	دریاچه نمک	جاجرود	لواسانات	۱۷	۰/۳

استان البرز از جریانات سطحی مهم و بااهمیتی برخوردار است. رودخانه کرج مهم‌ترین جریان سطحی استان است. رودخانه کردان و طالقان نیز از دیگر حوزه‌های رودخانه‌ای این استان بشمار می‌روند که آورد سالیانه آن‌ها نیز قابل توجه است. پتانسیل آب سطحی استان ۱۲۶۲/۹۶ میلیون مترمکعب می‌باشد که به میزان ۱۷۱/۵ میلیون مترمکعب، به‌طور طبیعی و ۷۰۵/۸ میلیون مترمکعب آب سدها از استان البرز خارج می‌شود. از این حجم حدود ۳۸۵ میلیون مترمکعب در سال در داخل استان به مصارف متعدد می‌رسد.

استان البرز با حجم منابع آب تجدید پذیر بالغ بر ۲ میلیارد مترمکعب در سال، وجود جریان‌های سطحی مناسب و آبخوان نسبتاً مناسب، مشابه با سایر نقاط کشور از دیدگاه کمی و کیفی دچار معضلات و بحران آبی است. به گونه‌ای که بیش از ۸۵ درصد از پتانسیل آب سطحی استان بهره‌برداری شده و حجمی معادل ۷۰۰ میلیون مترمکعب از طریق ذخیره سدها به استان‌های مجاور انتقال داده می‌شود.

جدول ۱۵- منابع آب زیرزمینی موجود در استان

نوع منبع		تعداد	تخلیه(میلیون مترمکعب)
چاه	عمیق	۵۲۹۰	۶۸۳/۳
	نیمه عمیق	۱۰۵۸۲	۵۵
قنات		۱۵۷	۱۰
چشمه		۱۷۳۵	۱۱۵
جمع		۱۷۷۶۴	۸۶۳/۳

نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان البرز در دو حوزه آبریز اصلی مازندران - فلات مرکزی قرار دارد. حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۸۷۷ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۳۲۶/۴ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۵۵۲ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۶- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان البرز

عنوان	واحد	مقدار	
نوع اقلیم	-	نیمه خشک	
مساحت	کیلومترمربع	۵۱۳۰	
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی	حوضه	۲	مازندران - فلات مرکزی
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی	حوضه	۳	دریاچه نمک- سفیدرود-لاهیجان- نور
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی‌متر	۴۳۰	
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب	۲۲۰۵	
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۸۷۷	
منابع آب سطحی			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۵۵۲	
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۲	
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه		
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب		
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۴۹۰	
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۰	
منابع آب زیرزمینی			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۳۲۶	
تعداد چاه‌ها	حلقه	۱۵۰۳۴	
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۶۲۴	
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۱۷۶۵	
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۰۷	
تعداد قنوات	رشته	۱۵۷	
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۱۲	
میزان کل برداشت و مصارف			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۸/۶۵۵	
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۷۷	
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۷/۲۲۸	
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۴/۸۸۴	
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۳/۶۵۳	
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۷/۱۵۱	
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۴/۷۹	

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدیدپذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به‌عنوان شاخص کمبود معرفی کرده‌است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدیدپذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدیدپذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال‌حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدید شونده استان البرز بر جمعیت در سال 1398 (۲۷۱۲۴۰۰ نفر) عدد ۳۲۳ به دست آمد. از این رو استان البرز در محدوده کم آبی مطلق قرار دارد.

جدول ۱۷- شاخص فالکن مارک وضعیت منابع آبی استان البرز و ایران

تعیین وضعیت/دسته بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان البرز
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۷۰۰- ۱۰۰۰	ایران
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	البرز

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان‌ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدیدپذیر در هر کشور را به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری بحران آب معرفی کرده‌است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدیدپذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدفاصل ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورداستفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۸- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان البرز برابر با ۸۷۷ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۸۸۴ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان البرز برابر با ۱ درصد است. نابر این طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید آب قرار دارد.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم‌آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگتری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کننده‌گان پایین دست کاهش می‌یابد.

$$CR = W/WA$$

W= آب برداشت شده

WA= منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۹- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰/۱-۰
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان البرز در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی زیززمینی) CR=884/877=1/0 تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان CR=228/877=0/25 بدون تنش آبی

منابع آب زیرزمینی استان CR=655/877=0/75 تنش آبی زیاد

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص‌شد که استان البرز در مرحله کم آبی مطلق قرارندارد. شایان ذکر است که این استان در شروع مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحرانی قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

استان البرز در بخش کشاورزی به دلیل برخورداری از شرایط اقلیمی ممتاز، خاک حاصلخیز، کیفیت مناسب و مطلوب آب‌های سطحی و زیرزمینی، وجود شرایط کشت دوم و سوم در برخی نقاط، وجود نهالستان برای عرضه به کل کشور و به‌ویژه امکان تصفیه و بازیافت فاضلاب در بخش کشاورزی، دارای موقعیتی استثنایی است و یکی از استان‌های مهم کشور در بخش تولید محصولات کشاورزی محسوب می‌شود. در حال حاضر ۸۰ درصد سبزی و صیفی و ۶۰ درصد میوه کشور از این استان صادر می‌شود. گندم، جو، گیلاس، زردآلو، هلو، آلو، سیب، آلبالو تره‌بار از جمله مهم‌ترین محصولات این استان می‌باشند

استان البرز بین خط‌الرأس چین‌خوردگی البرز مرکزی و حاشیه غربی دشت کویر واقع شده است و به این ترتیب آب‌وهوای استان از عامل ارتفاع تأثیر می‌پذیرد. مراتع استان به جهت چرای بی‌رویه ظرفیت محدود خود را ازدست داده و بر فرسایش خاک افزوده شده است. پوشش جنگلی استان در تراز ارتفاعی بالاتر از ۲۰۰۰ متر قرار دارد. پوشش گیاهی تأثیر چندانی بر اقلیم استان نداشته و فقط در مقیاس‌های خرد اثرگذار است.

تخصیص اراضی در شهرهای استان به فعالیت‌های مختلف نه بر اساس معیار استعداد و تناسب، بلکه بر اساس حداکثر سود قابل حصول صورت گرفته و می‌گیرد. این مورد در سایر نقاط استان، حسب دوری و نزدیکی به مراکز شهری تغییر می‌کند. تمرکز فعالیت‌های اداری و جمعیت در شهرهای بزرگ استان به‌خصوص کرج به این مسئله دامن زده و رقابت را برای فعالیت‌هایی مانند کشاورزی سخت و سخت‌تر کرده و هر روز از گستره آن به نفع سایر فعالیت‌ها کاسته می‌شود.کشاورزی در استان البرز نسبت به دو بخش فعالیتی دیگر (صنعت و خدمات) سهم کمتری در اشتغال و ارزش‌افزوده دارد.

جدول ۲۰- میزان تولید و مساحت زیرکشت دارای اراضی زراعی۹۸-۱۳۹۷

نوع بهره‌برداری	میزان تولید(تن)	مساحت(هکتار)
آبی	۹۱۸۸۰۷	۳۸۸۹۳
دیم	۲۷۱	۲۱۲
کل	۹۱۹۰۸۷	۳۹۱۰۵

جدول ۲۱- محصولات عمده کشاورزی استان ۹۸-۱۳۹۷

محصول		سطح کشت(هکتار)	تولید(تن)
غلات	گندم	۱۱۰۸۸	۶۲۷۷۵
	جو	۸۲۱۹	۳۴۹۱۳
	ذرت دانه‌ای	۶۰	۲۴۸۸
	سایر غلات	۱	۲
حبوبات	نخود	۱۵	۱۵
	لوبیا	۶۵	۱۲۶
	عدس	۸	۸
	سایر حبوبات	۶	۱۳
محصولات جالیزی	خربزه	۱۵۲	۶۰۱۹
	هندوانه	۳۵	۱۱۴۱
	خیار	۶۹	۱۷۸۷
	سایر محصولات جالیزی	۳۱	۸۸۰
سبزیجات	سیب‌زمینی	۵۲	۸۵۰
	پیاز	۱۶۶	۹۹۷۷
	گوجه‌فرنگی	۵۷۰	۳۱۱۸۶
	سایر سبزیجات	۶۷۰۷	۲۸۸۷۱۵
محصولات صنعتی	پنبه	۶۰	۱۸۰
	کلزا	۴۵۹	۱۱۲۰
نباتات علوفه ای	یونجه	۲۷۵۴	۲۷۰۰۳
	شبدر	۲۴	۱۰۴
	ذرت علوفه ای	۸۴۰۵	۴۴۷۵۰۶
	سایر نباتات علوفه ای	۱۶۰	۱۲۶۹
سایر محصولات		۱۶۰	۱۲۶۹
جمع کل استان		۳۹۱۰۵	۹۱۹۰۷۸

۳-۲-۶- پوشش گیاهی

استان البرز را از سمت شمال رشته‌کوه‌های البرز، از سمت جنوب و جنوب شرق کوهپایه‌ها و دشت‌های دامنه‌ای و از سمت غرب و جنوب غرب دشت‌های سیلابی و پست در برگرفته‌اند. این پستی‌وبلندی‌ها ساختار کلان فضای طبیعی استان البرز را شکل داده‌اند.

استان البرز در گستره رویش ایران تورانی واقع شده است. این ناحیه به لحاظ ویژگی‌های اقلیمی و پایین بودن میانگین بارندگی از توان اکولوژیک بالا برای رشد جنگل طبیعی برخوردار نیست. ازاین جهت پوشش جنگلی طبیعی تنک دارد و فاصله درختان نسبت به یکدیگر زیاد بوده و در حدفاصل درختان، درختچه‌ها و بوته‌ها رویش دارند. نیمرخ جنوبی البرز گرچه از مناسب‌ترین ناحیه رویشی ایرانی تورانی است ولی منطقه استان البرز فاقد پوشش جنگلی طبیعی وسیع و یکپارچه و متراکم است. نواحی کوهستانی استان متأثر از توده‌های هوایی غرب و جنوب غربی شامل جبهه مدیترانه، دریای سرخ و اطلس است که شرایط نیمه مرطوب دارد و رشد برخی گونه‌های درختی و درختچه‌ها را فراهم آورده است متأسفانه ارتفاع و سرمای زیاد سبب شده است گونه‌های محدودی توان تحمل ویژگی‌های اقلیمی منطقه را داشته باشند که شیب تند دامنه‌ها و صخره‌های بدون خاک مناطق کوهستانی بر محدودیت‌های رشد عرصه‌های جنگلی افزوده است.

جدول ۲۲- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال۹۸

پوشش گیاهی	مساحت(هکتار)
پارک‌های جنگلی طبیعی	-
فضاهای سبز	-
ذخیره‌گاه‌های جنگلی	۱۲۸۴
جمع کل عرصه‌های جنگلی	۱۶۹۲۱

جدول ۲۳- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال۱۳۹۸

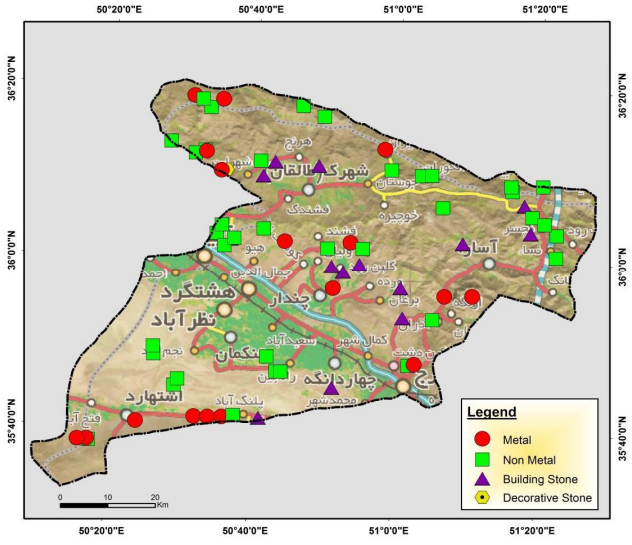
شرح		مساحت(هکتار)	
جنگل		۱۶۹۲۱	
مرتع	خوب (پرتراکم)	۱۹۲۰۳۴	۳۷۳۵۳۴
	متوسط(نیمه متراکم)	۱۲۳۰۸۷	
	فقیر(تراکم کم)	۵۸۴۱۳	
بیابان		۴۵۱۹۸	

۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

استان البرز ازلحاظ فیزیوگرافی (جغرافیای طبیعی) جزئی از چین‌های کناری البرز است. رشته‌کوه البرز در شمال تهران متشکل از یک سری چین‌ها و راندگی‌های شرقی غربی است که به سمت جنوب بر روی هم رانده شده‌اند. شدت دگر ریختی در کناره جنوبی البرز و مجاور گسل شمال تهران به بیش‌ترین مقدار خود رسیده است، به طوری که بلندی‌های البرز بر روی دشت تهران در جنوب رانده شده است. دشت تهران با شیب از شمال به جنوب به وسیله بلندی‌ها و فرونشست‌های شرقی غربی به بخش‌های گوناگون تقسیم می‌شود. در محدوده استان البرز سازندهای مختلفی که شامل سنگ‌های آواری، آذرآواری، تبخیری، کربنات‌ها، کوارتزیت، کنگلومرا، توف، شیل، شیل آهکی و ماسهای، مارن، آهک، آهک رسی و ماسهای، سنگهای آتش فشانی، گچ، ماسه سنگ است وجود دارند.

جدول ۲۴- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷

نوع استخراج	تعداد معادن			تعداد شاغلین
	جمع کل	نحوه مدیریت		
		خصوصی	عمومی	
استخراج نمک	۱	۱	۰	۴۴۴
استخراج سنگهای تزئینی	۱	۱	۰	۶
استخراج سنگ لاشه	۲	۲	۰	۲
استخراج سنگ آهک	۴	۳	۱	۱۴
استخراج شن و ماسه	۱۹	۱۹	۰	۶۵
کل	۲۷	۲۶	۰	۳۵۴

نقشه ۸- پراکندگی گروه‌های معدنی در استان البرز

۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

منطقه البرز و محدوده مطالعاتی استان البرز بطورکلی از نئوژن تاکنون، تحت تأثیر نیروهای تکتونیکی فشاری بوده است. این فشارها با پدیده کوهزایی و چین‌خوردگی در ابتدای پلیوسن و در محدوده زمانی پلیو پلیستوسن و در انتهای پلیستوسن پیشین همراه بوده و پس از آن نیز ادامه یافته است. تداوم فشارهای تکتونیکی با فعالیت گسلی و ایجاد شکستگی‌ها در مقیاس‌های مختلف همراه بوده است. فعالیت محدود گسل‌ها به‌ویژه در گسل‌های قدیمی‌تر قابل تشخیص است. حرکات فشاری همراه با فعالیت گسل‌های این منطقه با سازوکار راندگی معکوس، نشانه ادامه فشارهای تکتونیکی در زمان جدیدتر و کنونی است. برخی از گسل‌های مهم استان شامل موارد زیر است:

گسل شمال تهران(گسل معکوس توچال) زون ترشیری جنوبی را از فرونشستگی نئوژن کواترنری واقع در جنوب رشته البرز –جدا می‌سازد. گسل شمال تهران با طول بیش از ۷۵ کیلومتر و امتداد تقریباً شرقی غربی شیب متغیر تندی به سمت شمال دارد و از نزدیک کرج شروع شده و در حوالی لواسان به راندگی مشا فشم می‌پیوندد و باعث بالا آمدن سازندهای ائوسن بر روی کنگلومراهای سازند هزار دره و نیز آبرفت‌های چین نخورده کواترنری گردیده است.

گسل فشاری الموت رود این گسل همچنین گسل حسن آباد پاراچین نامیده شده است. راستای این گسل بموازات کرانه رودخانه جنوبی الموت‌رود، NW-SE بوده و شیب آن به سمت جنوب است. در راستای این گسل سازند ائوسن کرج جنوبی بر روی مارن‌های نئوژن شمالی دره الموت‌رود رانده شده است.

گسل فشاری شاهرود این گسل در راستای شمال غرب گسل الموت رود به سمت شمال غربی و در راستای جنوبی رودخانه شاهرود قرار دارد. شیب این گسل به سمت جنوب غربی و جنوب بوده و در راستای آن سازندهای ائوسن کرج، ژوراسیک لار و دلیچای و پرمین دورود و روته جنوبی بر روی سازند نئوژن دره شاهرود و ائوسن کرج شمالی رانده شده است. درازی این گسل نزدیک ۲۴ کیلومتر است.

گسل فشاری قشلاق در فاصله ۹۱ کیلومتری جنوب غربی کرج با راستای غرب شمال غربی شرق جنوب شرقی در رسوبات آبرفتی دانه ریز جوان به صورت دیواره گسلی بارزی دیده می‌شود. درازای این گسل نزدیک ۹۹ کیلومتر است.

گسل پراچان با درازای دست کم ۲۴ کیلومتر، راستای شمال غربی جنوب شرقی و شیب به سوی شمال شرقی، گسلی است فشاری که از بخش شمالی آبادی دیزان و از کنار روستای پراچان می‌گذرد. در راستای این گسل جوان و فشاری سازند ائوسن کرج از شمال شرقی بر روی رسوبات نئوژن جنوب غربی رانده شده است. این گسل در بخش شمال غربی به سمت گسل الموت‌رود پیش رفته و به وسیله آن بریده می‌شود.

گسل راندگی حصارچال با راستای شمال غربی جنوب شرقی با درازای ۹۵ کیلومتر در شمال و به موازات گسل الموترود قرارگرفته است. شیب گسل حصارچال به سوی شمال شرقی است و در راستای آن سنگ‌های آتش فشانی و آذرآواری ائوسن سازند کرج از سوی شمال خاوری بر روی رسوبات کنگلومرایی نئوژن در جنوب غربی رانده شده است. هیچگونه داده لرزه خیزی و یا سنی دقیقی از این راندگی در دست نیست.

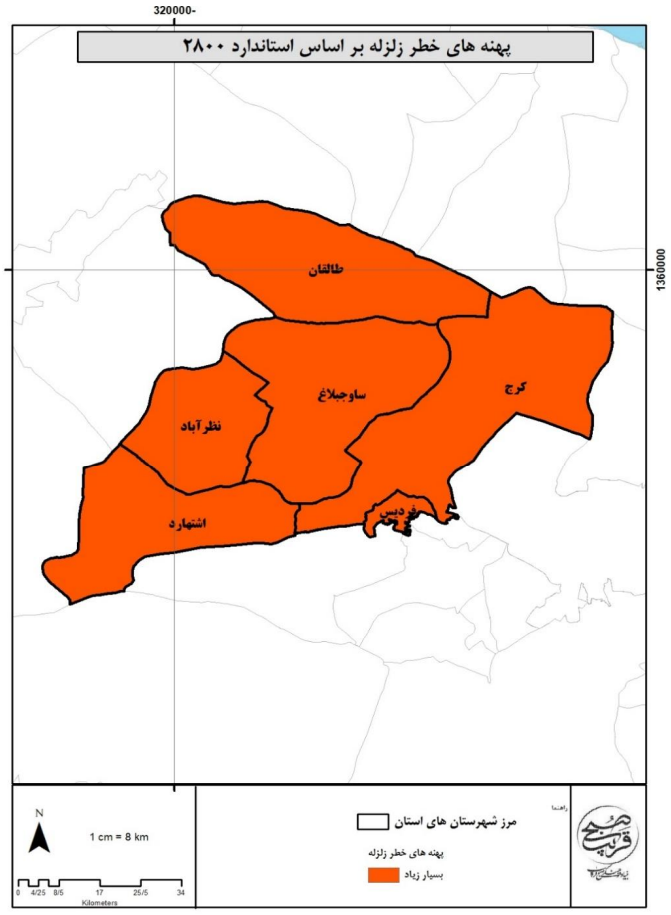
راندگی فشندگسلی با راستای خمدار شمال غربی جنوب شرقی و درازای ۲۲ کیلومتر است. راندگی فشند از سوی شمال غربی به گسل طالقان و از سوی جنوب شرقی به گسل مشاء برخورد می‌کند. شیب کلی گسل به سوی شمال بوده و در راستای آن سنگ‌های پالئوزوئیک شمالی بر روی سنگ‌های مزوزوئیک جنوبی رانده شده است.

راندگی اشتهارد به درازای ۶۳ کیلومتری و راستای خم دار W-E در فاصله ۴ کیلومتری شمال اشتهارد قرار دارد. شیب این راندگی به سمت شمال و در راستای آن نهشته‌های نئوژن بلندی‌های حلقه در بر روی کفه رودخانه شور در شمال اشتهارد رانده شده است. روستای کله دره که به هنگام زمین‌لرزه ۲۰ اکتبر ۱۸۷۶ ویران شد در۲/۵ کیلومتری جنوب غرب راندگی اشتهارد جای دارد. برش واحدهای کواترنر، سابقه لرزه خیزی، وجود دره‌های تنگ در فرادیواره گسل، پلکان آبرفتی نشان از فعالیت بالای گسل دارد.

گسل فشاری مشاء این گسل به نام‌های گسل مشاء فشم و راندگی میگون مشا و همچنین راندگی اصلی نیز نامیده شده است. گسل مشا گسلی است با درازای بالغ بر ۲۰۰ کیلومتر، اساسی و لرزه زا که در راستای آن گستره بلند البرز از شمال بر روی گستره چین‌های کناری البرز در جنوب رانده شده است.

گسل کرج در فاصله میان کرج تا خور(شرق آبیک)، این گسل به صورت گسل پای‌کوه دنبال می‌شود که مرز میان سازند کرج و رسوبات آبرفتی دشت را میسازد. در پهنه شمال غربی کرج، شمال حصارک، هلجرد، جنوب هلجرد و شمال شرقی کردان اثر گسل کرج (که در واقع ادامه غربی شمال تهران است) در روی زمین به صورت دیواره گسلی جدا از هم دیده می‌شود. در هلجرد سازند کرج بر روی آبرفت‌های هزار دره رانده شده و در ۲ کیلومتری جنوب آن نیز راندگی میان آبرفتهای هزار دره و دشت به صورت دیوار بارزی دیده می‌شود. در ازای راندگی کرج نزدیک ۲۸ کیلومتر است.

نیمه شمالی و شمال شرقی غربی استان و بخشی از نیمه جنوب غربی استان بدلیل واقع شدن در نزدیکی و محدوده گسلهای شمال تهران، کرج و اشتهارد در پهنه با خطر خیلی زیاد واقع شده است؛ و بخش میانی استان و شهر کرج و جنوب استان در پهنه با خطر زیاد واقع شده است و فقط پهنه‌ای از نیمه جنوبی استان شامل بخشی از شهرستان‌های اشتهارد، ساوجبلاغ و نظرآباد در محدوده پهنه با خطر متوسط واقع شده است. لازم به توضیح است که در پهنه‌بندی خطر زلزله مبنای تقسیم بندی پهنه‌ها بر اساس فاصله از چشمه‌های لرزه زا(گسل ها) می‌باشد. همچنین گسل‌های پر خطر محدوده مطالعاتی در شمال و شمال شرقی و جنوب غربی استان واقع شده است. لذا پهنه‌های مختلف خطر خیلی زیاد، زیاد و متوسط بر اساس محاسبات فنی تحلیل خطر زلزله در فواصل و پهنه‌های مختلف واقع شده است.

نقشه ۹- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰

۳-۲-۸-۲- سیل

استان البرز به دلیل عوامل جغرافیایی مؤثر در اقلیم به‌ویژه کوهستان البرز و روند آن و همچنین شکل و خصوصیات فیزیکی حوزه ها و زیر حوزه‌ها در هر یک از نواحی و پهنه‌های خود شرایط ریسک‌پذیری متفاوتی را دارد.

تیپ اقلیم بارشی استان مدیترانه‌ای است به این مفهوم که بخش عمده‌ای از بارش‌ها در فصل سرد فرومی‌ریزد و همین ویژگی باعث افزایش بارش‌های برفی و انباشت برف در دامنه‌های کوهستانی و نواحی مرتفع استان می‌گردد. گرچه بارش‌های برفی خطر جدی در بروز سیلاب بشمار نمی‌روند و معمولاً ریزش بهمن و پیامدهای آن مهم‌ترین مخاطره طبیعی در نواحی کوهستانی در فصل سرد سال محسوب می‌شود اما همزمانی بارش‌های بهاره که از نوع بارانی و رگبارهای با شدت بالا هستند و نیز ذوب برف در دامنه‌ها بر مخاطرات سیلاب و افزایش ضریب روانابی حوزه‌ها افزوده و بروز سیلاب‌های بزرگ را در پی دارد.

به این ترتیب ماه‌های فروردین و اردیبهشت به لحاظ رخداد پدیده سیل در حوزه‌های آبریز این استان واجد اهمیت فوق‌العاده است و به عنوان ماه‌های بحرانی محسوب می‌شوند.

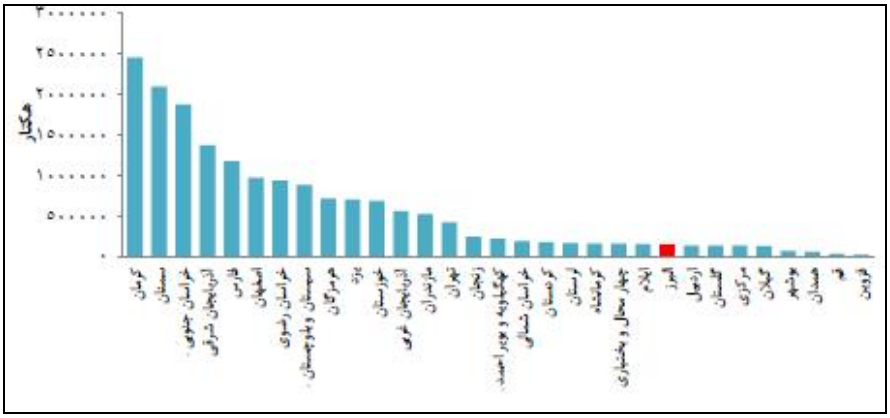
همچنین در جنوب استان و جنوب غربی استان در مرز استان قزوین و مرکزی سیلاب دشت‌های وسیعی را تشکیل می‌دهد که به‌صورت اراضی کاو تحت تأثیر فرسایش‌های آبی و بادی قرار دارد. به همین دلیل بخش وسیعی از این منطقه خالی از سکنه و فاقد فعالیت و یا کاربری خاص بشمار می‌رود.وسعت سیلابدشتها و پهنه‌های سیل گیر در این استان حدود ۱۱ هزار هکتار است.

۳-۲-۹- مناطق حفاظت شده

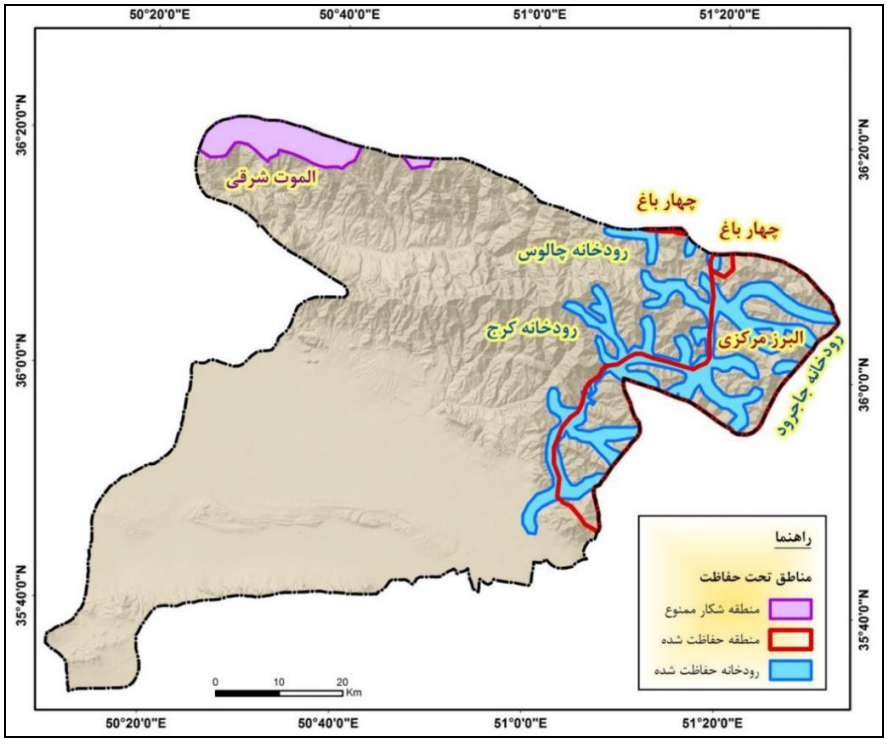
بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط زیست استان البرز دارای منطقه حفاظت شده البرز مرکزی (۶۴۱۱۹ هکتار) در محور شرقی کرج-چالوس می‌باشد.

جدول ۲۵- مناطق تحت حفاظت محیط زیست

نام	مساحت (هکتار)	موقعیت
مناطق حفاظت حفاظت شده		
منطقه حفاظت شده البرز جنوبی	۹۱۰۰۰	در محدوده شهرستان‌های البرز، تهران و مازندران
رودخانه حفاظت شده کرج	با طول تقریبی ۷۵ کیلومتر	رودخانه کرج شامل رودخانه کرج و رودخانه‌هایی که به آن میریزند از سر چشمه (ارتفاعات کندوان، دیزین کوه خرسنگ) تا پل جاده کرج- تهران در انتها به دریاچه نما واقع درنزدیکی شهر قم میریزد.

نمودار ۴- مقایسه مساحت مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست

نقشه ۱۰- مناطق تحت حفاظت محیط زیست استان البرز

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان البرز

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان البرز

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان رشته‌ای و میان بخشی در جست و جوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید(سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

از مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی استان پیشینه تاریخی غنی و برخورداری از هنرها و مهارت‌های بومی است. شجاعت، تجانس قومی، فرهنگی، اعتقادی و همبستگی فرهنگی، نداشتن تناقضات قومی، دینی، افزایش نسبی حرمت انسانی، استقلال‌طلبی، افزایش روحیه انتقادی و مطالبه گری، وجود اماکن تاریخی و ... از دیگر عوامل مهم و محرک توسعه در استان به شمار می‌رود. علاوه بر موارد یادشده عواملی همچون؛ ارزیابی مناسب نسبت به آینده، اعتماد سازمانی بالا، رضایت از کیفیت خدمات سازمانی، آمادگی برای مشارکت با

سازمان‌ها در صورت نیاز و ... نیز از جمله عوامل پیشبرنده توسعه استان محسوب می‌شوند. هر کدام از عوامل ذکر شده به تنهایی عاملی محرک مهم در توسعه استان محسوب می‌شود. به طور مثال اعتماد سازمانی بالا در بین مردم استان و همچنین رضایت از کیفیت خدمات ارائه شده سازمان‌ها خود عاملی در جهت بسیج مردم توسط مسئولین بوده و مسئولین می‌توانند به راحتی از این ظرفیت مردمی در صورت نیاز بهره برده و در جهت توسعه استان استفاده کنند.

۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

از موانع فرهنگی توسعه در استان می‌توان به عدم توجه به نهادهای اجتماعی، تکیه به ارزش‌های سنتی، بالا بودن سطح روحیه تسلیم‌پذیری و تقدیرگرایی، عدم توجه به مسائل علمی، عدم خودباوری و اعتماد به نفس پایین، پایین بودن میزان اعتماد عمومی و ... اشاره کرد که به میزان زیادی در استان بوده و در مسیر توسعه به عنوان مانعی مهم محسوب شده و شرایط توسعه استان را سخت کرده است. علاوه بر عوامل گفته شده در بالا عواملی نظیر بیکاری بالا به‌ویژه بیکاری زنان، افزایش میزان طلاق، سهم بالای زنان سرپرست خانوار در استان، افزایش میزان قاچاق و اعتیاد، سرقت، نزاع‌های فردی، میزان پایین سرمایه‌های اجتماعی در هر سه بعد و شاخص اصلی، تمایل بالا به مهاجرت از کشور، اعتقاد به عدم موفقیت نظام، عدم اعتماد مردم به هم و بسیاری موارد دیگر نیز از جمله موانع مهم در توسعه استان بوده و حرکت استان را در مسیر توسعه کند خواهد کرد.

۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان البرز

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۷ استان البرز را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۰ کاهش و به نسبت سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است. همچنین با توجه به نرخ بیکاری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ میزان بیکاری در سال‌های بررسی شده همواره بالاتر از نرخ بیکاری کل کشور بوده است. میزان بیکاری در استان البرز در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۴/۷ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور(۱۲ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
البرز	...	...	۱۹/۳	۱۴/۳	۱۴/۷
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان البرز در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان البرز در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۳/۲ درصد و در مناطق روستایی ۵/۹ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق روستایی وضعیت مناسب و در مناطق شهری وضعیت نامناسبی دارد. نرخ بیکاری استان البرز از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ روند سینوسی داشته است. نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۸ به نسبت سال ۱۳۹۷ کمتر شده است.

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال		جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	البرز	۱۲/۴	۹	۱۳	۱۶	۵/۹	۲۶
	کل کشور	۱۱	–	۱۲/۲	–	۸/۱	–
۱۳۹۵	البرز	۱۴/۳	۶	۱۴/۷	۹	۹/۳	۱۰
	کل کشور	۱۲/۴	–	۱۳/۷	–	۸/۹	–
۱۳۹۶	البرز	۱۴	۶	۱۴/۴	۱۰	۹/۹	۹
	کل کشور	۱۲/۱	–	۱۳/۴	–	۸/۲	–
۱۳۹۷	البرز	۱۴/۷	۵	۱۵/۱	۹	۷/۲	۱۸
	کل کشور	۱۲	–	۱۳/۵	–	۷/۹	–
۱۳۹۸	البرز	۱۲/۸	۹	۱۳/۲	۱۰	۵/۹	۲۲
	کل کشور	۱۰/۶	–	۱۱/۸	–	۷/۳	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان و کل کشور، در استان البرز بیشتر بوده است. نرخ بیکاری زنان در تمام سال‌های بررسی شده

همواره جزو ۵ استانی بوده است که بالاترین نرخ بیکاری را دارا بوده و در سال ۱۳۹۷ نیز بیشترین نرخ بیکاری زنان کشور مربوط به استان البرز بوده است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت

سال		نرخ بیکاری مردان		نرخ بیکاری زنان	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	البرز	۱۰/۱	۱۴	۲۵/۹	۵
	کل کشور	۹/۳	–	۱۹/۴	–
۱۳۹۵	البرز	۱۲	۶	۲۷/۲	۲
	کل کشور	۱۰/۵	–	۲۰/۷	–
۱۳۹۶	البرز	۱۱/۴	۷	۲۷/۵	۲
	کل کشور	۱۰/۲	–	۱۹/۸	–
۱۳۹۷	البرز	۱۱/۲	۹	۳۱/۹	۱
	کل کشور	۱۰/۴	–	۱۸/۹	–
۱۳۹۸	البرز	۹/۳	۱۰	۲۸/۱	۳
	کل کشور	۹	–	۱۷/۵	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۲۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان البرز

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۹۰	۲۰۲۸۷	۶۳۲۸	۱۹۵۴۳	۵۹۰۰	۷۴۴	۴۲۸
۱۳۹۵	۱۸۴۱۹	۷۱۱۶	۱۸۰۲۸	۷۰۱۴	۳۹۱	۱۰۲
۱۳۹۷	**۱۴۷۸۳**	**۶۲۴۳**	**۱۴۵۱۸**	**۶۱۷۵**	**۲۶۵**	**۶۸**
۱۳۹۷ کل کشور	**۵۵۰۵۶۵**	**۱۷۵۶۱۴**	**۴۸۶۶۶۱**	**۱۶۴۱۲۴**	**۶۳۹۰۴**	**۱۱۴۹۰**

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان البرز را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۳۱/۱۹ در سال ۱۳۹۰ به ۴۲/۲۳ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، که نسبت طلاق در استان از میزان کل کشور بیشتر بوده و استان البرز از جمله استان‌هایی است که بالاترین نسبت طلاق به ازدواج را دارد.

جدول ۳۰-نسبت طلاق به ازدواج در استان البرز

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۳۱/۱۹	۳۸/۶۳	۴۲/۲۳	۳۱/۹۰

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهزیستی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز(دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۱۴۷۰۴ نفر در ۳۲ مرکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ هم در تعداد افراد تحت پوشش و هم در تعداد مراکز بیشتر شده است؛ همچنین در سال ۱۳۹۷، ۸۶۷ نفر در ۲۵ مرکز نگهداری کودکان تحت پوشش هستند که نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است.

جدول ۳۱-تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی [۶]	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۹۰	۱۰	۵۶۷	۱۰	۱۷۱۰۷
۱۳۹۵	۱۶	۳۳۲	۱۸	۱۷۴۶۰
۱۳۹۷	**۲۵**	**۸۶۷**	**۳۲**	**۱۴۷۰۴**

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است استان البرز در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۲۶، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست رتبه ۱۱، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۱۶ و تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۱۵ را داشته است.

جدول ۳۲-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی	البرز	۰/۱۳	۲۶
	کل کشور	۰/۱۸	-
نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست	البرز	۳/۳۰	۱۱
	کل کشور	۲/۶۰	-
تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزستی کشور	البرز	۳۷۸۵۶	۱۶
	کل کشور	۱۷۱۰۴۷۵	-
تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی	البرز	۲۳۸۱۴	۱۵
	کل کشور	۹۴۵۳۹۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان البرز را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان البرز در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۲۵، تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی رتبه ۲۸ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی رتبه ۲ را دارد که در خصوص مورد آخر استان البرز سهم خیلی بالایی از زنان سرپرست خانوار داشته و در این رابطه دوم است.

جدول ۳۳-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی	البرز	۱۵	۲۵
	کل کشور	۸۳۲	-
تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی	البرز	۵۰۴۹۷	۲۸
	کل کشور	۴۷۸۳۶۸۱	-
سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی	البرز	۴۰	۲
	کل کشور	۲۵/۱	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۵۲/۱ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور پایین‌تر(تقریبا برابر) است. در استان البرز ۴۱/۴۱ درصد بیمه شده و ۱۰/۶۸ درصد مستمری بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری بگیر می‌باشد.

جدول ۳۴-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

استان	سال ۱۳۹۷		
	مجموع	بیمه‌شدگان	مستمری‌بگیران
البرز	۵۲/۱۰	۴۱/۴۱	۱۰/۶۸
کل کشور	۵۳/۷۶	۴۵/۶۱	۸/۱۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان البرز درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۲۶/۹۵ درصد بوده است که از درصد بیمه شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور(۵۱/۶۳ درصد) پایین‌تر بوده است.

جدول ۳۵- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران[۷]

استان	سال ۱۳۹۷
البرز	۲۶/۹۵
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان البرز می‌باشد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین

[۷] از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده‌است.

در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول قرص‌های روانگردان مربوط می‌شود؛ میزان مواد مخدر کشف شده در استان البرز در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ در اکثر موارد افزایش پیدا کرده است.

جدول ۳۶- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده

مواد مخدر (کیلوگرم)		سال				
		۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
مواد افیونی	هروئین (هروئین،کراک، کریستال)	...	...	۳۳۷	۳۱۳	۷۸۱
	مرفین	...	...	۳۶	۱۳۱	۲۰۱۲
	تریاک و شیره تریاک	...	...	۲۸۱۸	۲۶۴۴	۶۳۰۵
	سایر	...	...		...	...
کانابیس	حشیش	...	...	۷۱۴	۲۱۷۹	۱۵۹۳
	گراس	...	...	...	۱۹۲۴	۱۸۹
محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)	...	...	...	۲۵	۱۵۲
سایر موارد		...	...	...	۳۴	۱۰۱
سایر موارد	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	...	...	۳۶۶	۷۱۸۱۸	۷۱۱۹۰
	مواد پیش‌ساز (لیتر)	...	...	...	۱۲۲۲	۷۲۲۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیر شدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن افزایش پیدا کرده است. این نکته نیز قابل توجه است که میزان دستگیری در هر سه مورد به نسبت سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است.

جدول ۳۷- دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۹۰	...	...	...	...
۱۳۹۵	۲۴۱۸۴	۱۱۷۶۹	۱۲۴۱۵	...
۱۳۹۷	۲۹۲۰۲	۱۵۴۲۴	۱۳۰۷۳	۷۰۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان البرز را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۴۲/۶۶ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مساله نشان از میزان متوسط مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مساله رتبه ۱۵ را دارا می‌باشد.

جدول ۳۸-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
البرز	۴۲/۶۶	۱۵
کل کشور	۱۱۴/۴۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان البرز را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۹۱/۵۶ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده است و میزان بالای توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می‌دهد، استان البرز در این رابطه رتبه سوم را در بین استان‌های دیگر داشته است.

جدول ۳۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
البرز	۹۱/۵۶	۳
کل کشور	۵۰/۲۵	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول ذیل سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان البرز نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود میزان سرقت‌های اتفاق افتاده در همه موارد در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است. میزان سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن خصوصی برابر ۸۴۴۲، اماکن دولتی ۲۵۶، منزل ۶۹۸۷ و مغازه ۱۶۲۹ مورد گزارش شده است.

جدول ۴۰- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

سال	سرقت از اماکن				سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			احشام
	اماکن خصوصی	اماکن دولتی	منزل	مغازه	اتومبیل	موتورسیکلت	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	
۱۳۹۰	۰۰۰	۸۹	۲۳۰۳	۸۳۳	۳۱۹۳	۱۲۳۶	۶۴۹۲	۹۷
۱۳۹۵	۰۰۰	۵۹	۳۶۲۹	۱۰۰۵	۶۵۹۲	۸۴۵	۱۳۳۶۳	۱۳۴
۱۳۹۷	۸۴۴۲	۲۵۶	۶۹۸۷	۱۶۲۹	۷۳۷۶	۹۵۲	۲۳۵۳۵	۳۸۶

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان البرز برابر با ۴۴/۵ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور(۴۲/۸۲) بالاتر است و در این خصوص رتبه ۷ را دارد که این موضوع نشان از میزان بالای دستگیرشدگان در خصوص سرقت در استان البرز است.

جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
البرز	۴۴/۵۰	۷
کل کشور	۴۲/۸۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، استان البرز در رابطه با نزاع و درگیری‌های فردی میزان بالاتری نسبت به کل کشور داشته است میزان نزاع و دیگری فردی در استان برابر ۳۸۰۳/۰۹ در هر صد هزار نفر است که این نسبت در کل کشور ۹۴۳/۳۴ بوده است؛ ولیکن استان البرز در دیگر موارد و جرائم بررسی شده در جدول زیر میزان بالاتری نسبت به کل کشور نداشته وضعیت مناسبی به نسبت کل کشور داشته است.

جدول ۴۲-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع(در صدهزار نفر)

سال ۱۳۹۷								
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو قمه کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
البرز	۱/۷۰	۴/۹۰	۲۸/۴۹	۳۸۰۳/۰۹	۳/۷۶	۰/۰۰	۱/۱۴	۰/۴۴	۱/۱۸
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرایم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر نسبت دستگیر شدگان در این مورد ۰/۵۶ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت پایین‌تری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرایم را داشته‌اند.

جدول ۴۳-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرایم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
البرز	۰/۵۶	۲۹
کل کشور	۷/۵۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفا مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است(شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدا نشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مولفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مولفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  1. مطلوب بودن جامعه
  2. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه متغیرها به جز ارزیابی نسبت به آینده، میانگین استان البرز پایین‌تر از میانگین کل کشور و طیف اصلی متغیرها بوده است.

جدول ۴۴- میانگین مولفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان البرز و کل کشور

مولفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات(میانگین طیف ۳۰)	البرز	۲۲/۵۷	۹
	کل کشور	۲۳/۶۴	-
پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف(میانگین طیف ۳۰)	البرز	۲۸/۸۶	۱۰
	کل کشور	۲۹/۳	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)	البرز	۲۱/۳	۷
	کل کشور	۲۱/۹۱	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)	البرز	۲۱/۷۴	۱۱
	کل کشور	۲۲/۰۸	-
ارزیابی نسبت به آینده(میانگین طیف ۲۱)	البرز	۱۹/۴۴	۲۰
	کل کشور	۱۸/۸۲	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان البرز و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان البرز در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۰۱ است که از

میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ پایین‌تر بوده و همچنین از میانگین اصلی طیف(۱۵) نیز پایین‌تر بوده است. استان البرز در این خصوص دارای رتبه ۱۱ بوده است.

جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان البرز و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۱۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح کلان	البرز	۱۳/۰۱	۱۱
	کل کشور	۱۳/۱۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهاد ها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارتند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمآن‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمآن‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه های شغلی و حرفه ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری وظیفه شناسی گروه‌های شغلی و حرفه ای
۷. عام گرایی گروه‌های شغلی و حرفه ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان البرز نسبت به کل کشور در متغیرهای اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی، آمادگی مشارکت و کمک به سازمآن‌ها در صورت نیاز، عام گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین میانگین بالاتری داشته و در دیگر متغیرها میانگین پایین‌تری داشته است؛ همچنین استان البرز در دو متغیر آمادگی مشارکت و کمک به سازمآن‌ها در صورت نیاز ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین میانگینی بالاتر از میانگین طیف اصلی داشته است و در دیگر متغیرها میانگین پایین‌تری نسبت به میانگین طیف اصلی داشته است.

جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان البرز و کل کشور

مولفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
اعتماد سازمانی(میانگین طیف ۶۹)	البرز	۶۶/۴۹	۲۵
	کل کشور	۶۴/۳۴	-
کیفیت خدمات سازمانی(میانگین طیف ۶۰)	البرز	۶۵/۵۵	۱۷
	کل کشور	۵۵/۶۱	-
عملکرد و پاسخگویی سازمآن‌ها به نیازها(میانگین طیف ۵۴)	البرز	۵۰/۲۸	۵
	کل کشور	۵۲/۲۶	-
آمادگی مشارکت و کمک به سازمآن‌ها در صورت نیاز(میانگین طیف ۴۸)	البرز	۴۹/۷۳	۲۹
	کل کشور	۴۵/۵۴	-
اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه های شغلی و حرفه ای) (میانگین طیف ۳۹)	البرز	۳۸/۹۷	۱۰
	کل کشور	۳۹/۴۹	-
دگرخواهی، پرهیزکاری وظیفه شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	البرز	۳۸/۴۷	۶
	کل کشور	۳۹/۷۵	-
عام گرایی گروه‌های شغلی و حرفه ای (میانگین طیف ۳۹)	البرز	۳۸/۲۲	۱۵
	کل کشور	۳۸	-
ویژگی‌ها و ارزش های اخلاقی منفی مسئولین(میانگین طیف ۱۸)	البرز	۲۰/۳۹	۲۲
	کل کشور	۱۹/۹۷	-
ویژگی‌ها و ارزش های اخلاقی مثبت مسئولین(میانگین طیف ۱۵)	البرز	۱۲/۶	۹
	کل کشور	۱۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان البرز و کل کشور نشان می‌دهد که استان البرز با میانگین ۲۵/۹۶ پایین‌تر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ و میانگین اصلی طیف قرار دارد. استان البرز جزو ۱۰ استانی است که کمترین میانگین را در این شاخص داشته‌اند.

جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان البرز و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح میانی	البرز	۲۵/۹۶	۷
	کل کشور	۲۶/۳۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مولفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مولفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مولفه عبارتند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزشها ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام گرایی اجتماعی(شـعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان البرز در همه متغیرها به جز ارزش‌ها ویژگی‌های اخلاقی منفی پایین‌تر از میانگین کل کشور بوده وضعیت نامناسبی نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۴۸- میانگین مولفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان البرز و کل کشور

مولفه ها	استان	میانگین	رتبه
ارزشها ویژگی‌های اخلاقی منفی(میانگین طیف ۲۱)	البرز	۲۵/۸۵	۵
	کل کشور	۲۴/۹	-
ارزشها ویژگی‌های اخلاقی مثبت(میانگین طیف ۲۷)	البرز	۲۲/۴۱	۲۷
	کل کشور	۲۳/۷۶	-
عام گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده	البرز	۲۴/۹۲	۹
	کل کشور	۲۵/۱۱	-
عام گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با همسایه ها وآشنایان	البرز	۱۸/۲۷	۵
	کل کشور	۱۹/۱۱	-
عام گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه ها	البرز	۱۴/۵۸	۶
	کل کشور	۱۵/۱۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۹/۷ درصد از پاسخگویان استان البرز میزان قابل اعتماد بودن مردم را زیاد و خیلی زیاد و ۴۵ کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۷/۴ و ۳۵/۶ درصد بوده است؛ استان البرز در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۲ را در بین استان‌های دیگر دارد که نشان از میزان پایین اعتماد به مردم در استان است.

جدول ۴۹- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۱۶/۹	۲۸/۱	۴۵/۴	۸/۸	۰/۹	۲
کل کشور	۱۲/۵	۲۳/۱	۴۷/۱	۱۴/۹	۲/۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۸ درصد از پاسخگویان استان البرز این میزان را زیاد و خیلی زیاد و ۷۲/۹ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۸/۲ و ۵۵/۸ درصد بوده است. استان البرز در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۱ را دارد و پایین‌ترین ارزیابی را نسبت به این متغیر داشته است.

جدول ۵۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۴۸/۹	۲۴	۱۹/۱	۶/۷	۱/۳	۱
کل کشور	۳۱/۴	۲۴/۴	۲۶	۱۵/۴	۲/۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۵۲/۳ درصد از پاسخگویان استان البرز میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم و ۱۱/۴ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۵۱/۳ و ۱۴/۱ درصد بوده است. استان البرز در این خصوص دارای رتبه پانزدهم بوده که نشان از میزان مشارکت متوسط پاسخگویان در فعالیت‌های داوطلبانه است.

جدول ۵۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۲۴/۵	۲۷/۸	۳۶/۲	۷/۹	۳/۵	۱۵
کل کشور	۲۳/۹	۲۷/۴	۳۴/۶	۱۰/۸	۳/۳	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۸۰ درصد از پاسخگویان استان البرز میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان البرز در رابطه با این موضوع رتبه ۱۷ را داشته و در بین استان‌های کشور در حد متوسطی به ایرانی بودن خود افتخار دارند.

جدول ۵۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۳/۵	۴/۴	۱۲	۲۹/۵	۵۰/۵	۱۷
کل کشور	۳	۵/۸	۱۵/۸	۳۰/۵	۴۵	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ باتوجه به جدول زیر ۵۰/۲ درصد از پاسخگویان استان البرز تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم و ۳۱ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۵۶/۹ و ۲۳/۱ درصد بوده است؛ پاسخگویان استان البرز در این خصوص تمایل بالایی به مهاجرت از کشور داشته‌اند.

جدول ۵۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۳۴/۱	۱۶/۱	۱۸/۷	۱۴/۳	۱۶/۷	۲۹
کل کشور	۳۴/۹	۲۲	۲۰	۱۳/۲	۹/۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۵ درصد از پاسخگویان استان البرز میزان رضایت از زندگی خود را زیاد و خیلی زیاد و ۲۶ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۳۳/۶ و ۲۵/۹ درصد بوده است. باتوجه به رتبه استان(۱۷) نیز می‌توان عنوان کرد که استان البرز در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین متوسط رو به بالایی بوده است.

جدول ۵۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۹/۶	۱۶/۴	۳۸/۹	۲۶/۵	۸/۵	۱۷
کل کشور	۸/۷	۱۷/۲	۴۰/۵	۲۶/۳	۷/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان البرز و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۱۸/۳ درصد از پاسخگویان استان البرز میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و ۵۴ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که در مقایسه با میزان کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴ درصد

بوده است. بر اساس اطلاعات جدول استان البرز از استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد پایینی ارزیابی شده است و در این رابطه رتبه استان دوم است.

جدول ۵۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان البرز و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
البرز	۲۶/۲	۲۷/۸	۲۷/۸	۱۴/۳	۴	۲
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان البرز و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان البرز (۲۳/۶۲) پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده و در بین استان‌های کشور پایین‌ترین میانگین را در این شاخص داشته است.

جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان البرز و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	البرز	۲۳,۶۲	۱
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان البرز و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان البرز (۲/۷۰) پایین‌تر از میانگین کل کشور(۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان پایین بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی ۷ بوده است که نشان دهنده این مساله است که استان البرز در بین استان‌های کشور همفتمین استانی است که پایین‌ترین میانگین را در این شاخص داشته است.

جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان البرز و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	البرز	۲/۷	۷
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان البرز

دو جدول زیر تعداد و سرانه(در هر صدهزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان ۳۸/۹۲ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ پایین‌تر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت نامناسبی داشته است.

استان البرز در رابطه با پزشکان در همه سرانه‌ها وضعیت نامناسبی نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۸- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۸۱۲	۳۴۲	۴۹	۱۰	۲۶	۳۸۵	...	...
۱۳۹۵	۹۸۰	۲۶۸	۶۱	۴	۵۷	۵۴۱	۴۹	...
۱۳۹۷	**۱۰۵۶**	**۳۲۳**	**۸۶**	**۶**	**۷۳**	**۴۱۲**	**۵۷**	**۵۱**

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

جدول ۵۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صدهزار نفر)[۸]

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق‌متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۹۰	۳۳/۶۶	۱۴/۱۸	۲/۰۳	۰/۴۱	۱/۰۸	۱۵/۹۶	...	...
۱۳۹۵	۳۶/۱۲	۹/۸۸	۲/۲۵	۰/۱۵	۲/۱۰	۱۹/۹۴	۱/۸۱	...
۱۳۹۷	۳۸/۹۲	۱۱/۹۰	۳/۱۷	۰/۲۲	۲/۶۹	۱۵/۱۸	۲/۱۰	۱/۸۸

[۸]. سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صدهزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان البرز در سال ۱۳۹۷ برابر با ۰/۶۶ بوده است که از سرانه کل کشور پایین‌تر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان (۱۳۱/۵۳ در هر صدهزار نفر) در مقایسه با کل کشور(۲۰۸/۳۷ در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی است.

جدول ۶۰- تعداد بیمارستآن‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
۱۳۹۷ کل کشور	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۶۹	۱۱۵۳۳	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۱۴	۲۲۹۰	۱۰	۱۳۰۴	۱	۳۱۶	...	...	...	...	۳	۶۷۰	...	...
۱۳۹۵	۱۷	۲۶۰۹	۱۱	۱۴۶۹	۱	۳۱۶	...	...	...	...	۵	۸۲۴	...	...
۱۳۹۷	**۱۸**	**۳۵۶۹**	**۱۱**	**۲۳۶۰**	**۱**	**۲۵۰**	**۰**	**۰**	**۰**	**۰**	**۵**	**۶۴۳**	**۰**	**۰**

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۱-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صدهزار نفر)

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
کل کشور	۱/۲۷	۲۰۸/۳۷	۰/۷۹	۱۴۰/۹۸	۰/۰۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۰/۵۸	۹۴/۹۲	۰/۴۱	۵۴/۰۵	۰/۰۴	۱۳/۱۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۲	۲۷/۷۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۰/۶۳	۹۶/۱۵	۰/۴۱	۵۴/۱۴	۰/۰۴	۱۱/۶۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۸	۳۰/۳۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۰/۶۶	۱۳۱/۵۳	۰/۴۱	۸۶/۹۸	۰/۰۴	۹/۲۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۸	۲۳/۷۰	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان البرز در سال ۱۳۹۷ برابر ۹۹/۵۱ در هرصدهزار نفر است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است.

استان البرز در تخت‌های فعال بیمارستانی در همه سرانه ها سرانه پایین‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۶۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۲۲۹۰	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۲۳۸۲	۷	۱۱	۲۴۳	۱۲۱	۸۵	۱۹۱۵
۱۳۹۷	۲۷۰۰	۸۰	۱۱	۲۶۲	۱۳۸	۸۲	۲۱۲۷

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸
سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صدهزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه(آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۰	۹۴/۹۲	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۸۷/۷۹	۰/۲۶	۰/۴۱	۸/۹۶	۴/۴۶	۳/۱۳	۷۰/۵۸
۱۳۹۷	۹۹/۵۱	۲/۹۵	۰/۴۱	۹/۶۶	۵/۰۹	۳/۰۲	۷۸/۳۹

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان البرز در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۳/۰۵ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۶۴- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۲۴۲	۱۴۷	۱۶	۱۶۳	...	...	...	۷۹	...	...
۱۳۹۵	۳۷۲	۶۷	۱۵	۸۲	...	۱۱	۲۰۴	۷۵	۰	...
۱۳۹۷	۳۵۴	۶۳	۱۶	۷۹	...	۱۱	۱۸۷	۷۷	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان البرز، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۵-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صدهزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۳۶/۸۷	۱/۹۵	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۷۰	۰/۴۱	۶/۵۹	۲۲/۲۰	۰/۲۷	۰/۱۲
۱۳۹۰	۱۰/۰۳	۶/۰۹	۰/۶۶	۶/۷۶	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۳/۲۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱۳/۷۱	۲/۴۷	۰/۵۵	۳/۰۲	۰/۰۰	۰/۴۱	۷/۵۲	۲/۷۶	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۱۳/۰۵	۲/۳۲	۰/۵۹	۲/۹۱	۰/۰۰	۰/۴۱	۶/۸۹	۲/۸۴	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان البرز در سال ۱۳۹۷ برابر ۲/۰۶ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس هم در نقاط شهری و هم در نقاط جاده‌ای پایین‌تر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۶-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
البرز	۵۶	۲۹	۲۷
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۷-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
البرز	۲/۰۶	۱/۰۷	۱/۰۰
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

۳-۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازماندهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (براساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص ها و مولفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۸-شاخص ها و ابعاد فقر چندبعدی

شاخص	وزن شاخص	مولفه	وزن مولفه‌ها
سلامت	۲۰	سوء تغذیه	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه درمان	۱۰
آموزش	۲۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۱۰
		خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)	۱۰
مسکن	۲۰	مصالح بی‌دوام	۱۰
		سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع	۱۰
استانداردهای زندگی	۲۰	سطح دسترسی به آشپزخانه	۴
		عدم دسترسی به آب و برق	۴
		نداشتن حمام	۴
		نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...	۴
		نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۴
اشتغال	۲۰	سرپرست بیکار	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه اجتماعی	۱۰

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۱۳ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان البرز دچار فقر شهری هستند. همچنین ۲۵ درصد از

خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان البرز برابر با ۳۲/۷ و در مناطق روستایی برابر با ۳۸/۴ هست. مقدار عددی این شاخص هرچه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چند بعدی از آستانه فقر است. این شاخص درواقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

۵ اولویت اول استان البرز در مناطق شهری عبارتست از سلامت، مسکن، اشتغال، استاندارد زندگی و آموزش. اولویت‌های استان البرز به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارتست از: سلامت، مسکن، استانداردهای زندگی، آموزش و اشتغال (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی(بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تاسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین کننده ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا،

نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است.

از آن جا که استان البرز در تاریخ ۱۳۸۹,۴,۷ از استان تهران منفصل گردید. در این گزارش بررسی فقر استان البرز به صورت مجزایی ذکر نشده است. در گزارش فقر استان تهران نیز دهستان پلنگ‌آباد شهرستان کرج و دهستان‌های بالاطالقان، پایین طالقان شهرستان ساوجبلاغ به عنوان مناطق کمتر توسعه یافته با ضریب ۶ (کم‌ترین محرومیت) شناسایی شده است (شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری،۱۳۸۶).

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است.

از این رو با رتبه بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۹- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (راس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (راس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تاسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها(درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

بر اساس تصویب‌نامه مورخ ۹۱،۱۲،۱۲ هیات محترم وزیران، تعداد ۵۶۴ بخش محروم در ۲۷۱ شهرستان و ۲۸ استان در کشور شناسایی و معرفی شدند. نسبت تعداد بخش‌های محروم به کل بخش‌های کشور ۵۶/۸ درصد بوده است، یعنی بیش از نیمی از مناطق کشور، مناطق کم‌تر توسعه‌یافته یا محروم می‌باشند. نکته قابل ذکر آن است که؛ استان‌های تهران، قم و البرز بر اساس مصوبه مذکور فاقد بخش‌های محروم هستند (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

۳-۳-۲-۲- جمع‌بندی

استان البرز دارای مساحت ۵/۲۸۴کیلومترمربع و جمعیت ۲,۷۱۲,۴۰۰ نفر است (براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). البرز در تاریخ ۷ تیرماه ۱۳۸۹ از استان تهران منفصل گردید و به عنوان سی و یکمین استان کشور تعیین گردید. استان البرز از شمال با استان مازندران، از جنوب با استان مرکزی، از غرب با استان قزوین و از شرق با استان تهران همسایه است. این استان دارای ۶ شهرستان، ۱۷ شهر، ۱۳ بخش، ۲۹ دهستان و ۴۷۳ نقطه آبادی است.

این استان از نظر اقلیمی دارای تنوع بسیاری است. به گونه‌ای که از اقلیم بیابانی در قسمت‌های جنوبی شروع تا اقلیم‌های نیمه مرطوب و بسیار مرطوب در قسمت‌های شمالی ادامه پیدا می‌کند.

تحولات ترکیب جمعیت در استان در مقایسه با کشور بیانگر رشد بالای شهرنشینی است. جمعیت شهرنشین استان از ۵۵/۸ درصد در سال ۱۳۶۵به ۹۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. به عبارتی تجمع امکانات و منابع در شهرها باعث گردیده تا حجم قابل توجهی از جمعیت برای یافتن شغل و درآمد مناسب از مناطق روستایی به شهرها مهاجرت نمایند. این فرایند علاوه بر دلایل فوق، به دلیل همجواری این استان با استان تهران با شدت بیش‌تری صورت گرفته است، بطوری که شهرستان‌های این استان به‌ویژه کرج از شهرستان‌های مهاجرپذیر کشور است (مطالعات آمایش استان البرز،۱۳۹۸: ۲۲).

مهاجرپذیری بالا، ضعف کشاورزی، تراز منفی دشت‌های استان، محدودیت فرصت‌های اشتغال علیرغم صنعتی بودن استان، محدودیت‌های بسیاری را به وجود آورده است. تا جایی که نرخ بیکاری در استان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۴/۳ بوده است (آمایش استان البرز،۱۳۹۸: ۲۷).

از سوی دیگر؛ براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان ایلام برابر با ۱۱/۸۸ بوده است. تعداد فقرا ۴۳۷,۸۴۴ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۱۰۳,۷۶۶بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس،۱۳۹۷: ۳۱).

به طور کلی علیرغم وجود فرصت‌های گردشگری و پتانسیل‌های بالای استان در این زمینه، وجود شبکه‌های آزادراهی، ریلی وجود مترو، شهر فرودگاهی پیام، وجود منطقه صنعتی اشتهارد و ... مشکلات بسیاری به دلیل همجواری با استان تهران و مهاجرپذیری بالای استان وجود دارد. عدم رفع مشکلات مذکور، استان البرز را در آینده ای نه چندان دور با نرخ بالای فقر مواجه خواهد ساخت. از این‌رو برنامه‌ریزی و توجه ویژه به استان البرز جهت رفع مشکلات مذکور اهمیتی اساسی می‌یابد.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زننده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه ها ارائه شده است که هریک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته اند. این سیاست‌ها تحت تاثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش تر این کشورها تجربه شده اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش

متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۷۰- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	تکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن)محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان البرز

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه ای متفاوت از سایر کشورها شکل

گرفته است. بطوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متاسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان البرز یکی از استان‌های درگیر در بحث سکونتگاه‌های غیررسمی است. البرز نیز مشابه بسیاری دیگر از استان‌ها از ضعف اطلاعات در رابطه با جمعیت و مساحت درگیر سکونت غیررسمی رنج می‌برد. آمارهای متفاوتی به وجود سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان اذعان دارد.

به گفته معاونت عملیات فرماندهی انتظامی استان البرز (رضا نصرتی)؛ حاشیه‌نشینی در این استان بسیار شایع و گسترده است. ۳۱ منطقه حاشیه‌نشینی در البرز وجود دارد که ۱۷ نقطه آن در وضعیت بحرانی قرار دارد (ایرنا؛ ۹۶،۱۰،۵). معاون اجتماعی و پیشگیری از جرم دادگستری استان البرز (مهد ی جوهری) بر وجود ۸ محله دارای سکونت غیررسمی اشاره داشته است (روزنامه ایران؛ ۹۷،۷،۲۴).

براساس اظهارات مدیرکل اجتماعی استانداری البرز (سید محسن میرحبیبی) سالانه ۸۰ تا ۱۰۰ هزار نفر به جمعیت استان البرز افزوده می‌شود. این افزایش جمعیت بیش‌تر به دلیل مهاجرت رخ می‌دهد (ایسنا؛ ۹۹،۰۶،۱۱). نماینده کرج، فردیس و اشتهارد در مجلس شورای اسلامی اذعان داشته است؛ استان البرز ۹۰۰،۰۰۰ نفر حاشیه‌نشین دارد. درواقع یک سوم ساکنین استان حاشیه‌نشین هستند که عمده آن‌ها در اطراف زندان‌های استان سکونت دارند (تسنیم؛ ۹۹،۸،۲۲).

این استان به عنوان جدیدترین استان کشور، در کنار استان‌های قم و قزوین دارای بالاترین نرخ مهاجرت برون استانی است. شهر کرج پس از شهرهای تهران، مشهد، اصفهان و تبریز پرجمعیت‌ترین شهر ایران بوده است.

نزدیکی و دسترسی به قطب اقتصادی صادراتی کشور از طریق منطقه ویژه اقتصادی فرودگاه پیام وجود یکی از بزرگ‌ترین شهرک‌های صنعتی در کشور (شهرک صنعتی اشتهارد)، وجود پتانسیل‌های معدنی زغال سنگ، مس، سرب و روی در استان، دسترسی آسان و سریع به سایر استان‌های کشور، قابلیت ایجاد و توسعه صنایع معدنی با فناوری برتر و حساس و دسترسی به نیروی انسانی توانمند از دیگر قابلیت‌های استان به شمار می‌رود.

در بخش صنعت و معدن، استان البرز با اختصاص ۱۳ درصد صنایع کشور و نزدیک به ۳۰۰۰ واحد صنعتی فعال از استان‌های برجسته صنعتی کشور به شمار می‌آید. استان البرز با دارا بودن شش شهر صنعتی به عنوان یکی از

قطب‌های اصلی صنعتی کشور شناخته شده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان البرز، ۱۳۹۵: ۵).

با این وجود در حال حاضر تنها ۳۰ درصد از فعالیت‌های صنعتی در این استان فعال است، ۴۰ درصد صنایع این استان تعطیل و مابقی نیمه تعطیل است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان البرز، ۱۳۹۵: ۵).

از سوی دیگر توزیع نامتوازن امکانات و فرصت‌ها در این استان مشهود است؛ بطوری‌که عمده کارگاه‌های صنعتی استان با شدت تمرکز زیادی در شعاع مشخصی از محور اصلی ارتباطی استان (آزادراه تهران-کرج-قزوین) و همچنین بخش محدودی از جنوب و جنوب غربی استان (به‌ویژه در اطراف شهر اشتهارد و داخل شهرک صنعتی اشتهارد) مستقر شده‌اند. نیمه شمالی استان و بخش‌های زیادی از غرب، جنوب و برخی از پهنه‌های مرکزی استان تقریبا خالی از هرگونه کارگاه صنعتی است.

درواقع شهرستان کرج به تنهایی ۳۶/۲ درصد از کل اشتغال صنعتی استان را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که شهرستان طالقان سهم ناچیز ۰/۴ درصدی را دارا است (مسئله شناسی راهبردی توسعه استان البرز،۱۳۹۵: ۱۷). از دیگر ضعف‌های استان که منجر به افزایش مهاجرت به حاشیه شهرها شده است؛ تغییر کاربری‌های اراضی کشاورزی واجد ارزش‌های زیست محیطی به کاربری‌های شهری، صنعتی و خدماتی است. این در حالی است که برداشت فزاینده از سفره‌های آب زیرزمینی نیز استان و کشاورزی آن را در وضعیت بحرانی قرار داده است.

بیکاری از دیگر مشکلات استان البرز محسوب می‌شود. اطلاعات موجود در خصوص نرخ بیکاری در مناطق مختلف استان حاکی از آن است که بین شهرستان کرج با سایر شهرستان‌های استان تفاوت بسیاری وجود دارد. نرخ بیکاری در کرج نسبت به سایر شهرستان‌های استان بیش‌تر است. وجود نرخ بیکاری بالاتر درشهرستان کرج نسبت به سایر مناطق استان در حالی ست که بخش اعظم فعالیت‌های اقتصادی و به‌ویژه فعالیت‌های صنعتی و خدماتی استان در این شهرستان متمرکز است.

مهاجرت روز افزون وجود ۱۲۰,۰۰۰ تبعه غیرمجاز به مشکل بیکاری در این استان دامن زده است (مسئله شناسی راهبردی توسعه استان البرز،۱۳۹۵: ۲۰). از سوی دیگر وجود چهار زندان بزرگ کشور یعنی زندان شهید کچویی، زندان رجایی شهر و زندان ۱و ۲ قزل‌حصار در شهر کرج از جمله عواملی است که بر میزان مهاجرت و رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان مؤثر بوده است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

اگرچه استان البرز از سال ۱۳۸۹ با جدا شدن از تهران از نظر تقسیمات کشوری، استانی مستقل به شمار می‌رود؛ اما در سال‌های گذشته نتوانسته است موجودیتی مستقل از تهران داشته باشد. هزینه‌های بسیار کم‌تر مسکن در استان البرز و شهر کرج، در مقایسه با تهران و سهولت رفت و آمد به تهران به واسطه وسایل حمل و نقل عمومی از شهر کرج، که مهم‌ترین آن مترو است؛ این شهر را به یکی از آخرین پله‌ها برای مهاجرت به شهر تهران و البته بزرگ‌ترین مجموعه خوابگاهی بدل ساخته است. همین امر استان البرز را به مهاجرپذیرترین استان کشور و مهم‌ترین استان کشور از نظر نرخ رشد و تراکم جمعیت تبدیل نموده است. مجموعه این عوامل در کنار عدم توانایی سیستم‌های حکمرانی محلی و ملی برای مدیریت پیچیدگی‌های ناشی از این شرایط، مسائل و چالش‌های بسیاری را برای استان ایجاد نموده است (مسئله شناسی راهبردی توسعه استان البرز،۱۳۹۵: ۶).

همجواری با پایتخت، مهاجرت گسترده، فقر و بیکاری، عدم توزیع متوازن امکانات و منابع و عدم توزیع فضایی مناسب، همچنین وجود ۴ زندان بزرگ در استان که ۲ زندان آن کارکرد ملی دارد، منجر به تردد و حضور افراد از سایر نقاط کشور به این استان شده است. این امر تبعات بسیاری برای استان در پی داشته است. مهاجرینی وارد شده به استان، با کمبود زیرساخت‌های شهری مواجه گشته و جذب حاشیه شهر شده‌اند.

بر اساس اظهارات معاون بازآفرینی شهری و مسکن اداره کل راه و شهرسازی استان البرز (محمدرضا صفایی‌فر) معتقد است ساز و ساخت‌های مسکن مهر خود به حاشیه‌نشینی تبدیل و عامل مهاجرت جمعیت از شهرهای اطراف شد. ریزگردها، آلودگی هوا، کم آبی و خشکسالی عامل مهم مهاجرت شهروندان جنوبی کشور به این استان بوده است (ایران؛ ۹۷,۷,۲۴)

به‌طور کلی آمار و اطلاعات دقیقی از میزان و پراکندگی سکونتگاه‌های غیررسمی در استان البرز وجود ندارد. برخی از محلات دارای سکونتگاه غیررسمی در شهر کرج عبارتند از؛ محله‌های اخترآباد، سهرابیه، ملک‌آباد، آق تپه، اسلام آباد، کلاک نو، خلج آباد، خط چهار حصار، حصارک پایین و .... با توجه به اهمیت و شمول این موضوع در استان، لزوم رسیدگی و رصد سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان اهمیتی دوچندان می‌یابد. در صورت بی‌توجهی به این امر در سال‌های آتی با انبوهی از سکونتگاه‌های غیررسمی و خارج از کنترل مواجه خواهیم شد.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سوضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی بوجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان البرز و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان البرز از ۲۰۷۶۹۹۱ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۲۷۱۲۴۰۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۱۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله با افزایش همراه بوده است. سرعت افزایش جمعیت استان البرز طی دوره مورد بررسی دو برابر سرعت افزایش جمعیت کشور بوده است. همچنین با توجه به نتایج جدول می‌توان به این نکته اشاره کرد که سرعت رشد جمعیت استان همسو با رشد جمعیت کشور کاسته شده است.

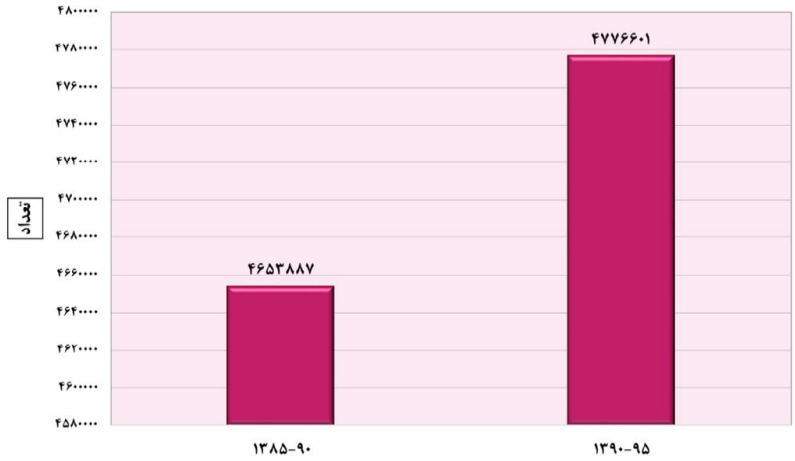
در سال ۱۳۹۵ جمعیت استان البرز نسبت به سرشماری ۱۳۹۰ با ۱۲/۴ درصد افزایش همراه بوده است و تعداد ۲۹۹۸۸۷ نفر به جمعیت استان افزوده شده است. بررسی جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی در استان

البرز نیز نشان از افزایشی بودن تعداد مطلق جمعیت در نقاط شهری و کاهشی بودن تعداد مطلق جمعیت در نقاط روستایی طی سال‌های مورد بررسی دارد.

جدول ۷۱- تغییرات تعداد جمعیت کشور و استان البرز به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

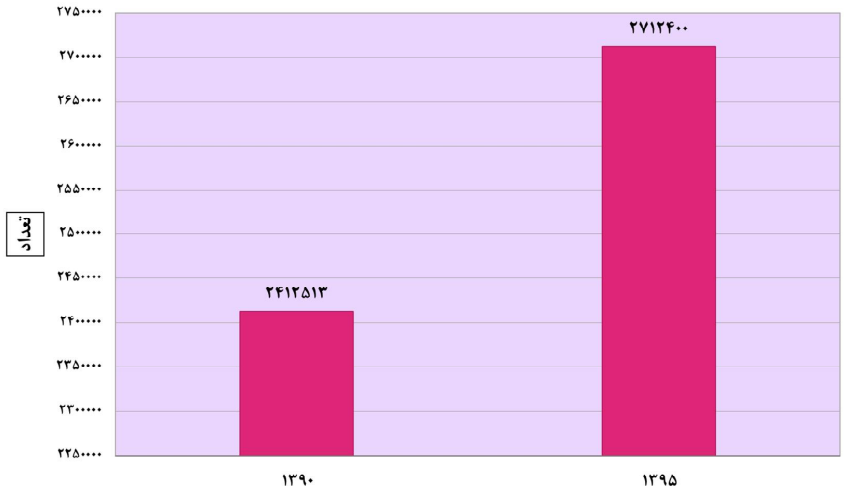
شرح	سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
کشور	۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
	۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴
استان البرز	۱۳۹۰	۲۴۱۲۵۱۳	۳۳۵۵۲۲	۱۶/۲	۲۱۸۴۳۷۱	۳۴۱۹۰۷	۱۸/۶	۲۲۸۱۴۲	-۶۳۸۵	-۲/۷
	۱۳۹۵	۲۷۱۲۴۰۰	۲۹۹۸۸۷	۱۲/۴	۲۵۱۲۷۳۷	۳۲۸۳۶۶	۱۵/۰	۱۹۹۶۶۳	-۲۸۴۷۹	-۱۲/۵

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

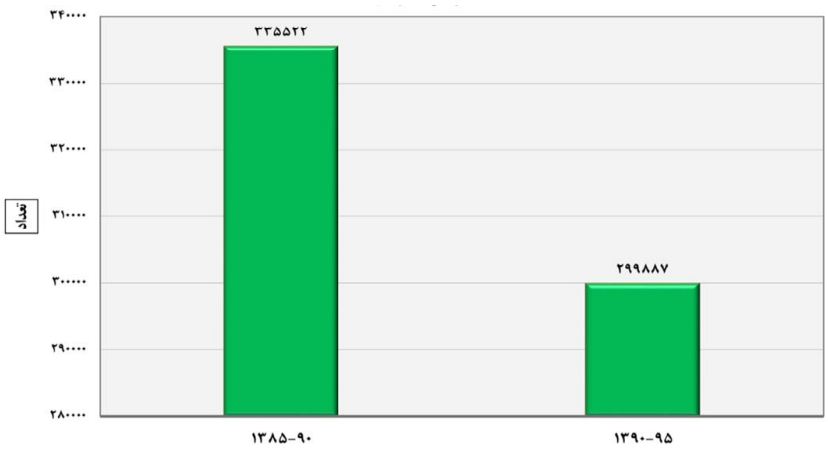
نمودار ۵- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵

نمودار زیر نیز بیانگر تغییرات تعداد جمعیت استان در یک بازه ۵ ساله است. ملاحظه می‌شود که روند افزایش مطلق جمعیت یک روند صعودی را طی کرده است و شیب افزایش جمعیت، یک شیب تند بوده است.

نمودار ۶- تغییرات تعداد جمعیت استان البرز، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

در نمودار زیر تغییر تعداد مطلق جمعیت در استان البرز طی دو دوره ۹۰-۱۳۸۵ و ۹۵-۱۳۹۰ نمایش داده شده است، ملاحظه می‌شود که تغییر تعداد مطلق جمعیت استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰ کمتر از دوره ۹۰-۱۳۸۵ بوده است.

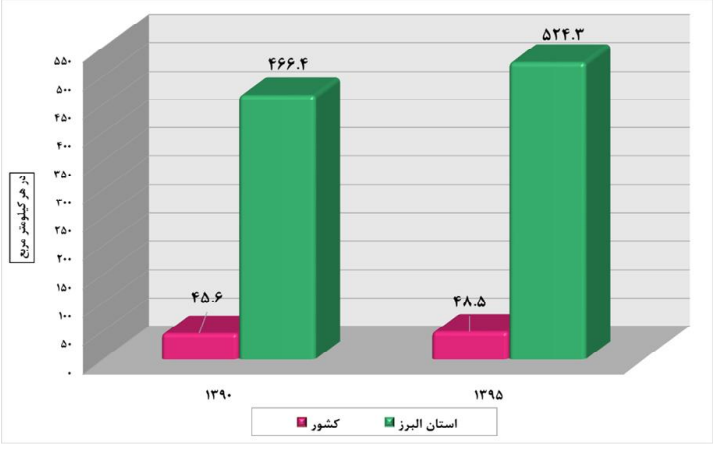

نمودار ۷- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان البرز، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵

۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه براساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومترمربع بدست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۹۵ تراکم جمعیت در کل استان ۴۶۶/۴ نفر در هرکیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۴۵/۶ نفر در هرکیلومترمربع است. براساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۵ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به ۵۲۴/۳ نفر در هر کیلومترمربع افزایش یافته است. تراکم جمعیتی استان در سال ۱۳۹۵، حدود ۱۱ برابر بیشتر از تراکم جمعیت در کل کشور بوده است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان البرز به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۲ می‌باشد، به عبارتی بعد از استان تهران، این استان بالاترین تراکم جمعیتی را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۸- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان البرز، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان البرز در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد در استان البرز جمعیت در سطح استان به طور متوازنی توزیع نشده است به طوری که در سال ۱۳۹۵ اختلاف در تراکم جمعیت در بین شهرستان‌های استان چشمگیر بوده است. بالاترین میزان تراکم

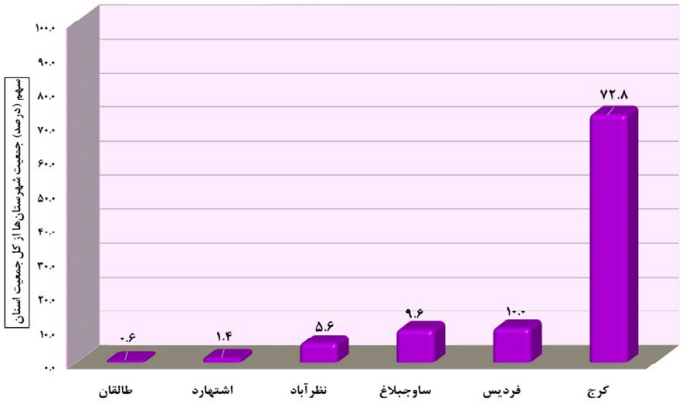
جمعیت در استان البرز مربوط به شهرستان فردیس با تراکم حدود ۲۸۰۲/۴ نفری بوده است که این اعدد اختلاف قابل ملاحظه‌ای با سایر شهرستان‌های استان دارد. کمترین میزان تراکم جمعیت نیز در این استان مربوط به شهرستان طالقان بوده است که فقط ۱۴/۹ نفر در هر کیلومتر آن سکونت دارند.

جدول ۷۲- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان البرز، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومترمربع)
کرج	۱۹۷۳۴۷۰	۱۴۱۷	۱۳۹۲/۷
ساوجبلاغ	۲۵۹۹۷۳	۱۱۵۸	۲۲۴/۵
نظرآباد	۱۵۲۴۳۷	۵۸۶	۲۶۰/۱
طالقان	۱۶۸۱۵	۱۱۲۷	۱۴/۹
اشتهارد	۳۷۸۷۶	۷۸۸	۴۸/۱
فردیس	۲۷۱۸۲۹	۹۷	۲۸۰۲/۴
استان البرز	۲۷۱۲۴۰۰	۵۱۷۳	۵۲۴/۳

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان البرز

در نمودار زیر سهم جمعیت شهرستان‌های استان از کل جمعیت استان نمایش داده شده است. همان‌طور که در بالا به آن اشاره شد، جمعیت استان به طور نامتوازنی توزیع شده است به طوری که نزدیک به ۷۳ درصد کل جمعیت استان در شهرستان کرج سکونت داشته‌اند.

نمودار ۹- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان البرز از کل جمعیت استان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور

با توجه به تفاوت تعداد جمیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی ۲ دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است.

ملاحظه می‌شود که در طول ۱۰ سال مورد بررسی، سهم جمعیت استان البرز از جمعیت کشور همواره روندی افزایشی طی کرده است. همچنین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از ادامه روند افزایشی سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد.

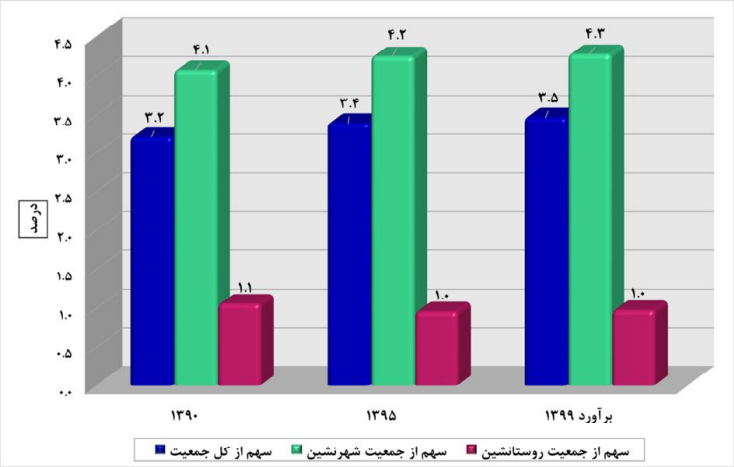
در طی سال‌های مورد بررسی سهم جمعیت استان البرز از کل جمعیت کشور حدود ۳/۵ درصد بوده است. لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی استان البرز در میان استان‌های کشور، ۱۱ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های پرجمعیت کشور، محسوب می‌شود.

جدول ۷۳- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان البرز از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۹۰

سال	تعداد کل جمعیت			تعداد جمعیت شهرنشین			تعداد جمعیت روستانشین		
	کشور	استان البرز	سهم از کشور (درصد)	کشور	استان البرز	سهم از کشور (درصد)	کشور	استان البرز	سهم از کشور (درصد)
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۲۴۱۲۵۱۳	۳/۲	۵۳۶۴۶۶۶۱	۲۱۸۴۳۷۱	۴/۱	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۸۱۴۲	۱/۱
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۷۱۲۴۰۰	۳/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۲۵۱۲۷۳۷	۴/۲	۲۰۷۷۹۴۲۳	۱۹۹۶۶۳	۱/۰
برآورد ۱۳۹۹	۸۴۰۳۸۰۰۰	۲۹۱۳۰۰۰	۳/۵	۶۳۳۹۰۰۰۰	۲۷۱۱۰۰۰	۴/۳	۲۰۶۴۸۰۰۰	۲۰۲۰۰۰	۱/۰

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در نمودار زیر روند سهم جمعیت استان البرز از جمعیت کشور، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی به خوبی نمایش داده شده است. البته سهم جمعیت نقاط روستایی استان از نقاط روستایی کشور کمتر از سهم جمعیت نقاط شهری استان از نقاط شهری کشور، می‌باشد به طوری که سهم جمعیت نقاط شهری استان از نقاط شهری کشور حدود ۴ برابر سهم نقاط روستایی استان از نقاط روستایی کشور بوده است.

نمودار ۱۰- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان البرز از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۳- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. در طرح‌ریزی کالبدی مناطق، نه تنها تعداد جمعیت، بلکه ساخت و توزیع آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد که با گذشت زمان بر اثر افزایش سریع جمعیت در پهنه سرزمین و گسترش شهرها، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. در همین راستا توجه به توزیع جمعیت در دو منطقه روستایی و شهری به لحاظ تبعات و مشکلاتی که ایجاد می‌کند، یکی از اهم خصوصیات جمعیتی خواهد بود. لذا تلاش شده است که این تغییرات جمعیتی در سطح مناطق شهری و روستایی استان نیز مورد مطالعه قرار گیرد؛ که حاصل آن در جدول زیر نشان داده شده است.

براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است.

بررسی جمعیت استان البرز به تفکیک نقاط شهری و روستایی نشان می‌دهد که شهرنشینی در استان البرز یک روند صعودی را طی کرده است به طوری که نسبت شهرنشینی در استان البرز از ۹۰/۵ درصد در سال ۱۳۹۰ به حدود ۹۲/۶ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است. همچنین نتایج نشان می‌دهد روند شهرنشینی استان البرز همسو با

روند کشور یک روند افزایشی بوده است. لازم به ذکر است نسبت شهرنشینی استان البرز در طی سال‌های مورد بررسی بالاتر از میانگین کشوری بوده است. برآوردها نشان می‌دهد که نرخ شهرنشینی در سال ۱۳۹۹ نیز نسبت به سال ۱۳۹۵ با افزایش همراه باشد و از ۹۲/۶ به حدود ۹۳/۱ درصد برسد. رتبه استان البرز به لحاظ شاخص شهرنشینی برابر با ۳ و به لحاظ شاخص میزان روستانشینی برابر با ۲۹ می‌باشد، در واقع این استان بعد از استان‌های قم و تهران، بالاترین میزان شهرنشینی و پایین‌ترین میزان روستانشینی را در میان استان‌های کشور به خود اختصاص داده است.

جدول ۷۴- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان البرز با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۹۰

شرح		سال		
		۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
نسبت شهرنشینی	کشور	۷۱/۴	۷۴/۰	۷۵/۴
	استان البرز	۹۰/۵	۹۲/۶	۹۳/۱
نسبت روستانشینی	کشور	۲۸/۶	۲۶	۲۴/۶
	استان البرز	۹/۵	۷/۴	۶/۹

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۱- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان البرز با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

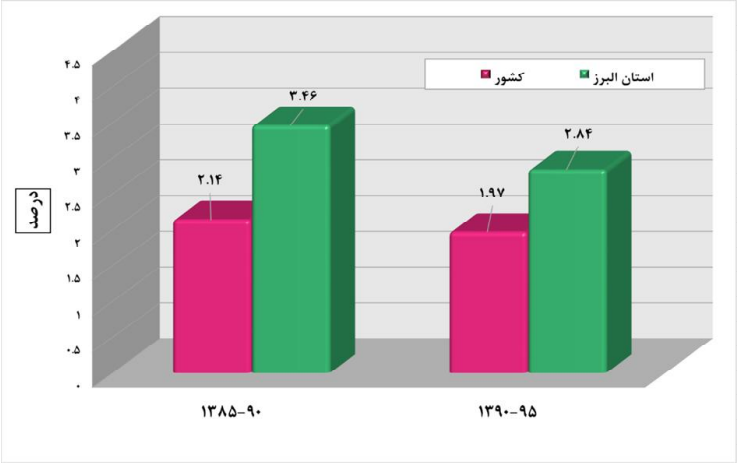
طی سه دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ رشد سالانه جمعیت استان البرز در مناطق شهری و روستایی روندی کاهشی پشت سر نهاده است. همان‌طور که در جدول نمایش داده شده است؛ رشد سالانه جمعیت استان البرز در دوره ۹۰-۱۳۸۵ برابر با ۳/۰۴ درصد بوده است، گفتنی است که بخش عمده رشد جمعیت در این دوره، متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ بوده است. در دوره ۹۵-۱۳۹۰ شاهد افت رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم. طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان البرز، به لحاظ شاخص رشد جمعیت ۳ بوده است، بعبارتی در رده استان‌های با رشد بالای جمعیتی قرار دارد. همچنین در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان اذعان نمود؛ به همان میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است. رشد جمعیت مناطق روستایی استان البرز در تمام سال‌های مورد بررسی، منفی بوده است. طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان البرز به لحاظ درصد رشد سالانه جمعیت در مناطق شهری و روستایی به ترتیب برابر با ۲/۸۴ درصد و ۲/۶۴- بوده است.

جدول ۷۵- درصد رشد سالانه جمعیت استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵

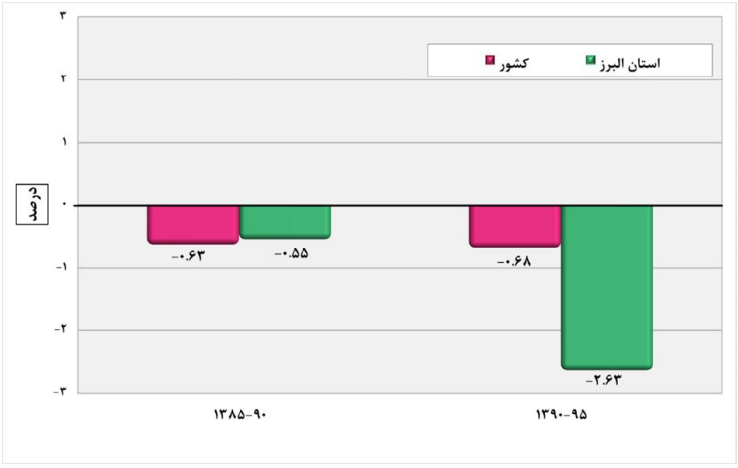
شرح	دوره سرشماری	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
کشور	۹۰-۱۳۸۵	۱/۲۹	۲/۱۴	-۰/۶۳
	۹۵-۱۳۹۰	۱/۲۴	۱/۹۷	-۰/۶۸
استان البرز	۹۰-۱۳۸۵	۳/۰۴	۳/۴۶	-۰/۵۵
	۹۵-۱۳۹۰	۲/۳۷	۲/۸۴	-۲/۶۳

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همان‌طور که در نمودارهای زیر نمایش داده شده است، درصد رشد سالانه جمعیت استان البرز در نقاط شهری بالاتر و در نقاط روستایی پایین‌ترکشور البرز و هم در نقاط روستایی در دوره ۹۵-۱۳۹۰ از درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، پایین‌تر بوده است. به طور کلی می‌توان گفت رشد جمعیت در استان البرز از رشد جمعیت کشور پایین‌تر بوده است که این امر به دلیل تغییرات مرزی استان می‌باشد.

نمودار ۱۲- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان البرز و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۸۵-۹۵

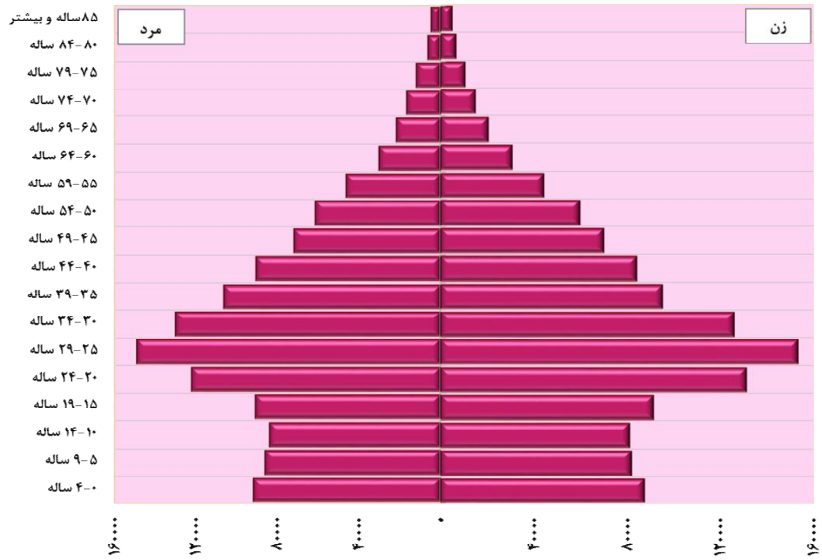
نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان البرز و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۸۵-۹۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن وجنس با هرم سنی امکان پذیر است. شکل هرم سنی جنسی

یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

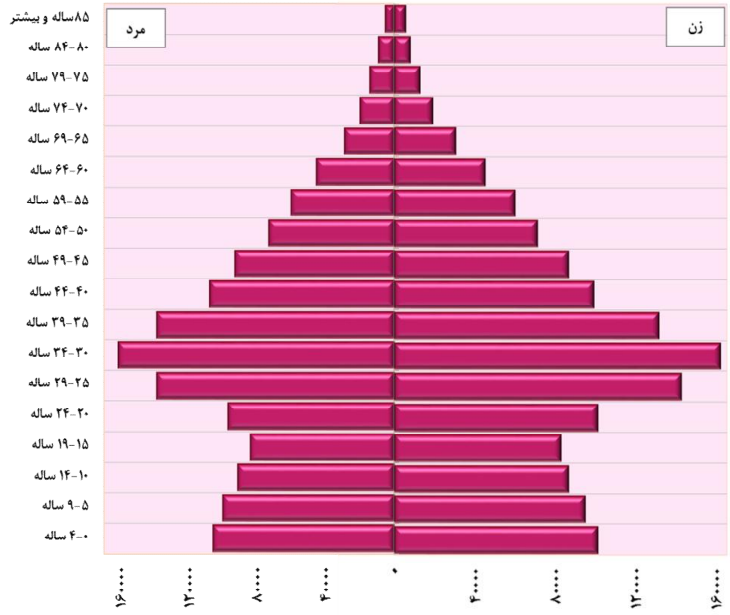
شکل هرم سنی جنسی جمعیت استان البرز در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از جمعیت استان در سنین جوانی (۲۰ تا ۳۵ سالگی) قرار گرفته‌اند، به عبارت دیگر می‌توان اظهار کرد که جمعیت جوان سال ۱۳۹۰، همان جمعیت زیر ۱۸ سال در سال ۱۳۶۵ می‌باشند که با روندی آرام به سمت گروه‌های سنی بالاتر میل پیدا کرده است. همچنین هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۰، نشان می‌دهد که باروری بالای سال‌های گذشته در استان متوقف شده است و حرکت جمعیت به سمت میانسالی مشهود است. پیک جمعیتی در استان البرز در این سال در گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ و ۳۰-۳۴ سال قرار داشته است. در این سال روند افزایش سهم جمعیت سالخورده از کل جمعیت شروع شده است و نسبت به سال‌های قبل با افزایش قابل ملاحظه‌ای همراه بوده است.

نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان البرز، در سال ۱۳۹۰

هرم سنی و جنسی استان البرز در سال ۱۳۹۵ نشان از آن دارد که در این سال بیشتر جمعیت در گروه‌های سنی جوان و در میانه هرم قرار دارد. هرم سنی این سال نشان می‌دهد که ما شاهد جمع شدن قاعده هرم در استان هستیم که این امر به دلیل کاهش شدید باروری در استان رخ داده است. از طرف دیگر جمعیت گروه‌های سنی ۲۵-۳۹ سال در استان افزایش چشمگیری داشته است و باعث تورم جوانی جمعیت در استان

البرز شده است. این حجم زیاد جمعیت در گروه‌های سنی جوان با فراهم بودن امکانات و رفع موانع ازدواج می‌توانند در سال‌های آینده منجر به افزایش موالید و باروری در استان شوند که در اصطلاح جمعیت‌شناسی از آن تحت عنوان گشتاورد جمعیتی یاد می‌شود. به عبارت دیگر با ورود این حجم از جمعیت جوان به بازار ازدواج ما می‌توانیم امیدوار باشیم که میزان باروری پایین استان اصلاح شود و مجدداً شاهد افزایش سهم گروه‌های سنی در قاعده هرم باشیم. اما نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که، با فراهم نبودن امکانات لازم جهت ورود جمعیت جوان به بازار ازدواج و به طبع آن عدم امکان موالید؛ در سال‌های آینده ما شاهد افزایش چشمگیر سهم جمعیت سالخورده در استان خواهیم بود.

نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان البرز، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی ازنظر اقتصادی و اجتماعی

حائز اهمیت است. مقایسه‌ی توزیع درصد جمعیت استان البرز و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی از سرشماری ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است.

الف) گروه سنی ۱۴-۰ سال: به این گروه سنی، گروه سنی کودکان نیز گفته می‌شود. با رویکرد جمعیتی؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی ارتباط مستقیمی با مرگ و میر و تغییر رفتارهای باروری دارد. با رویکرد اقتصاد کلان؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی تأثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی نیازهای مصرفی کودکان و زنان می‌گذارد. چنانکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۹۰ از کل جمعیت استان البرز، ۲۱/۲ درصد در گروه سنی ۰ تا ۱۴ سال قرار داشته‌اند که در سال ۱۳۹۵ به ۲۱/۴ درصد رسیده است. در سال ۱۳۹۵ رتبه استان البرز در سطح کشور به لحاظ شاخص جوانی جمعیت برابر با ۲۹ بوده است. یعنی در رده استان‌های با میزان پایین جمعیت واقع در گروه سنی ۱۴-۰ ساله قرار داشته است.

ب) گروه سنی ۶۴-۱۵ سال: در رابطه با تغییرات حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله، در سال ۱۳۹۰ در مقایسه با سال ۱۳۹۵، باید اذعان داشت به همان اندازه که از حجم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله کاسته شده به حجم جمعیت گروه‌های سنی بالاتر افزوده شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان البرز از ۷۳/۹ درصد در سال ۱۳۹۰، به ۷۳/۰ درصد در ۵ ساله بعد (۱۳۹۵) کاهش یافته است. در مقایسه‌ی حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان البرز با میانگین کشوری در سال ۱۳۹۵، باید اظهار نمود که این نسبت برای استان البرز و کشور نسبتاً برابر می‌باشد.

پ) گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر: به این گروه سنی، جمعیت سالمند و سالخورده نیز گفته می‌شود. در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است. مطابق با داده‌های جدول زیر حجم جمعیت سالمند استان البرز در سال ۱۳۹۰ برابر با ۴/۸ درصد از کل جمعیت استان بوده که با روند افزایشی به ۵/۶ درصد در سال ۱۳۹۵، رسیده است. بنابراین با توجه به مباحث ذکر شده جمعیت استان البرز به مرحله سالمندی نرسیده است. در مقایسه‌ی جمعیت سالمند استان البرز با میانگین کشوری، همچنان که مشاهده می‌شود، درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر استان از کشور، کمتر می‌باشد.

به طور کلی چنانکه ملاحظه می‌شود بیشترین حجم جمعیت استان البرز در مرحله جوانی و میانسالی قرار دارد و همچنان که در مطالب قبلی بدان اشاره شده این موضوع می‌تواند به عنوان فرصت تلقی شود لیکن این مرحله با

چالش‌هایی نیز همراه خواهد بود، که از آن جمله می‌توان به نیازهای خاص همچون آموزش، ایجاد اشتغال و ازدواج اشاره کرد که در برنامه‌ریزی‌های کلان باید بیش از پیش بدان توجه شود. رتبه استان البرز به لحاظ درصد جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال)، در میان دیگر استان‌های کشور، ۲ و به لحاظ درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر ۲۲ می‌باشد. در واقع اگر ساختار سنی جمعیت استان البرز تغییر نکند و میزان باروری به همین روال ادامه یابد، این استان در سال‌های نه‌چندان دور با سالمندی جمعیت روبرو خواهد شد.

جدول ۷۶- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان البرز و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع	۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان البرز	۱۳۹۰	۵۱۱۸۴۴	۱۷۸۳۹۰۷	۱۱۶۷۶۲	۲۴۱۲۵۱۳	۲۱/۲	۷۳/۹	۴/۸	۱۰۰
	۱۳۹۵	۵۷۹۹۵۴	۱۹۸۰۸۳۲	۱۵۱۶۱۴	۲۷۱۲۴۰۰	۲۱/۴	۷۳	۵/۶	۱۰۰

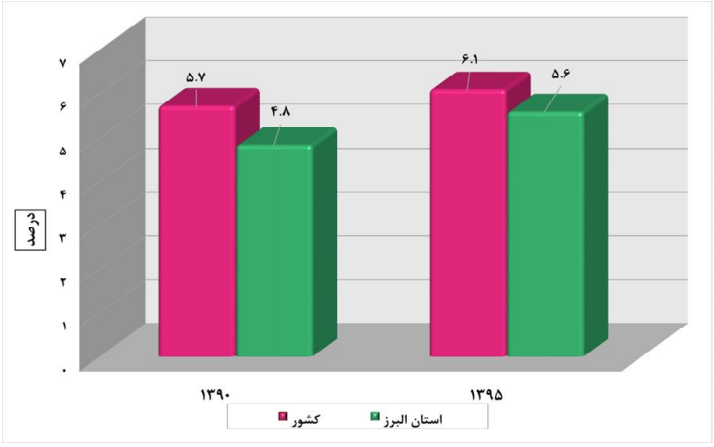
مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان البرز و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می‌شود. نسبت جنسی به طور ساده نشان می‌دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد. در

صورتی که این شاخص از ۱۰۰ کمتر شد تعداد زنان بیشتر است و اگر بیشتر از ۱۰۰ شد تعداد مردان بیشتر خواهد بود. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. اطلاعات درباره جنس در برنامه‌ریزی‌های مختلف و به‌ویژه برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به‌طور متفاوت رخ می‌دهند. نسبت جنسی می‌تواند بواسطه مهاجرت یا مرگ و میر شدید یک جنس تحت تاثیر قرار گیرد و از محدوده معمول فراتر رود.

بررسی نسبت جنسی در استان البرز طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که نسبت جنسی استان در مناطق شهری دارای یک وضعیت متعادل و در مناطق روستایی دارای یک وضعیت نامتعادل بوده است. به عبارت دیگر نسبت جنسی استان نشان می‌دهد که این استان یک استان مهاجرفرست نیست و بلعکس می‌توان گفت استان یک سطحی از مهاجرپذیری را دارا می‌باشد. نسبت جنسی استان البرز در هر دو دوره مورد بررسی بالاتر از میانگین کشوری بوده است. نکته قابل توجه در استان البرز بالاتر بودن نسبت جنسی مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری می‌باشد. این در حالی است که به طور معمول مناطق روستایی به دلیل مهاجرفرست بودن نسبت جنسی پایین‌تری نسبت به مناطق شهری دارند. نسبت جنسی مناطق روستایی در استان البرز در سال ۱۳۹۵ رقم قابل توجه ۱۱۱/۴ بوده است که در مقایسه با مناطق روستایی کشور رقم بسیار بالاتری را نشان می‌دهد. رتبه استان البرز به لحاظ شاخص نسبت جنسی، ۱۵ می‌باشد و در رده استان‌های با نسبت جنسی متوسط قرار دارد.

جدول ۷۷- نسبت جنسی جمعیت استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۱۳۹۰-۹۵

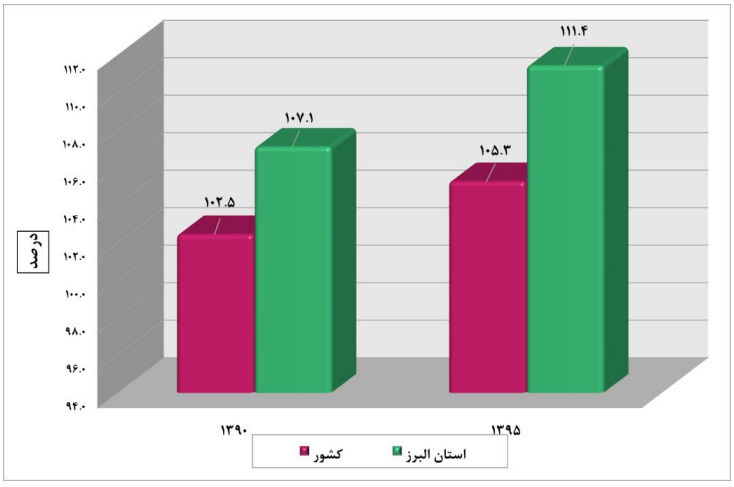
شرح	سال	کل کشور			استان البرز		
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن	نسبت جنسی
کل	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۱۲۲۲۶۲۱	۱۱۸۹۸۹۲	۱۰۲/۸
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۱۳۷۶۳۳۵	۱۳۳۶۰۶۵	۱۰۳/۰
نقاط شهری	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۱۱۰۴۶۲۷	۱۰۷۹۷۴۴	۱۰۲/۶
	۱۳۹۵	۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۱۲۷۱۰۹۹	۱۲۴۱۶۳۸	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۱۱۷۹۹۴	۱۱۰۱۴۸	۱۰۷/۱
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۱۰۵۲۳۶	۹۴۴۲۷	۱۱۱/۴

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار زیر تغییرات شاخص نسبت جنسی در نقاط شهری و روستایی استان البرز را نمایش می‌دهد. ملاحظه می‌شود که از در طول سال‌های مورد بررسی نسبت جنسی مناطق روستایی بالاتر از مناطق شهری بوده است. تفاوت نسبت جنسی مناطق روستایی و مناطق شهری در سال ۱۳۹۵ جهش یافته و بسیار زیاد شده است.

نمودار ۱۹- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری استان البرز، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۰- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط روستایی استان البرز، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانواده به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان جامعه، از موثرترین نهادهای اجتماعی است که هرگونه تغییر و تحول در آن می‌تواند تغییراتی را در جامعه ایجاد کند. به همین لحاظ بررسی تغییرات و دگرگونی‌های رخ داده در این نهاد از بنیادی‌ترین اموری است که باید در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مد نظر قرار داد. بعد خانوار به عنوان متوسط افرادی که در یک خانواده زندگی می‌کنند، از ویژگی‌های اصلی هر خانوار است که باید در بررسی وضعیت و روند تغییرات خانوار، به آن توجه کرد. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی مورد بررسی خواهد بود.

جدول زیر نتایج تعداد و بعد خانوار استان را در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همراه با کاهش موالید در کشور و نیز افزایش شکل خانواده‌های هسته‌ای، بر تعداد خانوارها افزوده شده و از بعد خانوار کاسته شده است. این الگو به صورت یکسانی در استان البرز نیز ملاحظه می‌شود. با کاهش بعد خانوار، این عدد از ۳/۴ در سال ۱۳۹۰ به ۳/۲ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. نکته قابل توجه این است که مناطق روستایی و شهری نیز همگرایی بالایی با این روند نشان می‌دهند. بعد خانوار در مناطق شهری و روستایی استان کاهش پیدا کرده است، به علاوه؛ در سال ۱۳۹۵ بعد خانوار مناطق شهری و مناطق روستایی استان برابر بدست آمده است. متوسط بعد خانوار کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ نفر است این رقم با متوسط بعد خانوار استان، برابر است. رتبه استان به لحاظ شاخص متوسط بعد خانوار ۲۷ می‌باشد، بعبارتی این استان در رده استان‌های با تعداد اعضای خانوار پایین قرار دارد.گفتنی است که براساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۶ درصد از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند. رتبه استان البرز به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۱۴ بوده است، بعبارتی در رده استان‌های با نسبت متوسط خانوار زن سرپرست قرار دارد.

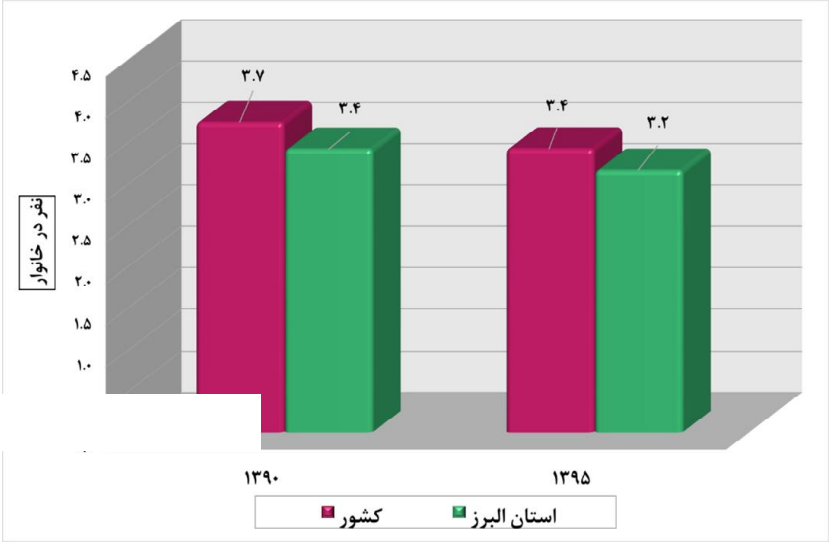
جدول ۷۸- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	سال	کل		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار
کشور	۱۳۹۰	۲۱۱۱۰۴۸۱	۳/۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۳/۵	۵۷۴۴۵۸۹	۳/۷
	۱۳۹۵	۲۴۱۹۶۰۳۵	۳/۳	۱۸۱۲۵۴۸۸	۳/۳	۶۰۷۰۵۴۷	۳/۴
استان البرز	۱۳۹۰	۷۱۷۹۱۰	۳/۴	۶۵۱۱۷۰	۳/۴	۶۶۷۴۰	۳/۴
	۱۳۹۵	۸۵۶۱۱۶	۳/۲	۷۹۳۰۲۴	۳/۲	۶۳۰۹۲	۳/۲

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۱- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان البرز و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان البرز و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

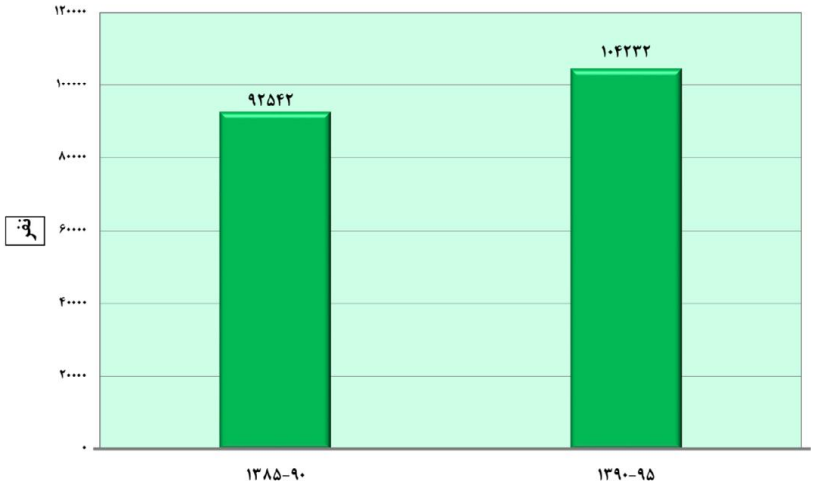
مهاجرت یکی از عوامل اصلی دخیل در تغییرات ساختار و پویایی جمعیت است. جابجایی‌های جمعیتی همچنین تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد را موجب می‌شود. مهاجرت را می‌توان نوعی تطبیق و سازگاری در پاسخ به نیازهای اقتصادی و اجتماعی محسوب کرد. بنابراین تفاوت‌های منطقه‌ای علت غالب بسیاری از مهاجرت‌هاست. این تحرکات منطقه‌ای اثرات قابل توجه‌ای را بر وضعیت مناطق مهاجرفرست و مهاجرپذیر اعمال کرده است. باتوجه به کاهش میزان‌های مرگ ومیر و موالید، می‌توان گفت سهم مهاجرت در رشد جمعیت در مقیاس تقسیم‌بندی‌های استانی واحدهای کوچک‌تر از آن در حال افزایش است. لذا توجه به مهاجرت به عنوان یکی از ضروریات برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای، سرلوحه بسیاری از مطالعات قرار گرفته است. بر همین اساس در اینجا نیز تلاش شده است که روندهای مهاجرت استان البرز را به عنوان یکی از عوامل تغییرات جمعیت در این استان مورد بررسی قرار دهیم.

مطابق با نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، تراز مهاجرتی استان البرز طی ۱۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره مثبت و در نتیجه این استان مهاجرپذیر بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵، نزدیک به ۱۹۷ هزار فرد مهاجر به استان البرز وارد شده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که در کشور ما، مهاجران خارج شده از هر استانی، عمدتاً در رده نیروهای متخصص، توانمند و جوان آن استان محسوب می‌شوند، بنابراین می‌توان گفت که مهاجران وارد شده به استان البرز تأثیر بسزایی روی پیشرفت و توسعه استان گذاشته‌اند. همان‌طور که در نمودار و جدول زیر نیز مشاهده می‌شود بیشترین میزان مهاجرپذیری استان البرز طی پنج ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۰ اتفاق افتاده است، در این دوره بیش از ۱۰۴ هزار نفر به استان البرز وارد شده‌اند، جمعیتی که می‌تواند بر افزایش میزان باروری و در نتیجه رشد جمعیت استان در دوره‌های بعد اثرگذار باشد. نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده در طول ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ نشان می‌دهد که به طور متوسط به ازای هر ۱۰۰ نفری که از استان خارج شده، حدود ۱۹۸ نفر به استان وارد شده است، در واقع در طول ۱۰ ساله‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ حدود ۸ درصد از جمعیت استان البرز مهاجر بوده‌اند.

جدول ۷۹- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
۹۰-۱۳۸۵	۱۹۰۳۴۱	۹۷۷۹۹	۹۲۵۴۲	۳/۸	۱۹۴/۶
۹۵-۱۳۹۰	۲۰۷۶۶۹	۱۰۳۴۳۷	۱۰۴۲۳۲	۳/۸	۲۰۰/۸

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۳- خالص مهاجرت استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵

در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان البرز [۹] ۸۲۲۰۳ نفر بوده که ۶۷۸۱۲ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۱۴۳۹۱ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۷ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۸/۶ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل، کاهش داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۱۸/۳ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۲۲/۴ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

ذکر این نکته ضروری است که مطابق با آخرین آمار در دسترس در مورد دلایل مهاجرت به استان البرز ؛ جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های به علت انجام یا پایان تحصیل و مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر سایر علل برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان البرز، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.

۹ . در این جدول جابه‌حایی جمعیتی درون استان نیز در نظر گرفته شده است.

جدول ۸۰- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان البرز	۳۰۳۸۵۰	۲۷۴۱۸۸	۲۹۶۶۲	۱۲/۶	۱۲/۶	۱۳/۰
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۷	۳/۵
	استان البرز	۲۶۰۴۶۳	۲۴۵۰۲۹	۱۵۴۳۴	۹/۶	۹/۸	۷/۷

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان البرز[۱۰] ۲۴۵۰۲۹ نفر بوده که ۲۴۵۰۲۹ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۱۵۴۳۴ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۹/۸ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۷/۷ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌ی قبل، کاهش داشته است. در دوره ۸۵-۱۳۷۵، ۱۲/۶ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۳ درصد از جمعیت نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

ذکر این نکته ضروری است که مطابق با آخرین آمار در دسترس در مورد دلایل مهاجرت به استان البرز؛ جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های به علت دستیابی به مسکن مناسب‌تر و مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر سایر علل برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان البرز، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.

۱۰ . در این جدول جابه‌حایی جمعیتی درون استان نیز در نظر گرفته شده است.

جدول ۸۱- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۸۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان البرز	۳۰۳۸۵۰	۲۷۴۱۸۸	۲۹۶۶۲	۱۲/۶	۱۲/۶	۱۳
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶	۳/۵
	استان البرز	۲۶۰۴۶۳	۲۴۵۰۲۹	۱۵۴۳۴	۹/۶	۹/۸	۷/۷

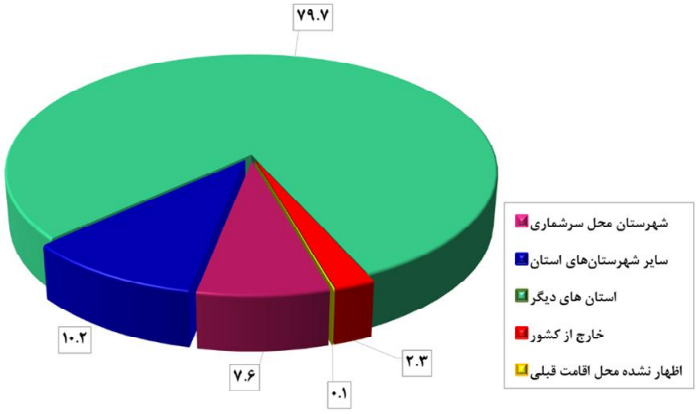
مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین‌استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان البرز برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

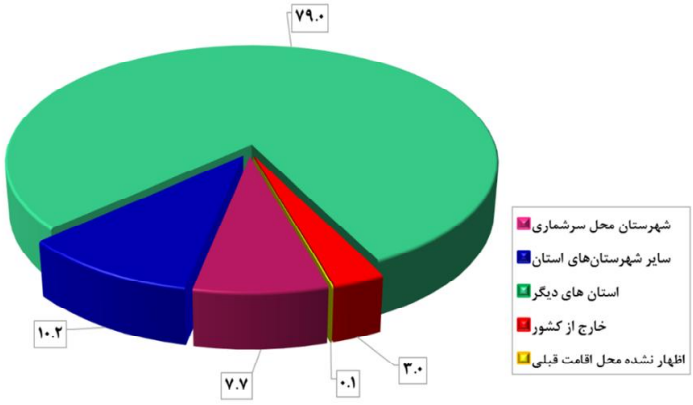
مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان البرز؛ مبدأ اقامت ۷۹/۷ درصد از آن‌ها، مهاجران برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان با ۱۰/۲ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند. به علاوه مبدأ اقامت ۷/۶ درصد از مهاجران نیز شهرستان محل سرشماری (درون شهرستانی) بوده است، سهم مهاجران غیرایرانی در این استان ۲/۳ درصد می‌باشد.

لازم به ذکر است که مهاجران درون شهرستانی و درون استانی در این استان، عمدتاً شامل روستاییانی هستند که به سمت نزدیک‌ترین شهرها، محل اقامت خود را تغییر داده‌اند. مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان البرز وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های تهران، کرمانشاه، خوزستان، همدان و لرستان بوده‌اند. سهم بالایی از مهاجران خارجی مربوط به کشور افغانستان می‌باشند.

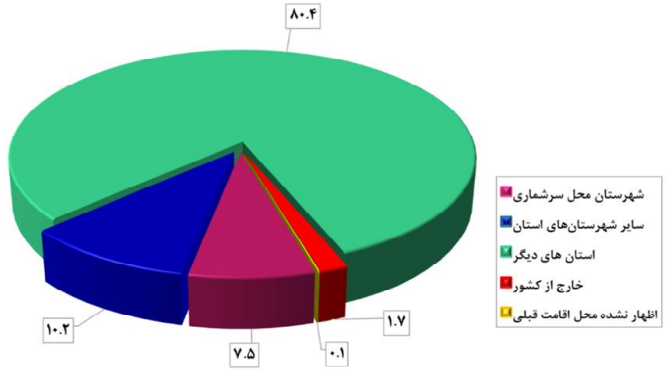

نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودارهای زیر نشان می‌دهند که طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، سهم مهاجران برون استانی مردان و زنان بسیار نزدیک به یکدیگر بوده است. از کل مهاجران برون استانی وارد شده به استان البرز، ۵۳/۸ درصد مرد و ٤٦/٢ درصد زن می‌باشند و از کل مهاجران درون شهرستانی؛ ٥١/٦ درصد مرد و ٤٨/٤ درصد زن می‌باشند. بنابراین می‌توان اذعان داشت که مهاجران وارد شده به استان البرز هم در قالب خانوار و هم به صورت انفرادی، در این استان اقامت گزیده‌اند.

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان البرز، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان البرز، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۸۵/۴ درصد از کل مهاجران). بررسی توزیع سنی مهاجران شهر به شهر نشان می‌دهد که حدود ۱۳ درصد از این مهاجران در گروه‌های سنی ۵۰ ساله و بالاتر قرار داشته‌اند، این امر حکایت از مهاجرت خانواری و افراد جوان است که از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگتر و مراکز شهرستانی در جستجوی شغل و دستیابی به امکانات و خدمات بهتر، دست به مهاجرت زده‌اند. حجم مهاجرت‌های شهر به روستا با ۶/۶ درصد از کل مهاجران در مرتبه دوم قرار گرفته است. مهاجرت‌های روستا به شهر با ۴/۶ درصد در مرتبه سوم مهاجرت‌ها قرار گرفته است، آمارها حاکی است که حدود ۵۲ درصد از مهاجران شهر به روستا در استان البرز، در گروه سنی ۱۵ تا ۳۹ سال قرار دارند، در واقع با توجه به حجم مهاجران این گروه سنی، می‌توان گفت که مهاجران شهر به روستا، عمدتاً کسانی بوده‌اند که به خاطر تحصیل، سربازی و کارگری، به طور موقت از روستا خارج شده و در سرشماری ۱۳۹۵ به روستای محل سکونت خود بازگشته‌اند.

جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان البرز برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت						
	شهربه شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهار نشده محل اقامت قبلی	جمع
تعداد	۲۲۲۴۶۸	۱۲۰۳۶	۲۳۸۰	۱۷۲۳۱	۶۱۱۹	۲۲۹	۲۶۰۴۶۳
توزیع درصد	۸۵/۴	۴/۶	۰/۹	۶/۶	۲/۳	۰/۱	۱۰۰

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

زاد ولد یکی از مهم‌ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثرگذار است و عامل منحصر بفرد افزایش جمعیت می‌باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه‌ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می‌گذارد. در سال ۱۳۹۰ تعداد ۳۳۸۸۹ ولادت برای استان البرز ثبت شده بود که این رقم به ۴۰۲۱۶ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی سه سال بعد (۱۳۹۸) به ۲۹۱۸۱ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۹۸، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان با اختلاف، پایین‌تر از متوسط کشوری بدست آمده است. افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط بـه دهـه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند.

جدول ۸۳- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۸-۱۳۹۰

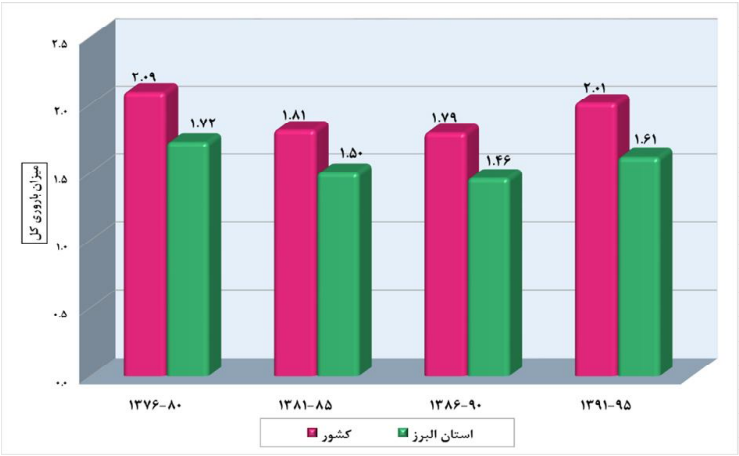
سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان البرز	۳۳۸۸۹	۳۳۸۱۴	۷۵	۱۴	۱۵/۵	۰/۳
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان البرز	۴۰۲۱۶	۳۹۶۱۷	۵۹۹	۱۴/۸	۱۵/۸	۳/۰
۱۳۹۸	کشور	۱۱۹۶۱۳۲	۹۰۷۶۹۴	۲۸۸۴۳۸	۱۴/۶	۱۴/۸	۱۳/۹
	استان البرز	۲۹۱۸۱	۲۸۵۸۰	۶۰۱	۱۰/۴	۱۰/۹	۳/۰

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان بدنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان البرز و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در نمودار ذیل نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان البرز از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. همچنین در تمامی دوره‌های مورد بررسی، میزان باروری کل در استان البرز از میزان باروری کل در سطح کشور، کمتر می‌باشد. در دوره ۱۳۹۱-۹۵ رتبه استان البرز به لحاظ شاخص میزان باروری کل، ۲۸ بوده است، بعبارتی در رده استان‌های با میزان پایین باروری قرار داشته است.

نمودار ۲۷- میزان باروری کل استان البرز و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

مرگ و میر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. بنابراین دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. شمار مرگ و میرها نیز مانند بسیاری از پدیده‌های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و

روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی‌های زیست محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت‌های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی‌های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آن‌ها می‌تواند مطالعات مرگ و میر را به جهت خاصی سوق دهد. منبع اصلی آمارهای مرگ ومیر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان البرز در سال ۱۳۹۰ برابر با ۳/۶ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی سینوسی به ۴ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۹۸ رسیده است. در سال ۱۳۹۸، میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان از متوسط کشوری، پایین‌تر بوده است . اختلاف میزان خام مرگ ومیرهای ثبت شده در نقاط شهری و نقاط روستایی استان نیز قابل توجه است. با توجه به ساختار سنی جمعیت نقاط روستایی استان، می‌توان اذعان کرد که میزان بالای مرگ‌ومیر ثبت شده مناطق روستایی به خاطر ساختار سنی پیرتر این مناطق است.

جدول ۸۴- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان البرز و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۸-۱۳۹۰

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان البرز	۸۷۰۴	۷۸۱۸	۴۲۴	۳/۶	۳/۶	۱/۹
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان البرز	۹۵۹۶	۹۰۹۶	۴۰۰	۳/۵	۳/۶	۲
۱۳۹۸	کشور	۳۹۵۳۱۹	۲۹۵۵۹۶	۹۹۷۲۳	۴/۸	۴/۸	۴/۸
	استان البرز	۱۱۳۹۵	۱۰۹۰۵	۴۴۸	۴	۴/۲	۲/۲

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی[۱۱] به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص

۱۱ . منظور از امید به زندگی در بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد.

می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ ومیر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان البرز، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی برای زنان استان ۷۸ سال و برای مردان ۷۴/۴ سال بوده است، بنابراین امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیشتر از امید به زندگی مردان می‌باشد. ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۹۵، میزان امید به زندگی در میان مردان و زنان استان، بالاتر از مردان و زنان کشور بوده است. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان البرز، روندی افزایشی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود ۲/۵ سال و به امید به زندگی زنان حدود ۲/۹ سال افزوده شده است.

جدول ۸۵- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان البرز به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان البرز	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۱/۹	۷۵/۱
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۱/۴	۷۴/۲
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۴/۴	۷۸

مأخذ: براساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

در مطالعات جمعیت شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به سزایی برخوردار می‌باشد. به این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیرمتعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود، برای دستیابی به تجزیه و تحلیل مناسب در این زمینه، ناگزیر به پیش‌بینی جمعیت هستیم. برای انجام پیش بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش

بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

براساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان البرز تا سال ۱۴۱۵ به بیش از ۳ میلیون و ۵۵۹ هزار نفر خواهد رسید. یعنی طی ۲۰ ساله‌ی ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵ حدود ۸۴۶۶۰۰ نفر (به ازای هر سال ۴۲۳۳۰ نفر) به جمعیت اضافه خواهد شد که این رقم به نسبت جمعیت کنونی و برای بازه زمانی ۲۰ سال، مطلوب است. همچنین براساس پیش‌بینی‌های بدست آمده در طول ۲۰ سال آینده[۱۲] نزدیک ۹۵ درصد جمعیت استان ساکن نقاط شهری و حدود ۵ درصد جمعیت استان ساکن نقاط روستایی خواهند بود.

جدول ۸۶- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان البرز، براساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان البرز	۲۹۶۰۰۰۰	۱۴۹۶۰۰۰	۱۴۶۴۰۰۰	۲۷۵۸۰۰۰	۱۳۹۴۰۰۰	۱۳۶۴۰۰۰	۲۰۱۰۰۰	۱۰۲۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان البرز	۳۱۷۸۰۰۰	۱۶۰۱۰۰۰	۱۵۷۷۰۰۰	۲۹۸۱۰۰۰	۱۵۰۲۰۰۰	۱۴۷۹۰۰۰	۱۹۷۰۰۰	۹۹۰۰۰	۹۸۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان البرز	۳۳۷۵۰۰۰	۱۶۹۵۰۰۰	۱۶۸۰۰۰۰	۳۱۸۶۰۰۰	۱۶۰۰۰۰۰	۱۵۸۶۰۰۰	۱۸۹۰۰۰	۹۵۰۰۰	۹۴۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان البرز	۳۵۵۹۰۰۰	۱۷۸۲۰۰۰	۱۷۷۷۰۰۰	۳۳۸۱۰۰۰	۱۶۹۳۰۰۰	۱۶۸۸۰۰۰	۱۷۸۰۰۰	۸۹۰۰۰	۸۹۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- استان البرز با جمعیتی بالغ بر ۲ میلیون و ۹۱۳ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۳/۵ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهرنشین است، بطوریکه براساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۹۳ درصد

[۱۲]. مبنای پیش‌بینی؛ جمعیت سال ۱۳۹۵ است.

جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند. رتبه استان البرز به لحاظ شاخص نسبت جمعیت شهرنشین، ۳ بوده است، بعبارتی بعد از استان‌های قم و تهران بیشترین میزان شهرنشینی را در سطح کشور دارد.

- استان البرز ۱۱مین استان کشور به لحاظ تعداد جمعیت است و در رده استان‌های، پرجمعیت کشور محسوب می‌شود.
- ساختار سنی جمعیت کنونی استان البرز نماینگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میانسالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۳۲/۱ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۷۳ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، نسبت جنسی استان البرز برابر با ۱۰۳ بدست آمده است و رتبه استان البرز به لحاظ این شاخص، ۱۵ بوده است. نسبت جنسی جمعیت مناطق روستایی استان بعد از استان‌های بوشهر، قم، یزد و تهران بالاترین نسبت جنسی را در سطح کشور به خود اختصاص داده است که این امر بدلیل مهاجرپذیری استان نیز می‌باشد.
- درصد رشد سالانه جمعیت استان طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، بالاتر از میانگین رشد سالانه کشور بوده است. در این دوره درصد رشد سالانه جمعیت استان ۲/۳۷ درصد گزارش شده است.
- تراکم جمعیتی در استان همواره بسیار بالاتر از کشور بوده است و عدم توازن جمعیتی در میان شهرستان‌های استان نیز مشهود است.
- رتبه استان البرز به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۲ می‌باشد، به عبارتی بعد از استان تهران، این استان بالاترین تراکم جمعیتی را به خود اختصاص داده است.
- آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۸ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود، در استان البرز جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های به علت دستیابی به مسکن مناسب‌تر و مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر سایر علل برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان البرز، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.
- الگوی مهاجرت نیز حاکی است که ۸۵/۴ درصد از مهاجران وارد شده به استان البرز، شهر به شهر بوده است.
- مبدأ اقامت مهاجران نیز نشان می‌دهد که در طول ۵ ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۰، نزدیک به ۷۹/۷ درصد از مهاجران از استان‌های دیگر به استان البرز وارد شده‌اند. مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان البرز وارد شده‌اند

عمدتاً از استان‌های تهران، کرمانشاه، خوزستان، همدان و لرستان بوده‌اند. سهم بالایی از مهاجران خارجی مربوط به کشور افغانستان می‌باشند.

- خالص مهاجرت استان نیز در طول سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، همواره مثبت بوده است، این امر دلالت بر مهاجرپذیری استان دارد. گفتنی است که طی بازه مورد بررسی به استان البرز نزدیک ۱۹۷ هزار نفر مهاجر وارد شده است.
- در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار از میانگین کشوری، کمی پایین‌تر گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ براساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۶ درصد (معادل ۱۰۷۲۹۰ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و حدود ۴۱ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند.

رتبه استان البرز به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۱۴ بوده است، بعبارتی در رده استان‌های با نسبت متوسط خانوار زن سرپرست قرار دارد.

- براساس آمار سال ۱۳۹۸ سازمان ثبت احوال، میزان خام ولادت در استان، پایین‌تر از میانگین کشوری می‌باشد و باروری کل در استان برابر با ۱/۶۱ بوده که پایین‌تر از کل کشور است.
- میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای سال ۱۳۹۸ در استان از میانگین کشوری، کمی پایین‌تر گزارش شده است. این امر متأثر از جوان‌تر بودن ساختار سنی جمعیت استان البرز نیز می‌باشد.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی استان البرز

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکراست که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است.

در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان البرز ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۵۰۵۳۷۸ دانش‌آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۱۹۳۷ نفر در دوره آموزش استثنایی(۰/۳۸ درصد و ۱/۲۷ درصد دانش‌آموزان استثنایی کشور)، ۱۸۱۰۶ نفر در دوره پیش‌دبستانی(۳/۵۸ درصد دانش‌آموزان)؛ ۲۵۶۱۰۸ نفر در دوره ابتدایی(۵۰/۶۷ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۱۱۳۳۶۸ نفر در دوره متوسطه اول(۲۲/۴۳ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۲۲/۷ درصد)، ۱۰۵۵۸۰ نفر در دوره متوسطه دوم (۲۰/۸۹ درصد و بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) و ۲۴۶۵۴ دانش‌آموز در دوره بزرگسال (۲/۰۲ درصد)مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- از کل دانش‌آموزان استان ۵۱/۵۳ درصد را پسران و ۴۸/۴۷ درصد را دختران تشکیل می‌دهند.
- نرخ پوشش تحصیلی در استان البرز در دوره ابتدایی ۹۹/۶ درصد می‌باشد. پوشش تحصیلی در دوره متوسطه اول و دوم مشخص نمی‌باشد. بر اساس آمارهای ارائه شده حدود ۱۸۰۰ بازمانده از تحصیل در مقاطع مختلف تحصیلی در استان البرز شناسایی شده‌اند. فقرمالی و فرهنگی، بدسرپرستی، اشتغال به کار، ازدواج زودهنگام، بیماری صعب العلاج و عقب ماندگی ذهنی ازجمله دلایل بازماندن از تحصیل است.
- تراکم جمعیت دانش‌آموزی البرز در پیش‌دبستانی ۲۵/۲۶ نفر، ابتدایی ۳۲/۹۳ نفر، متوسطه دوره اول ۳۲/۶۹ نفر، متوسطه دوره دوم ۲۷/۴۳ نفر، و استثنایی ۶/۷ نفر می‌باشد.
- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است[۱۳]. در استان البرز سرانه فضای آموزشی ۳/۸ متر می‌باشد و پایین‌تر از میانگین کشوری است. استان البرز پایین‌ترین سرانه فضای آموزشی در کشور را دارد. بر این اساس به نظر می‌رسد که کمبود فضای آموزشی مهم‌ترین معظل آموزشی استان محسوب می‌شود. بر اساس امار حدود نیمی از مدارس استان به صورت دونوبته می‌باشند.
- بر اساس آمار حدود ۳۸ درصد از مدارس استان البرز نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان البرز حدود ۲۴ هزار نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان(آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت(مدیر،

[۱۳]. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امورعمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی(شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توانبخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد. با این وجود، استان البرز با کمبود حدود ۲۰۰۰ هزار نیرو روبرو است.

- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۱۰ درصد از دانش‌آموزاناستان به خصوص در بخش روستایی و حاشیه شهرها به دلایلی مانند نبود اینترنت و گوشی هوشمند از دسترسی سامانه شاد محروم هستند. آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند تعدادی در کلاس‌های حضوری (دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درسنامه‌ها و محتواهای درسی تولید شده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

جدول ۸۷- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان البرز

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۵۰۵۳۷۸	۲۶۰۴۳۴	۲۴۴۹۴۲	۱۳۵۸۸	۵۸۲۳	۲۷۲۷	۱۸۷۲۶
آموزش استثنایی	۱۹۷۳	۱۰۹۷	۸۷۶	۳۴۳	۱۲۷	۵۵	۲۸۶
پیش دبستانی	۱۸۱۰۶	۸۷۳۱	۹۳۷۵	۰	۰	۶۷۰	۹۴۱
ابتدایی	۲۵۶۱۰۸	۱۳۲۰۰۲	۱۲۴۱۰۶	۵۶۸۱	۲۶۲۱	۱۰۳۰	۹۳۸۹
متوسطه دوره اول	۱۱۳۳۶۸	۵۸۳۱۳	۵۵۰۵۵	۳۱۶۶	۱۴۹۲	۵۲۶	۳۹۰۲
متوسطه دوره دوم	۱۰۵۵۸۰	۵۴۴۸۳	۵۱۰۹۷	۴۳۹۸	۱۵۸۳	۴۳۱	۴۲۰۸
بزرگ سال(دوره اول متوسطه)	۲۹۰	۵۲	۲۳۸	۰	۰	۱۵	۰
بزرگ‌سال(دوره دوم متوسطه)	۹۹۵۱	۵۷۵۶	۴۱۹۵	۰	۰	۰	۰

۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان البرز

۱. کمبود فضای آموزشی و پایین‌ترین سرانه فضای آموزشی در کشور آن و تعداد بالای مدارس دو نوبته؛
۲. کمبود نیروی انسانی(۲ هزار معلم و بازنشستگی ۶۵۰۰ معلم)؛
۳. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۳۸ درصد از مدارس و تجهیزات آموزشی آنها؛

۴. نرخ بالای ترک تحصیل و بازماندگی از تحصیل؛
۵. عدم دسترسی حدود ۱۰ درصد دانش‌آموزان شهری و روستایی به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند؛

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح‌شده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسایل احصائی راهکارهای زیر ارائه می گردد:

۱. تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛
۲. تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و .....
۳. رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش؛
۴. بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان البرز

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد تا وضعیت سواد در استان البرز مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

جدول ۸۸- وضعیت نرخ باسوادی در استان البرز

جنس/ سکونت‌گاه	نرخ باسوادی(درصد)
مردان	۹۴/۲
زنان	۹۰/۲
شهری	۹۲/۸۰
روستایی	۸۵/۰۲
نرخ کلی سواد	۹۲/۲

۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۹۴/۲ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۹۰/۲ (بالاتر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان با سوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۹۲/۸۰ درصد(بالاتر از متوسط کشوری با ۹۰/۸)و ۸۵/۰۲ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. فاصله باسوادی مردان و زنان در سطح استان حدود ۴ درصد و فاصله باسوادی در نقاط شهری و روستایی حدود ۷ درصد می‌باشد. به طور کلی استان البرز در شاخص‌های چهارگانه از سطح متوسط کشوری بالاتر می‌باشد. به طور کلی بر اساس شاخص‌های کلی سواد، البرز در جایگاه دوم کشوری قرار می گیرد.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان فردیس با ۹۳/۴ درصد و شهرستان نظرآباد با ۷۴/۹ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان البرز دارا هستند.

نرخ باسوادی این استان درگروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال ۹۷/۸ می‌باشد. از کل جمعیت ۱۰ تا ۴۹ سال استان، حدود ۵۸ هزار نفر بی‌سواد بودند که جامعه هدف سوادآموزی در استان را تشکیل می‌دهند. تعداد بی سوادان گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال ۱۵۹ در سال ۱۳۹۹ نیز ۴۲ هزار نفر بوده است. در سال ۱۳۹۸ نیز حدود ۷۱۳۳ نفر در دوره‌های سه گانه سوادآموزی، تحکیم و انتقال شرکت کرده‌اند.

بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره‌کل آموزش‌وپرورش البرز، حدود ۶ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزو فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان البرز حدود ۱/۷۱ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. پایین بودن تقاضای اجتماعی برای دریافت خدمات سوادآموزی و در نتیجه پایداری وضعیت بی‌سوادی؛
۲. بازگشت به بی‌سوادی؛
۳. عدم وجود امنیت شغلی، دستمزد پایین آموزش‌دهنده‌ها، مشکلات بیمه آموزشیاران و در نتیجه کاسته شدن از انگیزه حرفه-ای آن‌ها؛
۴. نبود اطلاعات دقیق و درست از بی‌سوادان استان؛

۵. مشکلات مربوط به بی‌سوادی اتباع خارجی؛
۶. امکانات اندک مراکز یادگیری محلی برای ارائه آموزش در دوران کرونا؛

۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجیه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛
۲- جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی با برگزار جلسات آموزشی و استفاده از امکانات فضای مجازی و تلفن همراه؛
۳- تعیین‌تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛
۴- ایجاد سامانه یکپارچه شناسایی افراد بیسواد با استفاده از همه ظرفیت‌های موجود؛
۵- استفاده از همه ظرفیت‌های موجود سوادآموزی در آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های اجرایی برای ارائه خدمات به اتباع بی‌سواد؛
۶- تجهیز امکانات و ملزومات آموزشی مراکز یادگیری محلی برای ارائه خدمات سوادآموزی در ایام کرونا؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان البرز

۳-۳-۵-۳-۱- آمار و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۸/۱۳۹۴/۱۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان البرز در منطقه ۳ جانمایی شده است:

منطقه۱ شامل استان‌های تهران و البرز و دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، الزهرا(س)، صنعتی شریف، علامه طباطبایی، صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، تربیت مدرس، صنعتی امیرکبیر، علم و صنعت، هنر و خوارزمی است.

- در سال۹۹-۹۸ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۷۶۱۹۳ نفر بوده است که ۳۶۷۷۴ نفر(۴۸/۲۶) درصد مرد و ۳۹۴۱۹ نفر(۵۱/۷۳) درصد زن بوده‌اند.

- از کل دانشجویان ۱۵/۸۰ درصد در مقطع کاردانی(۱۲۰۴۲ دانشجو)، ۶۱/۹۹ درصد در مقطع کارشناسی(۴۷۲۳۴ دانشجو)، ۱۵/۱۰ درصد در مقطع کارشناسی ارشد(۱۱۵۱۰ دانشجو)، ۷/۰۹ درصد در دکتری حرفه‌ای و تخصصی (۵۴۰۷ دانشجو) تحصیل می‌کنند.
- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:

۱. ۳/۹ درصد(۳۰۳۳ دانشجو) درگروه پزشکی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛

۲. ۵۱/۷۷ درصد(۳۹۴۵۲ دانشجو) در گروه علوم انسانی (بالاتر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛

۳. ۵/۴۱ درصد(۴۱۲۷ دانشجو) در گروه علوم پایه (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛

۴. ۲۲/۳۳ درصد (۱۷۰۱۴ دانشجو)در گروه فنی مهندسی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛

۵. ۷/۱ درصد(۵۴۷۴ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛

۶. ۹/۳۰ درصد(۷۰۹۳ دانشجو) در گروه هنر (بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۳۷ درصد)مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۱۸۰۵۴ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۲۶/۳۵ درصد مربوط به دوره کاردانی(۴۷۵۹ نفر)؛

۲. ۵۳/۹۲ درصد مربوط به دوره کارشناسی(۹۷۳۵ نفر)؛

۳. ۱۶/۵۶ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد(۲۹۹۰ نفر)؛

۴. ۰/۳۲ درصد مربوط به دکتری حرفه‌ای(۵۹ نفر)؛

۵. ۲/۸۳ درصد مربوط به دکتری تخصصی(۵۱۱ نفر)؛

- بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان البرز ۶۱ موسسه آموزش عالی وجود دارد(۲/۱ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۸ واحد دولتی(وزارت عتف)، ۹ واحد دانشگاه پیام‌نور، ۳۲ واحد علمی-کاربردی، ۲ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۲ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۱ موسسه غیردولتی-غیرانتفاعی و ۵ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی، ۱۹۵۰ نفر بوده است. ۷۱ درصد(۱۳۹۲) از آموزشگران مرد و ۲۹ درصد(۵۵۸) زن بوده‌اند.

- نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۶۳/۴۸ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۲۴/۷۵ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به کل شاغلان عالی کشور ۳/۸۶ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود در استان البرز به دلیل فقدان آمایش آموزش عالی؛

۲. مشکلات زیرساختی و ضعف دسترسی به آموزش در دوران کرونا؛

۳. مدرک‌گرایی صرف و کم‌مهارت بودن فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و در نتیجه افزایش بیکاری؛

۴. ارتباط ضعیف دانشگاه با صنعت؛

۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛

۲. بهبود وضعیت آموزش‌های مجازی از طریق تقویت زیرساخت‌ها و آموزش مدرسان و دانشجویان؛

۳. ماموریت‌گرایی و مهارت‌محور نمودن رشته‌های علمی و استفاده از از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری به منظور کاهش بیکاری؛

۴. تعمیق رابطه صنعت با دانشگاه با استفاده از راهبرد تعریف و عملیاتی‌سازی حوزه‌ها و عرصه‌های مشترک؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

طبق اطلاعات حاصل از سرشماری ۱۳۹۵، جمعیت استان در مقایسه با سال ۱۳۹۰ افزایش ۱۲/۵ درصدی داشته است. استان البرز از نظر سهم جمعیت شهری در رتبه هفتم قرار دارد اما از نظر سهم جمعیت روستایی در رتبه چهارم از نظر سهم جمعیت روستایی است. بیشترین جمعیت در استان را گروه سنی ۳۴-۳۰ ساله (۱۲ درصد

از کل جمعیت) و کمترین جمعیت را گروه سنی ۷۹-۷۵ ساله (۱ درصد از کل جمعیت) تشکیل می‌دهند.۵۱ درصد از جمعیت را مردان و ۴۹ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. ۹۳ درصد از جمعیت استان در نقاط شهری سکونت دارند درحالی‌که تنها ۷ درصد جمعیت در روستاها ساکن می‌باشند که این خود نشان‌دهنده‌ی از بین رفتن مناطق روستایی است. با مقایسه‌ی نتایج سرشماری سال ۹۵ و ۹۰ در می‌یابیم که تعداد خانوارهای شهری ۲۱ درصد افزایش یافته در حالی که تعداد خانوارهای روستایی با ۶ درصد کاهش مواجه بوده است. ۶۸ درصد جمعیت ساکن در نقاط شهری در شهرستان کرج سکونت داشته‌اند. همچنین بیشترین جمعیت ساکن در روستا را شهرستان ساوجبلاغ با ۴۴ درصد را در برداشته است. در سال ۱۳۹۸ سهم شاغلان از جمعیت ده ساله و بیشتر منتج از طرح نیروی کار استان، ۳۸/۷ درصد بوده که این نسبت برای مردان ۶۴/۴ درصد و برای زنان ۱۲/۲ درصد می‌باشد. بیشترین جمعیت غیرفعال مربوط به گروه خانه‌داران با میانگین ۳۳/۶ درصد و برای زنان همین گروه ۶۸ درصد می‌باشد. همین روند در نقاط شهری و روستایی تقریباً قابل مشاهده است. بیشترین سهم شاغلان در بخش‌های عمده اقتصادی مربوط به گروه خدمات بوده است همین الگو در میان زنان و مردان و نقاط شهری و روستایی قابل مشاهده می‌باشد. بیشترین گروه تحصیلاتی بیکاران را گروه تحصیلات عالی تشکیل می‌دهند. بالاترین متقاضیان کار ثبت نام شده مربوط به گروه تحصیلی دیپلم با ۱۰۶۶۲ نفر بوده است. سهم اشتغال استان در بخش‌های مختلف نشان می‌دهد که تنها ۳/۸ درصد از شاغلین استان در بخش کشاورزی شاغل هستند. در بخش صنعت ۴۰/۹ درصد و در بخش خدمات ۵۵/۳ درصد شاغل می باشند. بررسی سهم اشتغال بخش‌های نشان می‌دهد سهم اشتغال بخش کشاورزی در این استان در مقایسه با سایر بخش‌ها در سطح پایین قرار دارد و در مقایسه با کشور نیز پایین‌ترین سهم اشتغال بخش کشاورزی را دارد. نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۸ برابر با ۱۲/۸ درصد است که متوسط نرخ بیکاری کشور بیشتر است و استان در رتبه ۹ بیشترین نرخ بیکاری در استان های کشور قرار دارد که وضعیت مناسبی نیست. یکی از نقاط قوت استان بالا بودن متوسط درامد سالانه خانوار شهری در کشور است. البرز بعد از استان تهران از بالاترین میزان درامد سالانه خانوار شهری در کشور برخوردار است. بررسی این موضوع در مناطق روستایی نیز بیانگر سطح بالایی درامد سالانه خانوار در مناطق روستایی استان البرز است. به عبارتی استان البرز بالاترین میزان درامد سالانه خانوار روستایی در کشور را دارا است. اما از نظر توزیع درامد که در شاخص جینی سنجیده می شود میزان اختلاف درآمدی میان دهک‌های بالا و پایین جامعه در سطح مطلوبی قرار ندارد. این موضوع در مناطق روستایی استان شدت بیشتری دارد اما در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی وضعیت مطلوب‌تری دارد. هرچند بررسی میزان متوسط درآمد سالانه خانوار در مناطق شهری و روستایی طی چند سال اخیر روند صعودی و رو به رشدی داشته است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی نشان می‌دهد که استان از نرخ بالای مشارکت اقتصادی برخوردار است. مهاجرپذیر بودن

استان از نظر نیروی کار یکی از عوامل اصلی در افزایش نرخ مشارکت اقتصادی در استان البرز است. البته ذکر این نکته ضروری است که نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق روستایی در سطح پایینی قرار دارد و جایگاه استان از نظر نرخ مشارکت پایین اقتصادی در رتبه سوم قرار دارد. استان البرز در سال ۱۳۹۷ با جذب ۲۰۸ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی در رتبه ۶ استان های کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی را دارد با توجه به ظرفیت بالای استان انتظار می‌رود در بخش جذب سرمایه‌گذاری خارجی عملکرد بهتری وجود داشته باشد.یکی از نقاط ضعف استان سرانه تولید ناخالص داخلی استان است که پایین‌تر از متوسط کشوری قرار دارد.

جدول ۸۹- نمای کلی وضعیت استان البرز در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	البرز	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی(۱۳۹۵)	۳/۴	۱۰۰	۱۱
	سهم جمعیت شهری(۱۳۹۵)	۴/۲	۱۰۰	۷
	سهم جمعیت روستایی(۱۳۹۵)	۱/۰	۱۰۰	۲۷
	تراکم نسبی جمعیت(نفر در کیلومترمربع)	۵۵۳	۵۱	۲
	میزان شهرنشینی	۹۲/۹	۷۵/۱	۳
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۸۶/۸	۸۸/۲	–
	مناطق روستایی	۹۴/۱	۹۲/۷	–
سهم اشتغال	کشاورزی	۳/۸	۱۷/۷۵	–
	صنعت	۴۰/۹	۳۱/۹۵	–
	خدمات	۵۵/۳	۵۰/۲۵	–
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۱۲/۸	۱۰/۶	۹
	مناطق شهری	۱۳/۲	۱۱/۸	۱۰
	مناطق روستایی	۵/۹	۷/۳	۲۲
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۰۱	۲/۰۹	۲۱
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۲/۶۳	۲/۷۱	۱۵
درآمد	متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری	۶۳۱۳۸۶	۵۴۱۰۰۷	۲
	متوسط درامد سالانه یک خانوار روستایی	۴۶۱۴۸۸	۲۹۷۰۲۲	۱
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۰۹۵	۰/۳۸۲۸	۲۵
	مناطق روستایی	۰/۳۱۳۵	۰/۳۵۳۹	۱۷
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۴۰/۴	۳۹/۹	۱۷
	مناطق شهری	۴۰/۶	۳۹/۲	۹
	مناطق روستایی	۳۶/۶	۴۲/۳	۲۸
سرمایه‌گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه(هزار دلار)(۱۳۹۷)	۲۰۸۱۰۹	۵۱۰۴۶۴۲	۶
نرخ رشد سپردهای بانکی	–	۳۴/۶	۳۱/۴	۱۲
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر(۱۳۹۶)	۱۷۸۵۶۲	۱۸۴۵۸۴	۱۰

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان البرز نشان می‌دهد که به طور متوسط استان یزد ۲/۶۷ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می‌دهد، نشان داد که در تمامی سال‌های مورد بررسی سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان یزد نزدیک به ۳/۲۸ درصد بوده است. موضوع مهم دیگر این است که روند تولید ناخالص داخلی استان نشان می‌دهد که سهم تولید ناخالص داخلی (با و بدون نفت) استان در دوره مورد بررسی روند صعودی داشته است و سهم تولید ناخالص داخلی استان نسبت به کشور افزایش پیدا کرده است. این موضوع نشان می‌دهد که استان در مسیر درست توسعه اقتصادی قرار دارد.

جدول ۹۰- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی			تولید ناخالص داخلی بدون نفت		
	کل کشور	البرز	سهم درصدی	کل کشور	البرز	سهم درصدی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	*	*	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	*	*
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۲	*	*	۶۱۴۱۷۶۶۷۶	*	*
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	*	*	۷۷۸۸۵۶۴۵۴	*	*
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	*	*	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	*	*
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	*	*	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	*	*
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	*	*	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	*	*
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	*	*	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹	*	*
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	*	*	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	*	*
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	*	*	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳	*	*
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۲۳۷۷۸	*	*	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	*	*
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	*	*	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	*	*
۱۳۹۰	۶۸۶۶۸۱۱۱۴۷	۱۶۴۲۲۶۱۶۶	۲.۳۹	۵۰۹۷۴۸۶۰۰۹	۱۶۳۸۸۲۶۲۸	۳.۲۱
۱۳۹۱	۸۵۳۳۳۹۱۸۳۰	۲۱۴۱۸۴۱۶۲	۲.۵۱	۶۵۷۸۱۰۲۵۳۷	۲۱۳۷۰۱۶۰۵	۳.۲۵
۱۳۹۲	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۲۹۰۵۴۵۵۸۳	۲.۴۶	۸۹۹۷۹۸۵۹۲۷	۲۹۰۵۴۵۵۸۳	۳.۲۳
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۳۴۱۷۴۶۶۴۵	۲.۷۲	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۳۴۱۷۴۶۶۴۵	۳.۳۳
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۳۶۶۳۵۵۱۷۹	۳.۰۱	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۳۶۶۳۵۵۱۷۹	۳.۳۹
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۵۳۴	۴۱۷۸۰۶۸۴۹	۲.۸۰	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۴۱۷۲۲۸۸۹۶	۳.۲۴
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۵۰۳۷۲۳۳۳۸	۲.۸۰	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۵۰۳۰۴۸۲۰۵	۳.۳۱
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۶۹۱۳۴۹۴۹۹	۲.۶۸	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴	۶۹۰۴۲۱۵۵۱	۳.۳۱

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان البرز در مقایسه با کشور

بررسی میزان تولید ارزش‌افزوده نشان می‌دهد که استان البرز از نظر تولید ارزش‌افزوده در رتبه دهم قرار دارد.

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که سهم ارزش‌افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری ۱/۷۳ درصد از کل کشور بوده است. روند تولید ارزش‌افزوده از سال ۹۳ کاهشی بوده است. در سال ۹۲ رتبه استان از نظر تولید ارزش‌افزوده بخش کشاورزی ۲۴ بوده است که این موضوع در سال ۹۷ روند کاهشی پیدا کرده و رتبه استان به ۲۵ تنزل یافته است. بررسی زیربخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در بخش گاوداری صنعتی است این بخش به طور متوسط ۹/۴۳ درصد از ارزش‌افزوده کشور در این بخش را در بازه زمانی مورد بررسی شامل می‌شود. همچنین دیگر بخش‌های مانند زراعت و باغداری، پرورش حیوانات و مرغداری و پرورش زنبورعسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی هم به طور متوسط سهم ارزش‌افزوده ۱ تا ۲/۵ درصد از ارزش‌افزوده کشور در این بخش‌ها را دارا می‌باشند که نسبت به دیگر زیر بخش‌های کشاورزی وضعیت بهتری دارند. نکته دیگر اینکه در بخش جنگلداری سهم ارزش‌افزوده استان از ۰/۷۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به یک روند افزاینده به ۲/۷۸ درصد در سال ۱۳۹۷ رسیده است و حاکی از وجود ظرفیت‌های زیاد در این بخش است. ارزش‌افزوده بخش معدن استان، سهم بسیار اندکی از ارزش‌افزوده این بخش در کشور را دارد. بررسی تولید ارزش‌افزوده بخش معدن نشان می‌دهد استان البرز جزو استان‌های با کمترین میزان تولید ارزش‌افزوده بخش معدن است. در سال ۹۶ رتبه استان از نظر تولید ارزش‌افزوده بخش معدن ۲۸ بوده است.

جدول ۹۱- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان البرز از کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۱.۵۲	۱.۶۳	۱.۶۹	۲.۲۴	۱.۸۴	۱.۶۴	۱.۵۶	۱.۷۰
زراعت و باغداری	۱.۳۴	۱.۴۳	۱.۶۰	۲.۲۵	۱.۷۴	۱.۶۰	۱.۴۳	۱.۶۴
پرورش حیوانات	۲.۳۱	۲.۲۷	۲.۳۱	۲.۷۵	۲.۵۵	۲.۰۵	۲.۲۷	۲.۲۱
گاوداری صنعتی	۱۰.۲۹	۱۰.۱۸	۱۰.۱۵	۱۰.۵۹	۹.۶۰	۷.۷۲	۸.۶۲	۸.۲۸
دام سنتی	۱.۱۰	۰.۹۷	۱.۱۱	۱.۴۳	۱.۵۳	۱.۲۶	۱.۴۰	۱.۲۷
مرغداری	۱.۵۱	۲.۱۵	۲.۱۹	۳.۱۸	۲.۱۸	۱.۴۸	۱.۵۶	۱.۵۳
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۲.۹۸	۱.۶۶	۱.۶۱	۱.۹۸	۱.۶۱	۱.۲۹	۱.۲۲	۱.۴۵
جنگلداری	۰.۷۶	۰.۵۱	۰.۶۳	۰.۶۲	۰.۵۹	۱.۲۸	۱.۴۳	۲.۷۸
ماهیگیری	۰.۵۲	۱.۲۸	۰.۴۰	۰.۴۶	۰.۷۴	۰.۷۱	۰.۷۳	۰.۶۳
استخراج معدن	۰.۳۴	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
استخراج سایر معادن	۰.۳۱	۰.۱۲	۰.۲۴	۰.۱۲	۰.۲۵	۰.۱۷	۰.۱۷	۰.۱۸

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش گاوداری صنعتی که در بخش قبل نیز مشاهده شد که این بخش سهم زیادی از ارزش‌افزوده کشور در بخش گاوداری صنعتی را شامل می‌شود، سرانه تولید شیر در استان از متوسط کشوری بالاتر بوده و در رتبه ۱۴ تولید شیر کشور قرار دارد. استان البرز در دیگر شاخص‌های بخش کشاورزی وضعیت مناسبی ندارد و تنها در شاخص نسبت مساحت جنگل‌کاری شده به مساحت استان وضعیت استان البرز مناسب است و در رتبه ۲ استان‌های کشور قرار دارد. در بخش قبل نیز مشاهده شد که سهم ارزش‌افزوده بخش جنگل‌کاری از ارزش‌افزوده بخش جنگل‌کاری کشور روند افزاینده‌ای داشت و در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۰ نزدیک به چهار برابر شده است. لذا جنگل‌کاری می‌تواند یکی از ظرفیت‌های مناسب استان برای توسعه بیشتر باشد.

جدول ۹۲- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور

شاخص	البرز	کشور	رتبه در کشور
سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر)	۴/۰۹	۱۰/۳۴	۲۹
سرانه تولید شیر	۱۴۳/۵۶	۱۳۲/۴۳	۱۴
سرانه تولید گوشت مرغ	۵/۵۳	۳۲/۹۰	۳۰
سرانه تولید آبزیان	۰/۸۷	۱۵/۴۴	۳۰
نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات(آبزی‌پروری) به کل جمعیت	۰/۳۷	۱/۱۱	۲۴
نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان	۰/۱۶	۰/۰۳	۲
سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار(۱۳۹۷)	۱/۱۵	۱۰۰	۲۸
سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی(۱۳۹۷)	۰/۰۰	۱۰۰	۲۹
سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور	۱/۰	۱۰۰	۲۹
سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی	۰/۹	۱۰۰	۲۹
نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(۱۳۹۷)	۰/۹۶	۵/۹۹	۳۰
سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری	۰/۵۵	۱۰۰	۳۱
نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(تعداد به صد هزار نفر)	۱۵/۷۷	۱۲۱/۴۸	۳۰
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری(میلیون ریال به نفر)	۰/۲۳	۴/۸۱	۳۰
سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری(هزار ریال به نفر)	۱۸۶/۹۶	۳۷۵۲/۱۰	۳۰
نسبت سرمایه‌گذاری(ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(هزار ریال به نفر)	۴۱/۰۵	۲۳۷/۲۷	۲۵
سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری	۰/۴۵	۱۰۰	۲۸

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

استان البرز از نظر تأثیرگذاری در تولید ارزش‌افزوده بخش صنعت نشان می‌دهد که رتبه استان به طور متوسط هشت بوده است. به عبارتی استان البرز هشتمین استان تأثیرگذار در تولید ارزش‌افزوده بخش صنعت بوده است. ارزش‌افزوده بخش صنعت استان یزد به طور متوسط ۳/۷۵ درصد از ارزش‌افزوده بخش صنعت کشور را در دوره مورد بررسی تشکیل می‌دهد. بررسی زیر بخش‌های بخش صنعت استان نشان می‌دهد که بخش تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر سهم ۱۵ درصدی از ارزش‌افزوده کشور دارد. همچنین بخش‌های تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی، تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری، تولید تجهیزات برقی، تولید سایر مصنوعات و تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات از دیگر زیر بخش‌های استان البرز هستند که سهم بالایی در ارزش‌افزوده این زیربخش‌ها در کشور دارند. بخش‌های تولید مواد غذایی، تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی، تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی و بخش ساختمان نیز از دیگر بخش‌های استان هستند که سهم ارزش‌افزوده بالایی در کشور دارند.

جدول ۹۳- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان یزد از کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۳.۷۲	۳.۳۱	۳.۰۰	۳.۵۱	۴.۲۶	۳.۹۲	۴.۱۲	۴.۱۳
تولید محصولات غذایی	۴.۰۶	۳.۰۲	۴.۳۵	۵.۱۰	۵.۲۸	۵.۱۷	۶.۰۱	۶.۴۲
تولید انواع آشامیدنیها	۳.۹۲	۱.۹۴	۰.۱۳	۰.۳۴	۰.۷۰	۱.۲۲	۱.۸۹	۱.۳۰
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۱۵	۰.۰۱	۰.۰۱	۲.۸۹
تولید منسوجات	۱.۸۹	۲.۵۰	۱.۹۰	۲.۲۵	۵.۷۸	۲.۱۵	۲.۲۶	۲.۷۹
تولید پوشاک	۲.۳۲	۲.۳۳	۱.۹۱	۱.۸۷	۱.۷۳	۱.۶۹	۱.۷۶	۱.۶۱
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۱.۳۸	۱.۲۸	۱.۲۳	۱.۵۳	۱.۳۰	۱.۶۴	۱.۰۴	۱.۴۰
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۲.۷۴	۲.۷۸	۲.۷۶	۲.۸۰	۲.۸۰	۲.۹۰	۳.۱۲	۲.۸۹
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۱۰.۸۶	۸.۵۶	۱۰.۸۰	۶.۸۱	۷.۲۶	۶۶۳	۵.۱۴	۵.۹۰
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۱.۷۳	۲.۶۷	۲.۵۲	۲.۵۸	۱.۸۴	۱.۲۶	۱.۷۵	۲.۸۳
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۶۵	۰.۷۱	۰.۳۷	۰.۸۶	۱.۱۳	۰.۴۶	۰.۴۴	۰.۳۰
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱.۲۹	۱.۴۵	۱.۲۰	۱.۲۶	۱.۷۵	۲.۴۱	۲.۱۳	۲.۱۳
تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۷.۶۶	۱۵.۳۴	۱۴.۱۲	۱۲.۲۹	۱۷.۱۱	۱۲.۹۳	۱۸.۳۸	۱۶.۷۶
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۶.۰۴	۵.۵۱	۵.۹۴	۶۶۹	۶.۰۴	۵.۹۰	۵.۹۶	۵.۹۴
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۳.۲۱	۲.۶۵	۲.۴۰	۲.۵۴	۱.۶۶	۰.۷۰	۱.۳۳	۲.۳۳
تولید فلزات پایه	۰.۴۸	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۷۱	۰.۷۵	۰.۵۲
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۴.۳۰	۴.۴۶	۳.۰۷	۳.۷۲	۴.۴۷	۳.۹۹	۴.۳۵	۴.۱۶
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۹.۷۸	۹.۴۲	۶.۰۳	۶.۴۶	۶.۷۸	۸.۸۷	۱۷.۹۹	۱۹.۷۱
تولید تجهیزات برقی	۱۳.۳۴	۱۱.۶۸	۱۰.۵۸	۱۱.۳۶	۹.۷۹	۱۱.۱۸	۹.۷۸	۹.۹۱
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۵.۸۱	۱۵.۹۸	۱۲.۰۳	۱۳.۷۹	۱۳.۳۳	۱۸.۳۸	۱۲.۶۷	۱۴.۶۲
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۳.۷۸	۳.۸۷	۴.۲۴	۲.۶۹	۳.۸۴	۲.۷۴	۳.۷۶	۱۰.۸۲
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۹۶	۰.۶۳	۰.۶۹	۸.۲۴	۲.۹۱	۱.۵۹	۳.۳۳	۳.۴۸
تولید مبلمان	۷.۵۸	۶.۷۷	۶.۸۳	۶۶۹	۶.۲۳	۵.۶۷	۵.۴۱	۵.۳۱
تولید سایر مصنوعات	۱۲.۹۸	۱۴.۹۴	۱۱.۱۸	۱۴.۴۲	۱۳.۵۷	۱۲.۸۱	۱۵.۹۵	۱۵.۶۴
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۸.۹۳	۸.۳۱	۹.۲۴	۷.۱۴	۵.۲۴	۹.۷۰	۸.۴۵	۶.۱۶
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۶۹	۱.۲۴	۰.۹۶	۰.۶۰
تولید، انتقال و توزیع برق	۱.۵۴	۱.۷۷	۱.۶۸	۱.۷۱	۱.۸۶	۳.۵۶	۲.۹۸	۲.۶۶
تولید و توزیع گاز طبیعی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۵۴	۰.۵۹	۰.۳۱	۰.۱۷
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۲.۳۲	۲.۲۸	۲.۷۳	۲.۴۲	۲.۳۱	۱.۷۲	۱.۸۵	۱.۸۳
ساختمان	۲.۵۹	۲.۶۸	۳.۸۹	۳.۲۷	۳.۵۲	۲.۴۳	۲.۹۰	۳.۰۲
ساختمان‌های مسکونی	۴.۶۵	۴.۰۹	۴.۹۵	۵.۲۱	۴.۸۴	۴.۸۵	۴.۷۳	۴.۵۶
سایر ساختمان‌ها	۱.۸۳	۲.۰۴	۳.۴۲	۲.۶۱	۳.۱۳	۱.۸۷	۲.۴۰	۲.۳۰

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان البرز از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل جمعیت در سطح بالاتری نسبت به متوسط کشور قرار دارد. از نظر این شاخص، در رتبه ۶ قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت استان نیز از متوسط کل کشور بیشتر است و در رتبه ۶ قرار گرفته است. همچنین نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت حاکی از این است که در این زمینه استان رتبه ۸ از استان‌های کشور را دارا می‌باشد. سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر ۶/۳۶ درصد در مقایسه با کل کشور است و رتبه ۴ در بین استان‌های کشور را دارد. همچنین آب مصرف شده در بخش صنعت حدود ۰/۸ درصد کشور است و در رتبه ۱۸ استان‌های کشور قرار دارد. تنها شاخص سرانه ارزش‌افزوده فعالیت‌های صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر استان وضعیت مناسبی ندارد و در جایگاه ۲۸ استان‌های کشور قرار دارد. دیگر شاخص‌های بخش صنعت نشان می‌دهد که استان در این بخش از ظرفیت بسیار خوبی برخوردار است.

جدول ۹۴- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

شاخص	البرز	کشور	رتبه در کشور
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۶/۵۱	۳/۷۴	۶
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)	۶/۴۸	۳/۷۲	۶
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۵)	۳/۶۲	۲/۲۷	۸
نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۴۰/۹۰	۲۱/۹۳	۶
سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)	۵/۰۴	۲۶/۷۰	۲۸
سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی(۱۳۹۶)	۳/۷۵	۱۰۰	۸
سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۵/۹۴	۱۰۰	۴
سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۴/۵۳	۱۰۰	۶
سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۶/۳۶	۱۰۰	۴
سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت	۰/۸	۱۰۰	۱۸

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

استان البرز یکی از استان‌های تأثیرگذار در زمینه تولید ارزش‌افزوده بخش خدمات در کشور است. بررسی میزان ارزش‌افزوده بخش خدمات نشان می‌دهد به طور متوسط ۳/۷۵ درصد از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور در استان البرز تولید می‌شود و از این نظر رتبه استان در جایگاه هفتم قرار می‌گیرد. سهم زیربخش‌های خدمات استان نسبت به کشور حاکی از آن است که فعالیت‌های مربوط به عمده فروشی و خرده فروشی، فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا و فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...) به طور متوسط در دوره مورد بررسی سهمی بیش از ۵ درصد از ارزش‌افزوده متناظر خود در کشور را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین فعالیت‌های مربوط به خدمات شهری، املاک و مستغلات، خدمات واحدهای مسکونی شخصی، خدمات واحدهای مسکونی اجاری، خدمات واحدهای غیرمسکونی، خدمات دلالان مستغلات، آموزش ابتدایی خصوصی و آموزش بزرگ‌سالان از دیگر بخش‌هایی است که سهم بیشتری از ارزش‌افزوده کشوری را به خود اختصاص می‌دهند.

جدول ۹۵- سهم استان یزد از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۵.۶۰	۵.۶۴	۵.۶۳	۵.۶۱	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۶۰
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۵.۷۲	۵.۷۵	۵.۷۳	۵.۷۳	۵.۷۳	۵.۷۴	۵.۷۲	۵.۷۳
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۳.۷۰	۳.۶۹	۳.۶۹	۳.۶۸	۳.۶۸	۳.۶۹	۳.۶۸	۳.۶۸
حمل و نقل و انبارداری و پست	۱.۵۷	۳.۳۱	۱.۷۱	۱.۵۵	۱.۵۰	۱.۵۸	۱.۶۸	۱.۸۱
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۱.۷۸	۳.۷۰	۱.۹۴	۱.۷۵	۱.۶۹	۱.۷۸	۱.۸۸	۲.۰۳
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۱.۹۰	۳.۹۳	۲.۰۵	۱.۸۴	۱.۷۹	۱.۸۸	۱.۹۹	۲.۱۴
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۳	۰.۳۲
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۲۱	۰.۲۲	۰.۳۹	۰.۴۰	۰.۳۶
فعالیت‌های پست و پیک	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۲۶
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۴.۴۹	۴.۶۱	۴.۶۹	۴.۷۲	۴.۶۹	۴.۷۳	۴.۷۲	۴.۶۶
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۶
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران ها و...)	۵.۴۰	۵.۴۱	۵.۴۳	۵.۴۳	۵.۴۳	۵.۴۲	۵.۴۴	۵.۴۴
اطلاعات و ارتباطات	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۲۴	۰.۲۹
ارتباطات	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۹
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۵۱	۰.۵۳	۰.۵۳	۰.۵۲	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۴۷	۰.۵۷
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱.۳۸	۱.۵۶	۱.۳۳	۱.۲۸	۱.۲۵	۱.۲۸	۱.۷۲	۱.۹۱
بانک و موسسات مالی	۱.۴۱	۱.۴۳	۱.۱۶	۰.۹۷	۰.۹۳	۰.۸۵	۱.۷۰	۱.۷۴
بیمه	۲.۰۶	۲.۴۰	۲.۲۱	۲.۶۱	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۳.۲۴
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۴۲	۰.۵۸	۰.۷۴	۰.۴۹	۰.۵۲	۰.۵۷	۰.۵۶	۰.۵۶
املاک و مستغلات	۵.۰۸	۴.۶۷	۵.۲۳	۵.۲۳	۴.۸۶	۴.۸۶	۴.۷۹	۴.۷۲
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۴.۸۲	۴.۱۹	۵.۱۲	۵.۴۰	۴.۸۹	۴.۸۹	۴.۸۳	۴.۷۱
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۵.۷۰	۵.۶۲	۵.۵۶	۵.۰۱	۴.۷۱	۴.۷۱	۴.۶۰	۴.۶۰
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴	۵.۰۴
خدمات دلالان مستغلات	۴.۹۱	۴.۹۱	۴.۸۵	۴.۷۵	۴.۷۳	۴.۷۰	۴.۶۸	۴.۶۸
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۲.۴۰	۲.۵۰	۲.۴۹	۲.۵۸	۲.۵۹	۲.۷۵	۲.۵۹	۲.۶۴
تحقیق و توسعه	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۱۱	۰.۱۵	۰.۴۲	۰.۱۲	۰.۱۱
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۳.۱۸	۳.۱۸	۳.۱۸	۳.۱۸	۳.۱۸	۳.۱۶	۳.۱۸	۳.۱۸
فعالیت‌های دامپزشکی	۱.۵۳	۱.۶۱	۱.۷۱	۱.۶۸	۱.۷۵	۱.۵۸	۱.۸۵	۱.۷۰

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان البرز از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۲.۱۱	۲.۲۴	۲.۲۳	۲.۲۱	۲.۲۶	۲.۱۷	۲.۰۷	۲.۴۷
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۲.۹۴	۳.۳۷	۳.۳۰	۴.۰۵	۳.۷۰	۳.۴۲	۳.۷۶	۳.۷۲
امور عمومی و خدمات شهری	۳.۲۳	۴.۰۰	۳.۷۶	۵.۲۵	۴.۵۹	۴.۱۹	۴.۹۰	۴.۸۰
امورعمومی	۱.۰۷	۱.۲۱	۱.۲۹	۰.۷۶	۰.۸۶	۰.۹۵	۱.۱۰	۱.۰۷
خدمات شهری	۴.۵۹	۵.۴۳	۴.۹۰	۷.۱۰	۶.۲۶	۵.۶۹	۶.۹۳	۶.۷۹
امور دفاعی و انتظامی	۲.۷۸	۲.۷۷	۲.۷۵	۲.۷۳	۲.۷۸	۲.۷۵	۲.۷۶	۲.۷۵
امور دفاعی	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸	۳.۰۸
امور انتظامی	۲.۰۵	۲.۰۷	۲.۱۰	۲.۰۸	۲.۰۹	۲.۱۱	۲.۰۵	۲.۰۶
تأمین اجتماعی اجباری	۱.۰۷	۲.۲۹	۲.۲۶	۲.۱۷	۲.۲۲	۱.۷۸	۱.۸۸	۱.۹۵
آموزش	۲.۶۱	۱.۷۵	۲.۱۲	۲.۱۴	۲.۱۰	۲.۱۲	۲.۱۲	۲.۲۱
آموزش ابتدائی	۱.۹۰	۲.۱۵	۲.۱۷	۲.۲۷	۲.۰۴	۲.۴۷	۲.۶۲	۲.۳۶
آموزش ابتدائی دولتی	۱.۸۱	۲.۰۳	۲.۰۰	۲.۰۸	۱.۸۳	۲.۳۲	۲.۴۸	۲.۱۸
آموزش ابتدائی خصوصی	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸	۵.۵۸
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۴.۸۷	۲.۱۱	۲.۸۱	۲.۵۸	۲.۶۲	۲.۲۴	۲.۲۹	۲.۸۰
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۵.۰۷	۲.۱۳	۲.۳۸	۲.۵۱	۲.۵۵	۲.۱۵	۲.۰۸	۲.۶۱
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۱.۲۹	۱.۸۴	۱۰.۱۹	۳.۸۲	۳.۸۱	۳.۸۰	۴.۹۷	۴.۹۹
آموزش عالی	۰.۵۸	۰.۷۷	۰.۹۰	۱.۰۱	۱.۰۱	۱.۰۸	۱.۰۴	۰.۹۷
آموزش عالی دولتی	۰.۰۹	۰.۳۱	۰.۳۵	۰.۳۸	۰.۳۶	۰.۴۰	۰.۳۹	۰.۳۴
آموزش عالی خصوصی	۱.۴۲	۱.۵۱	۱.۶۶	۱.۸۶	۱.۹۳	۱.۹۳	۱.۹۵	۲.۰۲
آموزش بزرگسالان	۲.۰۷	۲.۱۳	۴.۱۴	۷.۱۰	۶.۸۵	۶.۳۸	۴.۵۰	۴.۹۵
آموزش بزرگسالان دولتی	۲.۴۶	۲.۳۷	۱.۹۰	۷.۷۷	۶.۷۵	۶.۳۳	۲.۴۱	۱.۴۸
آموزش بزرگسالان خصوصی	۱.۶۰	۱.۸۶	۶.۶۸	۶.۴۲	۶.۹۳	۶.۴۲	۵.۸۷	۷.۱۸
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۲.۰۰	۲.۴۹	۲.۳۶	۲.۴۲	۲.۵۱	۲.۴۵	۲.۴۴	۲.۴۷
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۱.۹۹	۲.۴۹	۲.۳۵	۲.۴۲	۲.۵۲	۲.۴۴	۲.۴۳	۲.۴۷
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۰.۷۲	۱.۴۶	۱.۲۰	۱.۳۰	۱.۴۲	۱.۵۲	۱.۶۱	۱.۵۸
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۳.۴۷	۳.۲۶	۳.۱۳	۳.۱۶	۳.۳۲	۳.۱۳	۳.۰۵	۳.۲۲
مددکاری اجتماعی	۲.۱۶	۲.۴۷	۲.۴۸	۲.۵۲	۲.۴۶	۲.۵۲	۲.۵۵	۲.۵۳
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۳.۷۷	۳.۸۹	۳.۸۶	۳.۹۲	۳.۹۴	۳.۸۳	۳.۷۰	۳.۵۶
هنر، سرگرمی و تفریح	۳.۷۸	۳.۹۳	۳.۸۲	۳.۸۶	۳.۷۹	۳.۸۰	۳.۴۳	۳.۱۳
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۲.۲۱	۲.۲۳	۲.۲۹	۲.۴۱	۲.۵۰	۱.۹۲	۱.۷۲	۱.۷۴
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۱.۰۰	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۷	۱.۰۸
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۳	۵.۰۲

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی استان یزد

بخش کشاورزی و معدن

به طور متوسط بخش کشاورزی در دوره مورد بررسی ۵/۱۹ درصد از ارزش‌افزوده استان را تشکیل داده است. بخش زراعت و باغداری ۳/۵۱ درصد از ارزش‌افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد و بخش پرورش حیوانات و گاوداری صنعتی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه است. اما بخش معدن سهمی در ارزش‌افزوده استان ندارد.

جدول ۹۶- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۳.۴۹	۴.۴۱	۵.۳۶	۶.۹۵	۵.۸۸	۵.۲۵	۴.۷۲	۵.۴۵
زراعت و باغداری	۲.۱۷	۲.۶۲	۳.۶۸	۴.۹۹	۳.۹۹	۳.۷۷	۳.۱۳	۳.۷۵
پرورش حیوانات	۱.۲۴	۱.۵۹	۱.۶۱	۱.۸۶	۱.۷۴	۱.۳۱	۱.۴۲	۱.۵۱
گاوداری صنعتی	۰.۶۵	۰.۸۴	۰.۷۹	۰.۸۲	۰.۷۵	۰.۵۸	۰.۶۴	۰.۷۲
دام سنتی	۰.۴۲	۰.۴۷	۰.۵۳	۰.۶۸	۰.۷۳	۰.۵۷	۰.۶۱	۰.۵۹
مرغداری	۰.۱۲	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۳۰	۰.۱۹	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۷
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲
جنگلداری	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۶
ماهیگیری	۰.۰۶	۰.۱۹	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۳
استخراج معدن	۰.۱۰	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۷
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
استخراج سایر معادن	۰.۱۰	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۷

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت در استان البرز سهم ۲۰/۸۰ درصد از ارزش‌افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. زیربخش‌های مربوط به تولید محصولات غذایی و ساختمان سهم بیشتری از ارزش‌افزوده استان البرز را در مقایسه با دیگر زیربخش‌های صنعتی به خود اختصاص می‌دهند. با توجه به اینکه این دو زیر بخش سهم بالایی نیز در ارزش‌افزوده کشوری را نیز به خود اختصاص می‌دهند، لذا مزیت صنعتی استان در این زیر بخش‌ها بیشتر است. همچنین بخش‌های تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر و تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی نیز سهم بالایی از ارزش‌افزوده استان و ارزش‌افزوده کشوری دارند، لذا صنعت استان در این زیربخش‌ها ظرفیت بالاتری برای توسعه دارد.

جدول ۹۷- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۲۲.۳۲	۱۹.۹۰	۱۷.۹۸	۱۹.۱۸	۲۰.۶۹	۲۰.۶۸	۲۲.۲۷	۲۳.۳۸
تولید محصولات غذایی	۲.۷۶	۲.۵۸	۳.۳۳	۳.۸۷	۴.۹۱	۴.۹۲	۵.۵۵	۶.۲۹
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۵
تولیدفرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۴	۰.۰۶
تولید منسوجات	۰.۴۸	۰.۵۷	۰.۴۳	۰.۴۵	۱.۰۶	۰.۴۱	۰.۴۴	۰.۵۷
تولید پوشاک	۰.۳۱	۰.۲۲	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۵
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۹
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۷۰	۰.۷۴	۰.۷۷	۰.۷۳	۰.۵۸	۰.۵۶	۰.۷۲	۰.۷۹
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۶۲	۰.۵۲	۰.۷۷	۰.۴۶	۰.۵۳	۰.۴۹	۰.۳۴	۰.۴۹
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۸	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۱۱
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۲۱	۰.۲۳	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۳
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱.۱۲	۱.۴۳	۱.۲۶	۱.۲۱	۱.۲۸	۱.۸۰	۱.۸۰	۱.۹۹
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۶۵	۱.۳۶	۱.۴۱	۱.۱۷	۲.۲۷	۱.۷۸	۲.۲۳	۱.۹۸
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱.۱۴	۱.۰۷	۱.۰۰	۱.۲۷	۱.۰۶	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۴۴
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۲.۳۰	۱.۸۹	۱.۵۴	۱.۴۵	۰.۷۲	۰.۳۰	۰.۵۷	۱.۰۰
تولید فلزات پایه	۰.۳۳	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۴۹	۰.۳۴	۰.۳۷	۰.۵۳	۰.۴۴
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۱.۷۶	۱.۶۴	۱.۰۰	۱.۱۶	۱.۴۴	۱.۲۳	۱.۲۵	۱.۰۸
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۶۶	۰.۵۴	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۴۱	۰.۶۲	۱.۳۱	۱.۰۵
تولید تجهیزات برقی	۲.۰۷	۱.۷۱	۱.۵۰	۱.۵۸	۱.۱۸	۱.۵۴	۱.۲۱	۱.۲۷
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۳.۳۷	۲.۵۰	۱.۷۵	۲.۰۳	۲.۱۰	۲.۵۲	۱.۸۶	۱.۷۵
تولیدوسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۲.۰۱	۰.۸۱	۰.۹۶	۱.۰۵	۱.۰۰	۱.۲۴	۱.۳۴	۱.۱۳
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۱۸	۰.۱۳	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۱۲
تولید مبلمان	۰.۶۷	۰.۴۹	۰.۴۵	۰.۴۳	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۴۴	۰.۳۶
تولید سایر مصنوعات	۰.۷۲	۰.۸۹	۰.۴۹	۰.۶۸	۰.۶۲	۰.۵۲	۰.۷۷	۰.۸۵
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۱۰	۰.۲۴	۰.۲۴	۰.۱۸
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۲۷	۰.۲۹	۰.۹۹	۲.۸۵	۲.۰۳	۱.۴۸
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۲۷	۰.۲۹	۰.۳۱	۱.۹۱	۱.۵۳	۱.۱۳
تولید و توزیع گاز طبیعی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۶۸	۰.۹۳	۰.۵۰	۰.۳۵
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۱۶	۰.۱۹	۰.۱۸
ساختمان	۵.۴۵	۴.۷۷	۶.۴۷	۵.۳۲	۵.۱۴	۳.۷۱	۴.۰۰	۴.۲۵
ساختمان‌های مسکونی	۲.۶۵	۲.۲۷	۲.۵۴	۲.۱۶	۱.۶۰	۱.۴۰	۱.۴۰	۲.۰۴
سایر ساختمان‌ها	۲.۸۰	۲.۵۱	۳.۹۳	۳.۱۶	۳.۵۴	۲.۳۱	۲.۶۰	۲.۲۱

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده فروشی و خرده فروشی بیشترین ارزش افزوده را در بخش خدمات استان به خود اختصاص می‌دهد این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش‌افزوده بخش خدمات را دارد. بخش املاک و مستغلات به طور متوسط ۲۱/۴۴ درصد ارزش افزوده استان را در دوره مورد بررسی به خود تخصیص می‌دهد و بخش خدمات واحدهای مسکونی شخصی ۱۲ درصد از ارزش‌افزوده استان در دوره مورد بررسی را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین بخش‌های اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی، امور عمومی و خدمات شهری، آموزش حمل و نقل و فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی در رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش‌افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۹۸- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۲۵.۱۳	۲۴.۸۵	۲۶.۷۶	۲۴.۵۶	۲۱.۸۹	۲۱.۸۷	۲۲.۶۴	۲۳.۸۲
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۲۴.۱۷	۲۳.۹۶	۲۵.۸۸	۲۳.۶۲	۲۰.۸۲	۲۰.۷۶	۲۱.۵۹	۲۲.۸۴
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۹۶	۰.۸۹	۰.۸۸	۰.۹۴	۱.۰۷	۱.۱۱	۱.۰۵	۰.۹۸
حمل و نقل و انبارداری و پست	۳.۴۶	۷.۵۸	۳.۸۶	۳.۸۱	۳.۸۰	۴.۰۲	۴.۰۴	۴.۰۸
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لولـه	۳.۴۴	۷.۵۶	۳.۸۴	۳.۷۵	۳.۷۵	۳.۹۳	۳.۹۴	۳.۹۸
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۳.۴۴	۷.۵۶	۳.۸۴	۳.۷۵	۳.۷۵	۳.۹۳	۳.۹۴	۳.۹۸
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۲
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۱.۷۶	۱.۹۳	۲.۰۷	۲.۱۲	۲.۳۰	۲.۲۴	۲.۰۱	۲.۰۰
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)	۱.۷۲	۱.۹۰	۲.۰۴	۲.۱۰	۲.۲۷	۲.۲۱	۱.۹۸	۱.۹۷
اطلاعات و ارتباطات	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۱۷	۰.۱۸
ارتباطات	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۵
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱.۴۸	۱.۵۳	۱.۲۳	۰.۹۵	۰.۹۲	۰.۹۱	۱.۱۱	۱.۷۳
بانک و موسسات مالی	۱.۰۴	۰.۸۶	۰.۵۰	۰.۳۶	۰.۳۹	۰.۳۲	۰.۶۱	۰.۸۶
بیمه	۰.۳۸	۰.۵۹	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۴۵	۰.۵۱	۰.۴۳	۰.۷۷
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۲۷	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۹
املاک و مستغلات	۲۲.۰۷	۲۰.۹۹	۲۲.۸۴	۲۱.۴۹	۲۱.۶۶	۲۲.۱۷	۲۰.۹۴	۱۹.۳۷
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۱۲.۲۰	۱۱.۳۶	۱۲.۴۴	۱۲.۳۱	۱۲.۵۱	۱۲.۸۶	۱۱.۹۷	۱۰.۷۴
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۶.۴۸	۶.۰۹	۶.۸۶	۵.۷۲	۵.۶۸	۵.۹۹	۵.۶۴	۵.۳۸
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۲.۹۷	۳.۱۰	۳.۲۱	۳.۱۹	۳.۱۷	۳.۰۲	۳.۰۲	۲.۹۷
خدمات دلالان مستغلات	۰.۴۲	۰.۴۴	۰.۳۳	۰.۲۷	۰.۳۰	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۲۸
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۸۳	۰.۷۵	۰.۷۶	۰.۸۱	۰.۹۵	۰.۹۹	۰.۹۶	۰.۸۹
تحقیق و توسعه	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۸۰	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۹	۰.۹۲	۰.۹۵	۰.۹۳	۰.۸۷
فعالیت‌های دامپزشکی	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۳۶	۰.۳۵	۰.۳۴	۰.۳۲
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۵.۴۹	۵.۳۳	۵.۱۰	۶.۵۹	۶.۶۳	۶.۳۵	۶.۶۱	۵.۹۳
امور عمومی و خدمات شهری	۲.۷۰	۳.۱۴	۳.۲۰	۴.۵۵	۴.۲۹	۳.۸۶	۴.۱۸	۳.۷۴
امورعمومی	۰.۳۵	۰.۳۲	۰.۳۵	۰.۱۹	۰.۲۵	۰.۲۸	۰.۳۳	۰.۲۹
خدمات شهری	۲.۳۶	۲.۸۲	۲.۸۶	۴.۳۶	۴.۰۴	۳.۵۸	۳.۸۵	۳.۴۵
امور دفاعی و انتظامی	۲.۷۴	۲.۱۱	۱.۸۱	۱.۹۱	۲.۱۷	۲.۳۵	۲.۲۹	۲.۰۶
امور دفاعی	۲.۱۶	۱.۶۲	۱.۳۵	۱.۴۰	۱.۶۷	۱.۷۳	۱.۷۶	۱.۵۷
امور انتظامی	۰.۵۸	۰.۴۸	۰.۴۶	۰.۵۱	۰.۴۹	۰.۶۳	۰.۵۳	۰.۵۰
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۰۵	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۱۷	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۲
آموزش	۳.۶۴	۲.۲۴	۲.۰۹	۲.۲۶	۲.۵۰	۲.۷۱	۲.۶۱	۲.۲۰
آموزش ابتدائی	۰.۷۱	۰.۸۱	۰.۶۰	۰.۶۶	۰.۷۰	۱.۰۵	۱.۰۹	۰.۷۸
آموزش ابتدائی دولتی	۰.۶۶	۰.۷۳	۰.۵۳	۰.۵۷	۰.۶۰	۰.۹۴	۰.۹۹	۰.۶۸
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۰
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۲.۵۳	۱.۰۳	۱.۰۴	۰.۹۷	۱.۱۸	۱.۰۵	۱.۰۱	۰.۹۹
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۲.۵۰	۰.۹۹	۰.۸۳	۰.۸۸	۱.۰۸	۰.۹۴	۰.۸۵	۰.۸۵
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۲۱	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۶	۰.۱۴
آموزش عالی	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۳۵	۰.۲۷
آموزش عالی دولتی	۰.۰۲	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۶
آموزش عالی خصوصی	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۳۰	۰.۲۷	۰.۲۱
آموزش بزرگسالان	۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۱۶	۰.۱۶
آموزش بزرگسالان دولتی	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۱۰	۰.۰۳	۰.۰۲
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۴
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۲.۵۲	۳.۳۷	۳.۲۱	۳.۷۱	۴.۵۰	۴.۲۷	۴.۱۱	۳.۶۴
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۲.۲۹	۳.۱۲	۲.۹۹	۳.۵۰	۴.۲۸	۴.۰۶	۳.۹۳	۳.۴۹
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۰.۴۵	۰.۷۸	۰.۶۲	۰.۷۶	۱.۰۱	۱.۰۷	۱.۱۲	۱.۰۲
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۱.۸۴	۲.۳۵	۲.۳۸	۲.۷۴	۳.۲۶	۲.۹۹	۲.۸۱	۲.۴۷
مددکاری اجتماعی	۰.۲۲	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۲۳	۰.۲۱	۰.۱۹	۰.۱۵
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱.۲۸	۱.۳۴	۱.۲۶	۱.۲۶	۱.۳۳	۱.۲۶	۱.۲۰	۱.۰۲
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۵۲	۰.۵۷	۰.۵۳	۰.۵۲	۰.۵۴	۰.۴۸	۰.۴۰	۰.۳۶
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۰۸
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۵۹	۰.۶۱	۰.۵۸	۰.۵۹	۰.۶۴	۰.۶۵	۰.۶۸	۰.۵۶

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان البرز نشان می‌دهد که شهرستان‌های فردیس، اشتهارد و ساوجبلاغ به ترتیب بیشترین میزان نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌های استان را دارند. شهرستان‌های طالقان، نظرآباد و کرج نیز به ترتیب از کمترین میزان نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل‌گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل‌گری در استان پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای

تفاوت‌های اقتصادی گسترش نیافته است و این موضوع نشان می‌دهد که لازم است در برنامه‌ریزی در این زمینه تجدید نظر شود.

جدول ۹۹- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل گری	نرخ مکمل گری کل
اشتهارد	۰.۱۴	۰.۱۸۸
ساوجبلاغ	۰.۰۹	
طالقان	۰.۰۰	
فردیس	۰.۱۷	
کرج	۰.۰۵	
نظر آباد	۰.۰۶	

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۹۰۵۹۴۸ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۲۷۱۲۴۰۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود یک میلیون و ۸۰۶ هزار نفر بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۳/۷۲ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۱/۶ درصدی کل‌کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل‌کشور؛ بسیار بیشتر بوده و شتاب افزایش جمعیت استان البرز نیز سریع‌تر اتفاق افتاده است. تغییر تعداد مطلق جمعیت استان البرز حاکی از آن است که بیشترین افزایش تعداد جمعیت استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ بوده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت در این سال ۴/۴۲ درصد بوده و از نرخ رشد جمعیت کشور در این دوره (۱/۲۴ درصد) با اختلاف زیادی بیشتر بوده است. همچنین درخصوص سهم جمعیت استان البرز از کشور باید گفت، از آنجاکه در طول سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، سرعت رشد جمعیت استان، بسیار بیشتر از میانگین کشور بوده است، بنابراین سهم جمعیت استان البرز از جمعیت کشور از همواره روند افزایشی داشته و از ۱/۸۳ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۳/۳۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳

میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است. جمعیت شهری استان البرز همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵، اما با روند فزاینده‌تری همواره رو به افزایش بوده؛ به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۰۵۰۰۰ نفر بوده و با رشدی معادل ۵/۵ درصد به ۲۵۱۲۰۰۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. مقایسه افزایش نسبی جمعیت دوره‌های سرشماری کشور و استان نشان می‌دهد که در تمامی دوره‌های سرشماری، میزان افزایش جمعیت شهری استان البرز از کشور بیشتر بوده و این امر موجب شده است که سهم جمعیت شهری استان همواره از جمعیت شهری کشور، با روند صعودی فزاینده‌ای افزایش یابد و از ۱/۸۸ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۴/۲۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسد.بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر(۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتبا از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستانشین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متاثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان البرز نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۵۵/۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۹۲/۶ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. لازم به ذکر است که نرخ شهرنشینی استان در تمامی دوره‌های سرشماری بالاتر از نسبت شهرنشینی در مقایسه با کشور است و همچون روند تجربه شده در کشور، این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است. نباید از نظر دور داشت که میزان شهرنشینی استان اگرچه در حدود یک واحد در سال ۱۳۶۵ از کشور بیشتر بوده است، اما در سال ۱۳۹۵ با اختلاف بیش از ۱۸ واحد از ضریب شهرنشینی کشور بیشتر بوده است.

جدول ۱۰۰- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

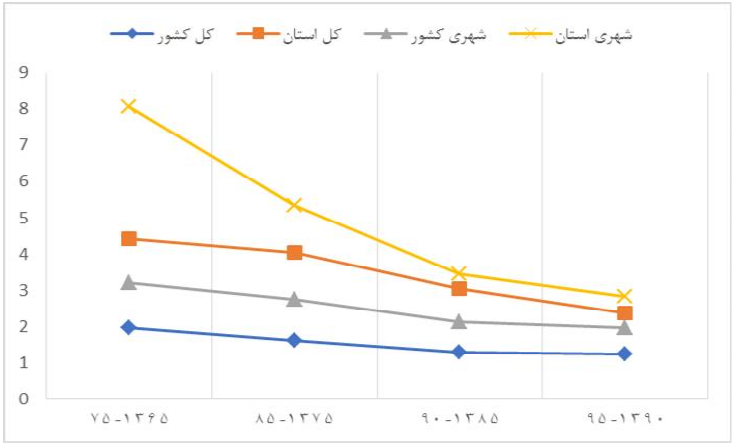
شرح	جمعیت کل				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
استان	۹۰۵۹۴۸	۱۳۹۵۸۸۳	۲۰۷۷۵۱۶	۲۴۱۲۵۱۳	۲۷۱۲۴۰۰
سهم استان از کشور	۱/۸۳	۲/۳۲	۲/۹۵	۳/۲۱	۳/۳۹
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
کل کشور	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴	۱/۶
کل استان	۴/۴۲	۴/۰۶	۳/۰۴	۲/۳۷	۳/۷۲

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۱-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جمعیت شهری				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
استان	۵۰۵۰۰۰	۱۰۹۵۰۰۰	۱۸۴۲۰۰۰	۲۱۸۴۰۰۰	۲۵۱۲۰۰۰
سهم استان از کشور	۱/۸۸	۲/۹۷	۳/۸۲	۴/۰۷	۴/۲۵
شرح	نسبت شهرنشینی				
شهری کشور	۵۴/۲۹	۶۱/۳۱	۶۸/۴۶	۷۱/۳۹	۷۴
شهری استان	۵۵/۷	۷۸/۴	۸۸/۷	۹۰/۵	۹۲/۶
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
شهری کشور	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷	۲/۶۴
شهری استان	۸/۰	۵/۳	۳/۵	۲/۸	۵/۵

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان البرز در تمامی ادوار سرشماری از متوسط کشور بیشتر بوده و به طور کلی مشابه با روند تجربه شده در کشور رو به کاهش داشته است. همچنین میزان آن طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ در استان البرز معادل ۵/۵ درصد بوده و از متوسط رشد جمعیت شهری کشور(۲/۶۴ درصد) در دوره مشابه بسیار بیشتر بوده است.

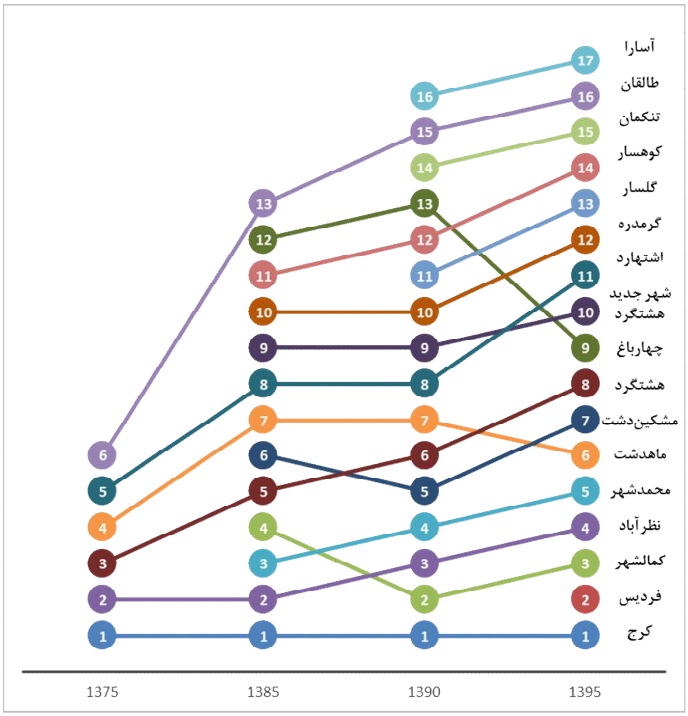
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان البرز

در سرشماری سال ۱۳۸۵ استان البرز متشکل از ۱۳ کانون شهری بوده است که طی دوره ۹۰-۱۳۸۵ با تشکیل نقاط شهری گلسار و تنکمان و گرمدره تعداد نقاط شهری در سال ۱۳۹۰ به ۱۶ شهر بالغ یافت. در دوره پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ با تبدیل فردیس به نقطه شهری، شمار شهرهای استان به ۱۷ شهر ارتقاء یافته است. بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان البرز را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵، شهرهای کرج و نظرآباد پرجمعیت‌ترین شهرهای استان بوده‌اند، اما در سال ۱۳۹۰ کمال شهر با بیش از ۱۰۰ هزار نفر جمعیت در رتبه دوم قرار گرفته و شهر نظرآباد جایگاه سوم را کسب کرده است، در نهایت در سال ۱۳۹۵ با اضافه شدن شهر فردیس با جمعیتی بیش از ۱۱۸ هزار نفر به نقاط شهری استان جایگاه دوم به فردیس اختصاص یافته و شهرهای کمال شهر و نظر آباد به رتبه‌های سوم و چهارم انتقال یافته‌اند.

جدول ۱۰۲-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

نام شهر	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
کرج	۱	۹۴۰۹۶۸	۱	۱۳۸۶۰۶۰	۱	۱۶۱۴۶۲۶	۱	۱۵۹۲۴۹۲
فردیس		-		-		-	۲	۱۸۱۱۷۴
کمال شهر		-	۴	۸۰۴۳۵	۲	۱۰۹۴۰۳	۳	۱۴۱۶۶۹
نظرآباد	۲	۶۹۳۴۲	۲	۹۰۷۲۲	۳	۱۰۷۸۰۶	۴	۱۱۹۵۱۲
محمدشهر		-	۳	۸۳۲۷۲	۴	۱۰۰۵۱۹	۵	۱۱۹۴۱۸
ماهدشت	۴	۲۸۹۷۶	۷	۴۳۱۰۸	۷	۵۱۵۱۸	۶	۶۲۹۱۰
مشکین‌دشت		-	۶	۴۳۸۵۸	۵	۵۳۴۴۰	۷	۶۲۰۰۵
هشتگرد	۳	۳۳۵۶۸	۵	۴۵۵۲۹	۶	۵۱۹۵۳	۸	۵۵۶۴۰
چهارباغ		-	۱۲	۵۶۱۸	۱۳	۶۷۷۲	۹	۴۸۸۲۸
شهر جدید هشتگرد		-	۹	۱۵۷۳۶	۹	۲۲۷۲۴	۱۰	۴۲۱۴۷
اشتهارد	۵	۱۰۲۸۴	۸	۱۷۱۴۴	۸	۲۳۰۱۰	۱۱	۲۹۹۹۳
گرمدره		-	۱۰	۱۲۸۲۷	۱۰	۱۳۲۴۸	۱۲	۲۲۷۲۶
گلسار		-		-	۱۱	۱۲۴۰۷	۱۳	۱۳۷۴۵
کوهسار		-	۱۱	۷۷۶۹	۱۲	۸۳۰۳	۱۴	۱۰۹۴۰
تنکمان		-		-	۱۴	۴۱۹۰	۱۵	۴۶۵۴
طالقان	۶	۶۲۶	۱۳	۳۴۱۶	۱۵	۳۲۱۱	۱۶	۳۵۴۵
آسارا		-		-	۱۶	۷۰۱	۱۷	۱۳۳۹

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

استان البرز در سال ۱۳۹۵ دارای ۱۷ نقطه شهری بوده است، که از این تعداد یک کلان‌شهر با جمعیت بالای ۱ میلیون نفر و ۴ شهر دارای جمعیت ۱۰۰هزار تا ۲۵۰هزار نفر و ۳ شهر دارای جمعیت ۵۰ هزار تا ۱۰۰هزار نفر و ۴ شهر دارای جمعیت ۱۰ هزار تا ۲۵هزار نفر و نهایتاً دارای ۵ شهر با جمعیت کمتر از ۱۰ هزار نفر است. بیش‌ترین تعداد شهرهای استان البرز در ادوار سرشماری گذشته از زمره شهرهای زیر ۵۰ هزار نفر می‌باشند. به‌طوری که به‌ترتیب در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ به‌ترتیب ۷۵ درصد، ۶۶ درصد و ۶۹ درصد از شهرهای محدوده جغرافیایی فعلی استان البرز جمعیتی کمتر از ۵۰ هزار نفر جمعیت داشته‌اند.

از سویی دیگر به لحاظ پراکندگی جمعیتی در شهرهای استان باملاحظه جدول شماره ۱۱ دیده می‌شود که در ادوار مختلف همواره سهم جمعیتی شهر کرج از کل جمعیت شهری استان از ۸۶ درصد در سال ۱۳۷۵ تا ۷۳ درصد در سال ۱۳۹۰ متغیر بوده است و کاهش جمعیت این شهر طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مربوط به جدا شدن شهر فردیس از کرج است.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان البرز

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگ‌تر است. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست‌شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست‌شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعدهی رتبه ـ اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر براساس قاعده‌ی رتبه ـ اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1+P_2+P_3+P_4}$$

در سال ۱۳۷۵ جمعیت شهر کرج با ۸۶,۷ درصد جمعیت شهرنشین استان افزایش‌یافته ولی جمعیت شهرهای متوسط زیر ۱۰۰هزار نفر نیز افزایش‌یافته است که این نشان‌دهنده افزایش جمعیت شهرنشین استان البرز و توزیع پراکندگی جمعیت شهرنشین در شهرهای بزرگ، متوسط و کوچک بوده است و تعدادی از شهرهای کوچک نیز به شهر متوسط استان تبدیل شده‌اند. در این سال جمعیت شهر کرج به دلیل افزایش مهاجرت به این شهر، به بیش از ۳ برابر جمعیت سال ۶۵ رسیده است.

در سال ۱۳۸۵ در استان البرز یک کلان‌شهر با ۷۵ درصد جمعیت استان وجود دارد و سهم شهرهای متوسط و کوچک نیز در این استان به دلایلی چون افزایش جمعیت شهری ناشی از تبدیل سکونتگاه‌های روستایی به شهری و افزایش تعداد شهرهای استان نسبت به سال‌های ۶۵ و ۷۵ دو برابر شده است.

در سال‌های ۱۳۹۰ و۱۳۹۵، شهر کرج کماکان بیش‌ترین جمعیت شهری استان و تنها کلان‌شهر استان البرز است. در این سال شاهد افزایش تعداد و سهم شهرهای متوسط بالای ۱۰۰هزار نفر هستیم و شهر فردیس به عنوان نقطه جدید شهری از کرج در سال ۱۳۹۵ جداد شده است. این موضوع بیانگر پراکندگی بیشتر جمعیت در شهرهای متوسط و غیر از کلان‌شهر کرج است.

بر اساس نتایج تحلیل شاخص نخست شهری در استان البرز، این شاخص طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ روند کاهشی داشته است، اما به طور کلی شهر کرج در وضعیت فوق برتری قرار دارد.

جدول ۱۰۳- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان البرز

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۹۴۰۹۶۸	۱۰۷۲۸۵۴	۰/۸۸
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۳۸۶۰۶۰	۱۶۴۰۴۸۹	۰/۸۴
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۶۱۴۶۲۶	۱۹۳۲۳۵۴	۰/۸۴
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۵۹۲۴۹۲	۲۰۳۴۸۴۷	۰/۷۸

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حایز اهمیت تبدیل می شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی ۱۳۹۵- ۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان البرز از نظر تعداد شهرهای هر رده به صورت زیر رخ نموده است:

الف ـ کلان‌شهرها (بیش از یک میلیون نفر): با توجه به اینکه در این رده‌بندی کلان‌شهر به شهرهای با جمعیت بیش از یک میلیون نفر اطلاق می‌شود، از سال ۱۳۸۵ تا کنون شهر کرج تنها کلانشهر استان است.

ب ـ شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت): با توجه به آنکه شهرهای با جمعیت بین ۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت، در رده‌بندی شهرهای بسیار بزرگ قرار می‌گیرند، در استان البرز هیچ شهر بسیار بزرگی وجود ندارد.

پ ـ شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر جمعیت): در تمامی ادوار مورد بررسی هیچ شهر بزرگی در استان البرز وجود ندارد.

ت ـ شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۹۰ تنها سه شهر میانی بزرگی در استان بوده است که از سال ۱۳۹۵ با اضافه شدن شهر فردیس تعداد شهرهای این رده به چهار افزایش یافته است.

ث ـ شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵، تنها شهر نظر آباد در این گروه قرار داشته در سال‌های بعد با ارتقا این شهر به رده‌های بالاتر وضعیت تغییر کرده است و اکنون سه شهر ماهدشت، مشکین‌دشت و هشتگرد در این رده قرار دارند.

ج ـ شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵ دو شهر هشتگرد، ماهدشت و با تغییرات ترکیب جمعیت این استان تا سال ۱۳۹۵ سه شهر چهارباغ، شهر جدید هشتگرد، اشتهارد در این رده قرار گرفته اند.

چ ـ شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۹۵، سه شهر گرمدره، گلسار و کوهسار در این رده قرار داشته اند.

ح ـ روستا ـ شهرهای بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۹۵ هیچ یک از شهرهای استان در این رده قرار نداشته اند، حال آنکه در دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ دو شهر کوهسار، چهارباغ در ای رده قرار داشته اند.

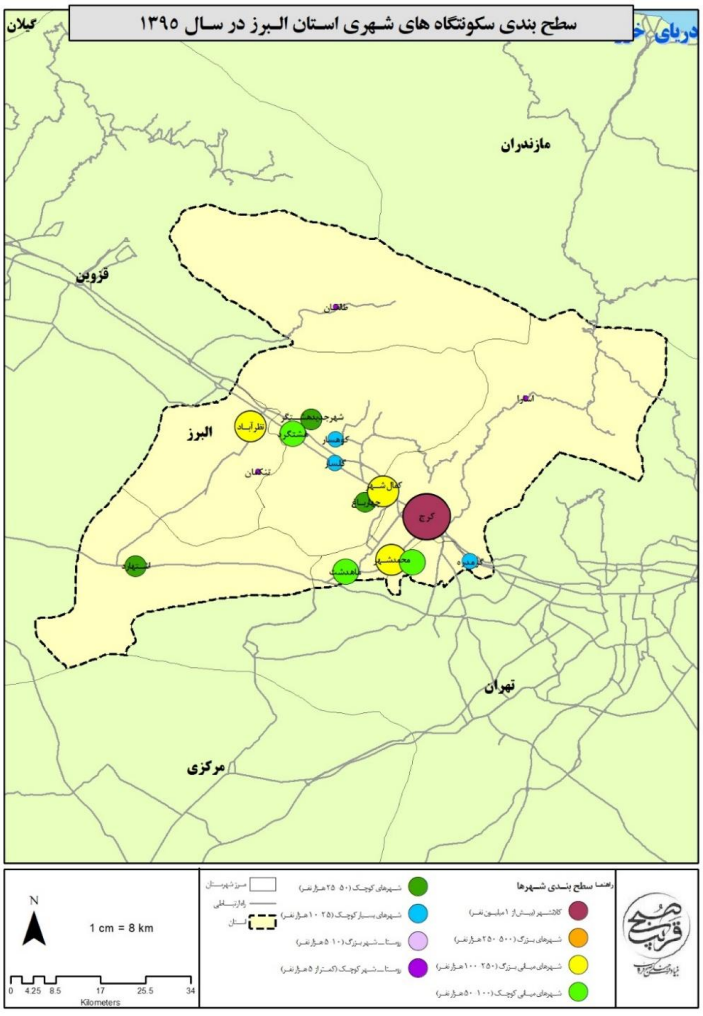
خ ـ روستا ـ شهرهای کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر):

در سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ تنها شهر طالقان در این رده قرار داشته است، اما پس سال ۱۳۹۰ تعداد شهرهای این رده با اضافه شدن دو شهر آسارا و تنکما به سه شهر افزایش یافته است.

جدول ۱۰۴-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کلان‌شهرها (بیش از ۱ میلیون نفر)	-	کرج	کرج	کرج
شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)	کرج	-	-	-
شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	-	-	-	-
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	-	-	کمال شهر، نظرآباد، محمدشهر	فردیس، کمال شهر، نظرآباد، محمدشهر
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	نظرآباد	نظرآباد، محمدشهر، کمال شهر	مشکین‌دشت، هشتگرد، ماهدشت	ماهدشت، مشکین‌دشت، هشتگرد
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	هشتگرد، ماهدشت	هشتگرد، مشکین‌دشت، ماهدشت	-	چهارباغ، شهر جدید هشتگرد، اشتهارد
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	اشتهارد	اشتهارد، شهر جدید هشتگرد، گرمدره	اشتهارد، شهر جدید هشتگرد، گرمدره، گلسار	گرمدره، گلسار، کوهسار
روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	-	کوهسار، چهارباغ	کوهسار، چهارباغ	-
روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	طالقان	طالقان	تنکمان، طالقان، آسارا	تنکمان، طالقان آسارا

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۱- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان البرز

به طور کلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان البرز را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوریکه در حدود ۸۰ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۱۰۰ هزارنفر داشته‌اند، تنها ۲۰ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده‌اند و در مقابل تنها شهرهای کرج بیش از ۶۰ درصد و چهار شهر فردیس، نظرآباد، کمال شهر و محمد شهر مجموعاً ۲۰ درصد جمعیت

شهری استان را در خود جای داده‌اند. این مهم حاکی از عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله مراتب نظام شهری استان است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر چهار موضوع مهم به شرح زیر است:

- استان البرز همجوار بلافصل استان تهران و دارای ارتباط عملکردی قوی دوسویه با این استان است. شهر تهران به‌عنوان پایتخت ۲۰۰ ساله کشور مهم‌ترین شهر استان تهران در برخی نقاط حتی دارای ارتباط کالبدی (در فضاهای ساخته شده مسکونی، صنعتی و ...) با استان البرز و شهر کرج است.
- استان تهران آخرین قسمت از دامنه‌های خوش آب‌وهوای البرز جنوبی است که در قسمت شرقی و جنوب شرقی خود با قسمت‌های کویری این دامنه‌ها همجوار است. از طرفی توسعه تهران به سمت شرق به دلیل وجود کوهستان با محدودیت شدید روبه‌روست و این موضوع باعث می‌شود تا استان البرز آخرین نقطه قابل توسعه با کیفیت محیط زیستی و اکولوژیکی مطلوب در دامنه البرز جنوبی باشد که به تهران ختم می‌شود.
- شدت بالای استفاده از زمین، وجود انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی و عدم هم‌خوانی غالب محیط‌های مسکونی شهر تهران با فرهنگ‌های سکونت در ایران باعث جذاب شدن نقاط مختلف استان البرز برای مهاجران و سکونت می‌شود. این ویژگی منفی در شهر تهران در کنار ویژگی‌های مثبتی چون وزش غالب بادها از غرب به شرق در البرز جنوبی و قرارگیری استان البرز در غرب استان تهران و ارتفاع بیشتر آن از سطح دریا نسبت به متوسط ارتفاع شهر تهران از دلایل کیفیت بالاتر محیط زیست در استان البرز است.
- محور کرج- تهران به دلیل همین خصوصیات جغرافیایی و مرکزیت تهران از دیرباز و همزمان با توسعه صنعتی ایران، به ستون فقرات مهم‌ترین صنایع کشور تبدیل شد که حالا به‌عنوان عاملی مهم در تحلیل شبکه شهری استان‌های تهران و البرز و حتی استان‌های همجوار آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

در مورد استان البرز شرایط اقلیمی، موقعیت جغرافیایی، منابع آب و خاک از جمله عوامل مهم و تأثیرگذار در این زمینه هستند. شمالی‌ترین منطقه استان، شامل ارتفاعات شمال طالقان و شرقی‌ترین منطقه آن، شامل ارتفاعات شرقی دیزین و جنوبی‌ترین منطقه آن، شامل منطقه مابین شهریار و رباط‌کریم (کوه‌های جنوب اشتهارد) و غربی‌ترین منطقه آن شامل عشرت آباد، واقع در غرب اشتهارد و سه راهی زیاران و طالقان، بعد از

شهر آبیک است. لازم به ذکر است استان البرز در منطقه رشته‌کوه‌های البرز غربی و در یک ناحیه تقریباً کوهستانی قرار دارد به گونه‌ای که بیش از دو سوم آن منطقه کوهستانی و کمتر از یک سوم آن دشت و زمین‌های خشک و شوره‌زار، تپه‌ها و کوه‌های کم‌ارتفاع، رشته‌کوه‌های با ارتفاع متوسط، اراضی تراس‌گونه، زمین‌های هموار، نیمه‌هموار پایکوهی یا میان‌کوهی، ارتفاعات و قلل مرتفع است. منطقه بیابانی استان (زمین‌های دشتی و هموار) نیز از جنوب شرق منطقه یعنی از جنوب شرق شهریار شروع و در حد فاصل جاده شهریار، اشتهارد و بزرگراه تهران – قزوین تا غرب نظرآباد و آبیک (سه راهی زیاران و طالقان) امتداد می‌یابد، که بخش اعظم آن از جنس رسوبات آبرفتی و بخش کمی هم از جنس رسوبات آهکی و نیکل و زمین‌های شوره‌زار است.

در بررسی خصلت‌های طبیعی یک فضای جغرافیایی، در مرتبه نخست عامل اقلیم قرار می‌گیرد که در شکل‌بخشیدن به سیمای محیط نقشی جدی ایفا می‌کند. استان البرز به طور هم‌زمان از دو نوع آب و هوای کلی و منطقه‌ای برخوردار است:

الف) آب و هوای سرد و معتدل منطقه کوهستانی

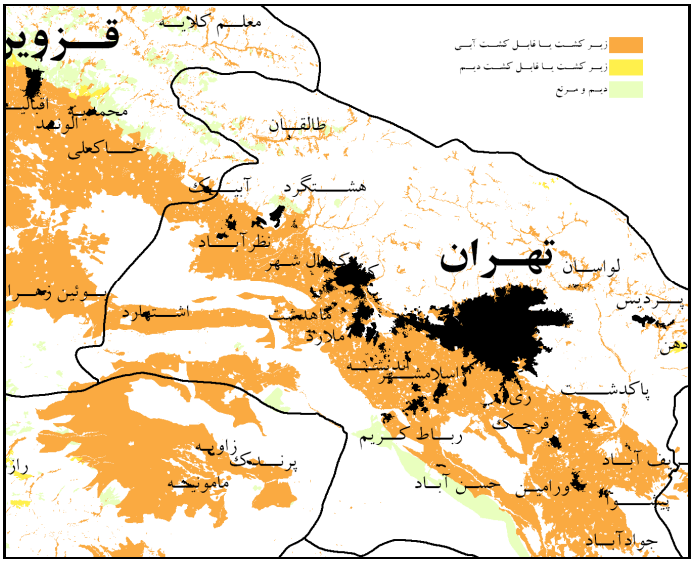
ب) آب و هوای گرم و معتدل منطقه دشتی و کویری

به عبارت دیگر استان البرز جزء آن دسته از استان‌هایی است که دارای تنوع اقلیمی هستند؛ یعنی در یک فصل به‌طور همزمان حداقل از دو نوع آب و هوای محلی در دو منطقه کوهستانی و دشتی برخوردار است. در حال حاضر آب و هوای استان البرز که می‌تواند به‌عنوان بخش شاخص کشور به لحاظ اعمال مدیریت‌های زیست‌محیطی مطرح باشد، از انواع خشک سرد، نیمه‌خشک، مدیترانه‌ای، مرطوب و مرطوب سرد تشکیل شده است و بارش در این منطقه بیشتر به‌صورت برف است. نحوه استقرار سکونتگاه‌های استان متأثر از شرایط خاص اکولوژیکی و توپوگرافی منطقه بوده است و بیشتر نقاط شهری استان در مناطق کوهپایه‌ای و دشتی شکل گرفته‌اند و تنها شهرهای طالقان، اشتهارد و آسارا خارج از این مناطق مستقر شده‌اند

وجود دوره‌های نسبتاً طولانی مرطوب (نسبتاً در مقایسه با گستره‌های بیابانی و نیمه‌بیابانی ایران) خواه ناخواه شرایط را برای فعالیت‌های کشاورزی، که در نهایت به اسکان انسان در یک مکان خاص منتهی می‌گردد، مناسب می‌کرده است. از جمله می‌توان از نقش رودخانه کرج نام برد که تا پیش از مهار آن توسط سد امیرکبیر علاوه بر مساعدت اقلیمی می‌بایست در فراهم‌آوری بستر زیست‌محیطی و کشاورزی مناسب دارای کارکردهای ارزشمند بوده باشد. رودخانه کرج هر چند نقشی بااهمیت در توسعه کشاورزی محدوده طرح ایفا کرده است در همان حال به دلیل کاهش سهم کرج از آب رودخانه از یک سو تبدیل تدریجی روستای کوچک کرج به کرج

بزرگ، به مرور زمان نقش رودخانه کرج در ادامه تحولات فضایی کرج کم‌رنگ‌تر گردید. هر چند در گذشته زمین‌ها و اراضی کشاورزی حاصلخیز این ناحیه به دلیل وجود رودخانه کرج اهمیت بسیار داشته و اکنون نیز تا حدودی این اهمیت را حفظ نموده است. ولی متأسفانه به دلیل این‌که در حال حاضر تقریباً تمام آب رودخانه کرج برای مشروب ساختن تهران استفاده می‌شود، کشاورزی منطقه رونق گذشته را نداشته و بسیاری از اراضی کشاورزی این استان و به خصوص شهرستان کرج با مشکلات و معضلات متعددی روبرو شده است. حوزه‌های آبخیز استان البرز سه حوضه آبخیز اصلی استان البرز عبارت‌اند از: ۱-حوزه آبخیز کرج(سد امیرکبیر)۲-حوزه آبخیز سفیدرود۳-حوزه آبخیز کرج-شور.

منابع آبی استان نیز عبارت‌اند از: آب‌های سطحی، شامل چهار رودخانه کرج، طالقان، برغان، و رودخانه شور و دو سد طالقان و امیرکبیر که منشأ و سرچشمه آن‌ها از بارش برف و باران و چشمه‌های موجود در منطقه و آب‌های زیرزمینی که توسط قنات‌ها و چاه‌ها استخراج و برداشت می‌شوند. در مورد منابع آب سطحی و زیرزمینی محدودیت کمی و کیفی وجود دارد. در تأمین منابع آب لازم برای توسعه فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی کمبودهایی به چشم می‌خورد و بهره‌برداری غیراصولی از منابع آب، کاهش منابع ذخایر آبی و بحرانی شدن وضعیت سفره‌های آب زیرزمینی پایین بودن راندمان آبیاری، عدم پیش‌بینی سهم آب به منظور توسعه آبزی‌پروری و کارا نبودن سیستم‌های آب‌رسانی از دیگر مشکلات در خصوص منابع آبی در استان است.

شکل ۲- زمین‌های زراعی و باغ در قسمتی از منطقه البرز جنوبی

مأخذ: طرح کالبدی البرز جنوبی، ۱۳۸۹

سایر عوامل طبیعی که باید در این ارتباط مورد توجه قرار بگیرد چنین است:

وجود منابع طبیعی و اقلیمی متنوع می‌تواند به عنوان زیرساخت محرک فعالیت‌های اقتصادی (با تأکید ویژه بر بخش کشاورزی و محیط‌زیست) عمل کند. اما توزیع نامتعادل منابع اقلیمی و طبیعی محرک فعالیت‌های توسعه در پهنه استان از موانع توسعه استان محسوب می‌شود.

بین توزیع فضایی جمعیت و فعالیت‌ها با توان‌های اکولوژیکی عدم تناسب وجود دارد و جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در منطقه مرکزی به‌ویژه کلان‌شهر کرج متمرکز شده‌اند.

اراضی مستعد کشاورزی حاشیه شهرها به ساخت‌وساز اختصاص می‌یابند و آلودگی‌های شدید آب و هوا و سایر مشکلات زیست‌محیطی در منطقه مرکزی استان و کلان‌شهر کرج به چشم می‌خورد. نزدیکی برخی از مراکز صنعتی و شهرک‌ها واحدهای پراکنده صنعتی به بافت اصلی شهرهای استان مشکلات زیست‌محیطی را به‌وجود آورده است.

بنابراین به دلیل حضور شرایط اقلیمی نیمه‌خشک و اقلیم خشک در کرج از دیدگاه برنامه‌ریزی توسعه شهری مهم‌ترین استنتاجی که می‌توان به دست آورد این است که می‌بایست از هرگونه اقدامی که به تشدید خشکی در محدوده شهر کرج دامن می‌زند جلوگیری کرد؛ گسترش افقی شهر، تخریب و تبدیل باغ‌های مثمر و غیر مثمر به کاربری‌هایی که در تعدیل شرایط اقلیمی نقش ایفا می‌کنند، تخریب و کاهش وسعت فضاهای سبز شهری و سایر سطوح تبخیرکننده از این جمله‌اند. عکس قضیه نیز صادق است یعنی توسعه کاربری‌هایی که به تعدیل شرایط اقلیمی کمک می‌کند باید در نظر گرفته شود.

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

جمعیت روستانشینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود.

به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدودا هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد

کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

در استان البرز تعداد جمعیت روستایی استان در چند دهه اخیر همواره روندی کاهشی داشته است؛ به طوری‌که جمعیت روستانشین استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ کمتر شده است و در ۳۰ سال گذشته، استان البرز ۵۰/۳ درصد از جمعیت روستایی خود را از دست داده است.

لازم به ذکر است که استان البرز در سال ۱۳۶۵ با جمعیت روستایی ۴۰۱۰۰۰ نفر سهمی معادل ۱/۷۷ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده، اما با کاهش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵ به ۱۹۹۵۵۹ نفر، سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور نیز به ۰/۹۶ درصد کاهش یافته است.

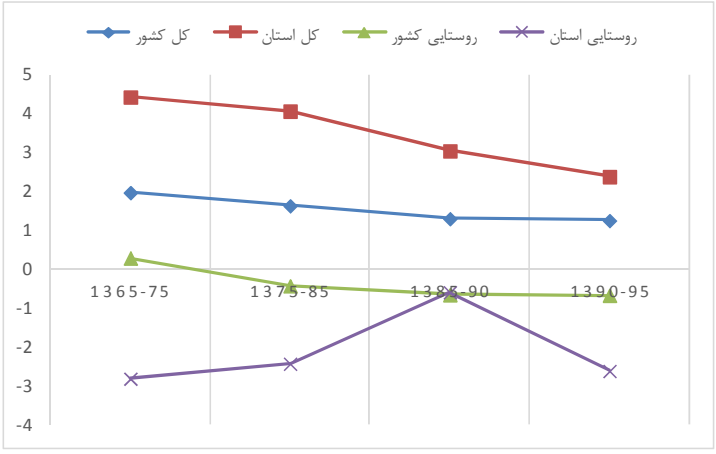
در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده در حالی که روند منفی نرخ رشد جمعیت استان البرز یک دهه زودتر به وقوع پیوسته و از دوره ۷۵-۱۳۶۵ آغاز شده است.این خود حاکی از آن است که روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان البرز با شدت بیشتری نسبت به کشور دنبال شده است؛ به طوری‌که در دوره ۷۵-۱۳۶۵، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان البرز، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با ۲/۸۳- درصد بوده و این در حالیست که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۰/۲۸ درصد محاسبه شده است. به طور کلی باید گفت که نرخ رشد جمعیت روستایی استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ به استثنای دوره ۹۰-۱۳۸۵، همواره از متوسط کشور کمتر بوده است.

با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستانشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت روستانشین استان طی این دوره ۲/۳- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.

جدول ۱۰۵-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	جمعیت روستایی				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳
استان	۴۰۱۰۰۰	۳۰۱۰۰۰	۲۳۵۰۰۰	۲۲۸۰۰۰	۱۹۹۵۵۹
سهم استان از کشور	۱/۷۷	۱/۳۰	۱/۰۶	۱/۰۶	۰/۹۶
شرح	نسبت روستانشینی				
کشور	۴۵/۷۱	۳۸/۶۹	۳۱/۵۴	۲۸/۶۱	۲۶
استان	۴۴/۲۶	۲۱/۵۶	۱۱/۳۱	۹/۴۵	۷/۳۶
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
روستایی کشور	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۷	-۰/۶۸	-۰/۲۸
روستایی استان	-۲/۸۳	-۲/۴۴	-۰/۶	-۲/۶۳	-۲/۳

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان در دو بخش نظام حمل و نقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان البرز بر پایه سه حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای، هوایی و حمل‌ونقل ریلی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیربخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان البرز

استان البرز در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای با محدودیت‌هایی رو به رو است؛ بر اساس آمار ارائه شده

- نسبت طول آزادراه و بزرگراه به جمعیت ۶ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص نامناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۹کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛
- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۵ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور نامناسب‌تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۴۵۸ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص استان وضعیت نامناسب‌تری نسبت به کشور دارد.
- استان از نظر تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت وضعیت نامناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد ولی وضعیت تعداد تجهیزات راهداری نسبت به طول راه‌ها مناسب‌تر است.
- استان از نظر تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۶ نفر کشته شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی مناسب‌تری از میانگین کشور است.

جدول ۱۰۶- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	البرز	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۶/۳	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۹/۱	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۴/۸	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی(کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۴۵۸/۵	نامناسب‌تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵	۷/۹	مناسب‌تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری(کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۰	نامناسب‌تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۱۱	نامناسب‌تر
تعداد کشته شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴	۶/۳	مناسب‌تر

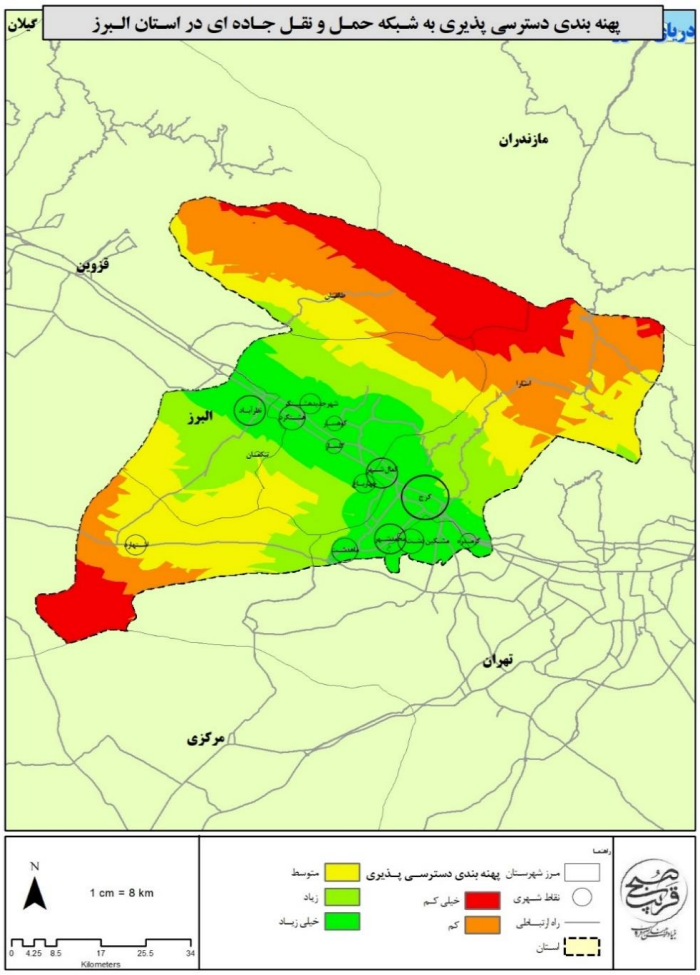
منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان البرز تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- شکل طبیعی زمین، وجود رشته کوه‌های البرز در پهنه شمالی استان که محدودیت ارتباطی با استان مازندران را ایجاد کرده است به طوری که تنها محور ارتباطی غرب تهران با استان مازندارن محور چالوس است، زمینه ساز محدودیت توسعه در پهنه شمالی شده و شبکه ارتباطی استان به صورت محوری در لبه شمالی استان پدیدار شده است.
- موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری بر مسیر کریدورهای بین المللی و ترانزیتی کشور زمینه ساز عبور شبکه‌های جادهای و ریلی از این استان است، این کریدورها غرب کشور را از یکسو به مرکز کشور و استان‌های غربی و شمالی و از سویی دیگر به مرکز کشور پیوند می‌زند، از این رو استان به عنوان یکی از گره‌گاه‌های کریدورهای شرقی- غربی تبدیل شده است و این موضوع یکی از مهم‌ترین عوامل شکل گیری شبکه ارتباطی استان است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، الگوی دسترسی‌پذیری استان بر اساس الگوی نوار مرکزی به محوریت آزادراه-تهران-قزوین است و پهنه‌های شمالی و جنوبی استان دارای دسترسی‌پذیری کمتر و نوار مرکزی استان پیرامون محورآزادراهی بیشترین دسترسی‌پذیری را دارند.

نقشه ۱۲-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان البرز

۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی

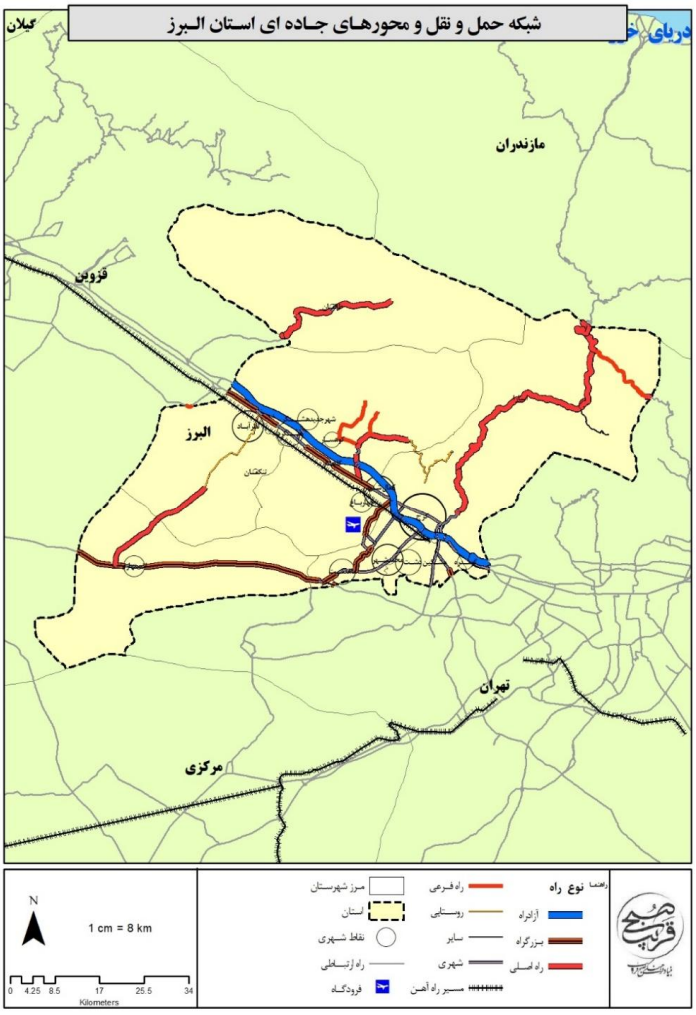
استان البرز به واسطه کثرت جمعیت، برخورداری از سه هزار و ۵۰۰ واحد تولیدی و صنعتی بزرگ، متوسط و کوچک صادرات محور، همجواری با پایتخت و قرار گرفتن در مسیر شریان‌های ارتباطی کشور از وضعیت مناسبی در توسعه خطوط ریلی برخوردار است. راه آهن قدیمی تهران - کرج - قزوین - زنجان و تبریز بیانگر آن است که البرز از گذشته‌های دور دارای ظرفیتی بالقوه در بخش راه آهن بوده است. در اواخر دهه ۷۰

احداث متروی تهران-کرج و اواخر دهه ۸۰ فعال شدن ایستگاه راه آهن حسین آباد کرج اقدامی توسعه‌ای برای بهره‌مندی البرز از خطوط ایمن ریلی به شمار می‌رود. وجود کریدور ریلی شمال- جنوب و شرق به غرب به عنوان یک مسیر مهم این امکان را به وجود آورده تا به سهولت بتوان در انتقال کالاهای تولیدی استان البرز و تهران به دریای خزر و همسایگان شمالی کشور اقدام کرد. اجرای طرح ملی خط دوم راه آهن کرج - قزوین در جوار خط پیشین به طول ۱۰۴ کیلومتر از دی ماه سال ۹۳ آغاز شد و با صرف ۵۷۴ میلیارد تومان سرمایه‌گذاری در سال ۹۹ مورد بهره‌برداری قرار گرفت، ضمن اینکه این طرح از ویژگی‌ها و مزیت‌های متعددی برخوردار است که افزایش ظرفیت حمل مسافر به میزان ۲۵۷ میلیون نفر کیلومتر در سال و رشد حجم مبادلات کالا به ۱۹۶ میلیون تن کیلومتر در سال از جمله آن‌ها است.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

تنها فرودگاه استان البرز، فرودگاه پیام است؛ فرودگاه بین‌المللی پیام کرج به عنوان یکی از فرودگاه‌های مرز هوایی ایران به صورت ۲۴ ساعته فعال و در استان البرز شهر کرج واقع می‌باشد. این فرودگاه در سال ۱۳۷۱ جهت انجام امور پستی و بار هوایی افتتاح و مورد بهره‌برداری قرار گرفت . ارتفاع فرودگاه پیام ۴۱۷۰ فوت (پا) از سطح دریا است و دارای باندی به طول ۴۰۰۰ متر و عرض ۶۰ متر و PCN75 می‌باشد که قابلیت پذیرش هواپیماهای پهن‌پیکر را دارد، مساحت اپرون (پارکینگ هواپیما) ۱۲۸ هزار مترمربع با ۹ استند و روشنایی می‌باشد.

با توجه به گذشت مدت زمان زیادی از احداث باند و سطوح پروازی، عملیات بهسازی باند و روکش جدید آسفالتی آن در سال ۱۳۹۶ در دستور کار قرار گرفته و پس از اقدامات لازم ۲ لایه آسفالت انجام شد . باند دارای سیستم روشنایی (Lighting) می‌باشد که با توجه به افزودن پروازهای مسافری و برنامه‌های توسعه‌ای سیستم جدید روشنایی باند و اپروچ خریداری و به زودی عملیات اجرایی نصب و راه اندازی آن آغاز خواهد شد. به دلیل عدم وجود موانع طبیعی و دست ساز در اطراف پیام، در حوزه ایمنی جزو امن ترین فرودگاه‌های کشور محسوب می‌گردد. امکانات فرودگاه پیام در زمینه تجهیزات زمینی علاوه بر وجود سه باب آشیانه با مساحت هرکدام ۲۵۰۰ مترمربع و فضای اداری انبار و Shop هرکدام ۵۰۰ مترمربع دارای تجهیزات هندلینگ و کارگو است، با امکانات و تجهیزات موجود در حال حاضر تا هواپیماهای ۷۴۷ سرویس دهی می‌شود. این سرویس ها شامل تخلیه و بارگیری، Push Back، GPU، Air Starter، ... می‌باشد.

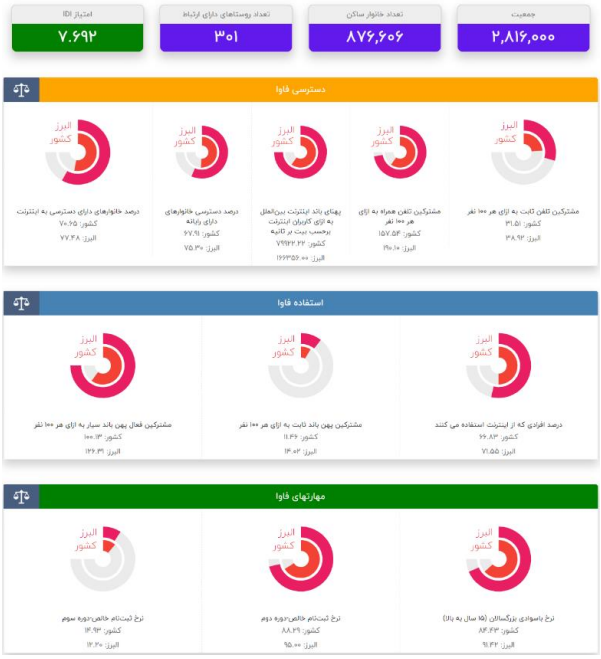

نقشه ۱۳-شبکه حمل و نقل استان البرز

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان البرز از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان دهنده جایگاه چهارم استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیرشاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیرشاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ششم، در زیرشاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه دوم و در

زیرشاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه پنجم ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان جز استان‌های برخوردار کشور از نظر دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۳- شاخص فناوری اطلاعات در استان البرز ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

با توجه به این که استان فاقد میادین نفت و گاز است در ادامه وضعیت نظام انرژی و تأمین آب استان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

اولین بنگاه برق رسانی در شهر کرج به نام بنگاه سعادت در سال ۱۳۲۸ در محله کلاک خیابان برق فعلی شروع به فعالیت نموده که با توجه به محدودیت و پراکندگی جمعیت شهر کرج تعداد کمی انشعاب بصورت لامپ شمار توسط بنگاه مذکور به ساکنین شرق شهر کرج واگذار ودر سال ۱۳۳۵ با تأسیس شرکت جهان

چیت توسط مرحوم فاتح اقدام به واگذاری تعدادی انشعاب نیز توسط شرکت مذکور به ساکنین غرب کرج گردید.

در سال ۱۳۴۲ با تفویض مسئولیت برق‌رسانی به شهرداری‌ها، شهرداری کرج تاسیسات موجود را از بنگاه سعادت و شرکت جهان چیت تحویل و اقدام به فروش انشعاب و تأمین روشنایی معابر نمود که در سال ۱۳۴۵ این وظیفه به برق تهران محول گردید و با نصب دو دستگاه ژنراتور دیزلی کاتر پیلار هر یک به قدرت ۱۰۰ کیلوولت و دو دستگاه ژنراتور دویتز ۶۰ کیلوواتی در ساختمان فعلی منطقه برق شرق کرج عملیات تأمین برق ساکنین شهر کرج آغاز و پس از آن به مرور زمان با تجهیز پست ۶۳ کیلوولت کمال آباد و احداث خطوط فشار متوسط، ژنراتورهای دیزلی جمع‌آوری و تأمین برق از طریق شبکه سراسری آغاز گردید.

در حال حاضرنیروگاه منتظر قائم با وسعتی حدود ۱۰۰ هکتار در جاده ملارد و ضلع غربی شهرستان فردیس واقع است و دارای چهار واحد بخار با ظرفیت هر واحد ۱۵۶ مگاوات، ۶ واحدگازی با ظرفیت هر واحد ۱۱۶ مگاوات و ۳ واحد سیکل ترکیبی هرکدام به ظرفیت ۱۰۰مگاوات می‌باشد

شمار مشترکان برق استان از یک میلیون و ۱۳ هزارو ۴۰۴ مشترک در سال ۹۱ با ۳۸ درصد افزایش در سال ۱۳۹۹ به بیش از یک میلیون و ۴۰۰ مشترک رسیده است و ۱۰۰ درصد جمعیت استان از نعمت برق برخودارند.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

در پایان سال ۱۳۹۹ مطابق با آمار شرکت گاز استان ۹۴ درصد جمعیت و روستایی استان از نعمت گاز طبیعی بهره مند هستند. از مجموع ۱۷ شهر استان ۱۵ شهر دارای شبکه گازرسانی بوده است که در این میان یک شهرستان کوهستانی با حدود ۸۰ روستای تابعه (شهرستان طالقان) و بخش آسارا از توابع شهرستان کرج واقع در حاشیه جاده گردشگری کرج – چالوس با حدود ۵۰ روستای تابعه از نعمت گاز طبیعی محروم‌اند.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

استان البرز دارای دو سد مهم است، که این سدها ظرفیتی بیش از ۶۰۰ میلیون مترمکعب دارند؛ ظرفیت سد امیر کبیر کرج حدود ۱۸۰ میلیون مترمکعب و سد طالقان ۴۲۰ میلیون مترمکعب است. در حالی که میزان بارندگی سال آبی گذشته (۹۸- ۹۷) در استان البرز ۴۹۳٫۱ میلی‌متر رسیده که میزان بارندگی بلندمدت سالانه استان ۳۷۹٫۸ میلی‌متر ثبت شده است، لذا در این سال آبی بیش از ۹۰ درصد ظرفیت این سدها پر بوده است. اما

در مقابل وضعیت سفره‌های آب زیر زمینی استان نامناسب است؛ درحالی که ۸۰ درصد آب شرب مردم استان از طریق چاه ها تأمین می‌شود، مهم‌ترین مخاطره تأمین آب شهرها و روستاهای استان در این حوزه است.

جدول ۱۰۷- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

عنوان	واحد	مقدار
منابع آب سطحی		
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۵۵۲
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۴۹۰
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۰
منابع آب زیرزمینی		
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۳۲۶
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۶۲۴
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۰۷
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۱۲
میزان کل برداشت و مصارف		
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۶۵۶
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۷۷
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۲۲۹
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۸۸۴
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۶۵۳
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۱۵۲
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۷۹

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۴ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۶ درصد آب مصرفی استان است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت بیش از ۱۲ درصد از منابع آب زیرزمینی قرار داد و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی و شرب است، به طوری که بیش از ۷۳ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است

و سهم بخش صنعت به کمتر از ۹ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۱۷ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان البرز بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آن‌هاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می‌شود و آن‌ها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان البرز و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- عدم وجود تضمین قانونی و عملیاتی برای اجرای آمایش استان؛

- نبود جایگاه مدیریت آمایش استان در هیچ یک از دستگاه‌های اجرایی؛
- محدود بودن نیروی انسانی ماهر و تخصص در استان و عدم به‌کارگیری نیروهای موجود؛
- ۴۰ درصد کارکنان دولت فوق دیپلم و پایین‌تر، ۵۱ درصد لیسانس و ۹ درصد فوق لیسانس و دکتری؛
- نزدیکی به منطقه شهری تهران و تأثیرپذیری سریع و شدید از تحولات آن؛
- بالا بودن تراکم نسبی جمعیت در مرکز استان نسبت به سایر شهرستان‌ها؛
- تمرکز امور در مرکز استان و ضعف اجرایی در شهرستان‌ها؛
- تمرکز بیشتر بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی؛
- فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛
- اعمال نفوذ شدید نمایندگان مجلس و افراد بانفوذ سطح ملی در عزل و نصب مدیران؛
- – مهاجرپذیری شدید استان و ترکیب قومیتی، زبانی و نژادی مختلف؛
- ۵۹ درصد کارکنان دولت در استان البرز بومی و ۴۱ درصد غیربومی؛
- ناهماهنگی و ضعف در امور نظارت دستگاه‌های دولتی و بخش عمومی بر توسعه شهرها، روستاها و تخریب محیط زیست؛
- نبود تناسب بودجه‌های مصوب با عملکردها و عدم تحقق ارقام مصوب؛
- بیشترین جرائم استان مربوط به مواد مخدر با ۴۷ درصد، سپس سرقت با ۲۷ درصد و عفت و اخلاق عمومی ۱۹ درصد؛
- بیش از ۹۵ درصد مطبوعات محلی مربوط به کرج و فردیس؛
- عدم وجود تشکل‌های زنان در استان و یا غیرفعال بودن آن‌ها؛
- نبود انتشارات رسمی برای احزاب، اصناف، اتحادیه‌ها در استان به جز اتحادیه‌های دانشجویی و دانش‌آموزی؛
- فقدان نظام تولید و انتشار داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه آمایش در سطوح فضایی،
- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و همگرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛

- اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجرفرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛

- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف، جایگاه قانونی و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان البرز به‌عنوان شهر تاریخی و تمدن غرب کشور هم‌اکنون با مشکلات متعدد بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، توسعه‌نیافتگی، توزیع ناعادلانه فرصت‌ها و امکانات و.. دسته و پنجه نرم می‌کند، طی سالهای اخیر دولت‌ها برای شتاب توسعه استان پروژه‌ها و طرح‌های مختلفی تصویب و اجرایی کرده‌اند که متأسفانه به دلیل عدم توجه در بحث اعتبارات و عدم مدیریت صحیح، بسیاری از پروژه‌ها در این استان، از برنامه‌ها پیش‌بینی‌شده سال‌ها عقب است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها نبود زیرساخت‌های ارتباطی و امکانات لازم است، در سال‌های اخیر پروژه‌های نیمه تمام متعددی در بخش‌های مختلف استان از جمله حوزه زیرساختی در انتظار اعتباراند.

بخش قابل توجهی از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان در حوزه حمل و نقل، صنعت و صنایع تبدیلی، گردشگری، کشاورزی و معادن به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان مورد استفاده قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. این استان از کمبود نیروی انسانی فنی و متخصص در بخش اداری استان رنج می‌برد. بخش قابل توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. همچنین در حال حاضر این استان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. آزادراه شمالی کرج: این پروژه ۱۸ کیلومتر است که برای تکمیل نیازمند تأمین اعتبار است.
۲. بیمارستان ۳۵ تختخوابی طالقان: با همکاری ستاد اجرایی، استانداری وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی است که تأمین اعتبار کافی نشده است.
۳. متروی کرج: این پروژه ۱۶ کیلومتری هنوز در حال اجراست وابسته به بودجه دولت است.
۴. رینگ ۳۰ متری منطقه اسلام‌آباد: که در حال حاضر با مشکل تملک مواجه است و نیازمند تسریع در اجراست.
۵. کتابخانه طالقان و چهارباغ: با فضای ۶۱۵ مترمربع و اضافه شدن ۲۹ هزار نسخه به منابع کتابخانه‌ها نیازمند پیگیری و تأمین اعتبار است.
۶. نمایشگاه بین‌المللی البرز: که دارای مشکل معارض برای زمین نمایشگاه است و نیازمند تسریع در امور اداری است.

از دیگر پروژه‌ها در شهرستان کرج می‌توان به بوستان بانوان در شریفیه، کتابخانه در شریفیه با ۳ میلیارد تومان اعتبار، کتابخانه شهر بیدستان، پارک بزرگ بانوان در شهر محمدیه، چند پروژه بزرگ و شاخص در شهر محمدیه، ده‌ها پروژه آسفالت و جدول گذاری در روستاهای شهرستان و ... اشاره کرد.

بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیرعمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان البرز است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهاداتی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیرعمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان البرز باتوجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان البرز می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. اصناف، احزاب و تشکل‌ها به جز اتحادیه‌های دانشجویی و دانش‌آموزی فاقد انتشارات هستند. تشکل‌های زنان در استان وجود ندارد یا کاملاً غیرفعال است. در عین حال ۷۵ درصد تشکل‌ها و ۸۴ درصد اعضای آن‌ها مربوط به شهرستان‌های کرج و فردیس هستند. تعداد اتحادیه‌های استان نسبت به کشور بسیار اندک و ضعیف هستند و بیش از ۹۵ درصد مطبوعات محلی مربوط به کرج و فردیس هستند و مطبوعات در سایر شهرستان‌ها بسیار محدود یا فاقد مطبوعات محلی هستند. هرچند تعداد شمارگان مطبوعات در استان رو به افزایش بوده است.
۲. مشارکت مردم استان در فعالیت‌های انتخاباتی بسیار بالاست و زمینه مشارکت برای سایر فعالیت‌ها نیز وجود دارد. اما زمینه مشارکت در توسعه استان بسیار اندک و محدود است.

۳. افراد اثرگذار در استان البرز عمدتاً از جنس جریان‌های اقتصادی و صنعتی هستند که بر نیروهای مذهبی و قومی ساکن استان اثرگذارند.

۴. مدرکت تحصیلی زنان حدود ۶۰ درصد فوق دیپلم به بالا هستند در حالی که در این رقم در مردان ۴۰ درصد است. ۸۱ درصد زنان شاغل و ۶۸ درصد مردان شاغل در دولت در شهرستان کرج هستند. این در حالی است که ۵۵ درصد کارکنان دولت در استان البرز زن و ۴۵ درصد مرد هستند.

۵. ۴۰ درصد کارکنان دولت فوق دیپلم و پایین‌تر، ۵۱ درصد لیسانس و ۹ درصد فوق لیسانس و دکتری هستند. ۵۹ درصد کارکنان دولت در استان البرز بومی و ۴۱ درصد غیربومی اند.

۶. تراکم نسبی جمعیت در مرکز استان نسبت به سایر شهرستان‌ها بالاست و تمرکزگرایی در صنعت و خدمات به خوبی قابل مشاهده است. این امر مهاجرپذیری به سمت کرج و فردیس را افزایش داده است.

۷. ساختار غیررسمی و قومی موجود در استان البرز موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر هم‌گرایی وحدت سازمانی با مشکل مواجه کرده است.

۸. مدیریت آمایش استان در هیچ یک از دستگاههای اجرایی استان جایگاهی نداشته و اصولاً موضوعیت ندارد. به عبارتی دیگر سازوکارهای موجود بیشتر بر بخش برنامه‌ریزی و تهیه اسناد آمایش و توسعه تأکید دارد. در واقع هیچ سازوکاری برای پیگیری‌ها و شناسایی موارد رعایت و یا عدم رعایت ملاحظات آمایش استان در کارکرد متعارف دستگاه‌های اجرایی و اقدامات بخش خصوصی موجود نیست.

۹. سازمان برنامه و بودجه استان به عنوان متولی مدیریت آمایش استان، فاقد بازوی اجرایی در سطح شهرستان بوده و بنابراین توان اجرای برنامه ها را ندارد.

۱۰. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان البرز بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی- قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.

۱۱. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.

۱۲. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.

۱۳. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان البرز کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۱۴. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و موثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۱۵. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم البرز در توسعه استان: متاسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت وظایف خود آشنا نبوده، رویکرد قومی و طایفه‌ای داشته و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۱۶. نمایندگان مردم استان البرز نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهمتر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان البرز همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و منابع آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۱۷. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۸. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۹. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۲۰. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان البرز تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این درحالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۲۱. توسعه استان البرز بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روش‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر

نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۲۲. برنامه‌ریزی توسعه استان البرز به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان البرز در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های البرز خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۲۳. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان البرز وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان البرز با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۲۴. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستندکه گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان البرز امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین ومقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان البرز است.

۲۵. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال

اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۲۶. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۲۷. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان البرز بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

از مساحت ۵۲۰۰۰۰ هکتاری استان حدود ۷۵۰۰۰ هکتار اراضی کشاورزی است،شامل ۲۵۰۰۰ هکتار اراضی زراعی و ۵۰۰۰۰ هکتار باغی. استان در تولید گندم،علوفه و میوه های هسته ای رتبه ممتاز و در تولید قارچ خوراکی، گل و گیاه و نهال رتبه اول در کشور را داراست.در زمینه تولید محصوالت دام و طیور مثل شیر خام و تخم مرغ استان دارای رتبه دهم و اول در کشور است.عاوه بر این وجود برخی از مراکز تحقیقات کشاورزی در استان مانند موسسه تحقیقات اصالح، تهیه نهال و بذر،پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری،موسسه تحقیقاتی علوم دامی کشو،موسسه تحقیقاتی واکسن و سرم سازی رازی،سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی و

پردیس کشاورزی و منابع طبیعی موجب شده استان به لحاظ ظرفیت های توسعه کشاورزی از رتبه ممتاز در کشور برخوردار باشد.

ارتفاعات و کوهستان‌های البرز مرکزی، به‌ویژه حد فاصل جاده چالوس و هراز، از مناطق مهم طبیعت ایران است که از جاذبه‌های طبیعی همراه با آب و هوای خوش رودخانه‌های پرآب و همیشه جاری و منحصربه‌فرد برخوردار است. این منطقه در تمام فصول سال پذیرای تعداد زیادی از گردشگران ایرانی و خارجی و دوستداران طبیعت ورزش‌های گوناگون می‌باشد.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

مزیت‌های موقعیتی و استراتژیک استان البرز در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارتند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان البرز در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

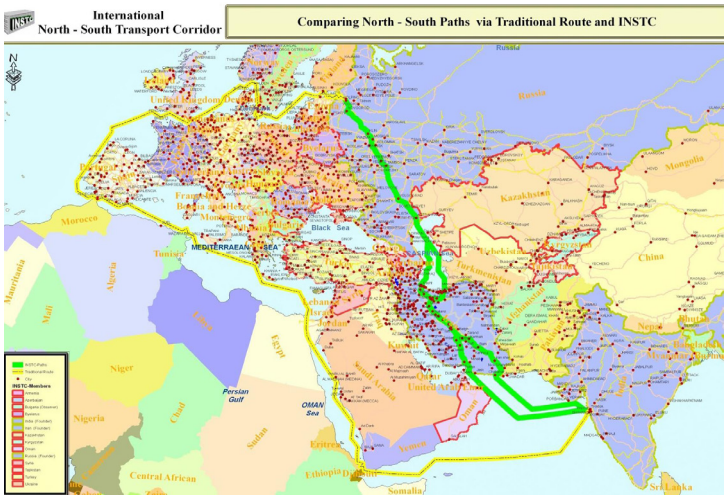
به واسطه مرکزیت استان البرز و همجواری با استان تهران و قزوین و مازندارن، این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است، که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

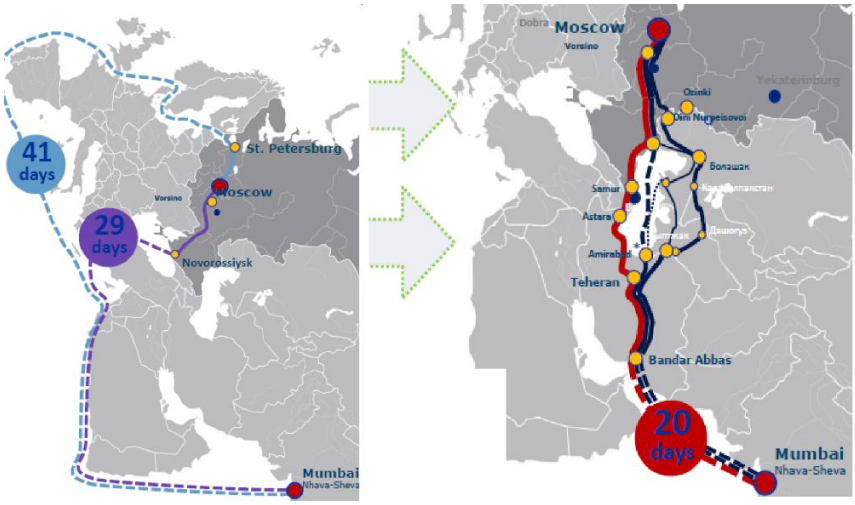
طرح یک کمربند- یک جاده(One Belt-One Road): این طرح که با عنوان جاده ابریشم جدید(New Silk Road) نیز معروف است، طرحی بلند پروازانه است که توسط رییس جمهور چین در سال ۲۰۱۳ مطرح شد و می‌تواند، نفوذ چین بر اقتصاد جهانی را به شدت تغییر دهد و باعث افزایش حجم و ارزش تجارت در دنیا. این طرح دارای دو بخش است که یک بخش آن راه فیزیکی است و یک بخش آن را راه دریایی تشکیل می‌دهد. راه فیزیکی از چین شروع می‌شود و به قاره اروپا ختم می‌شود و کشورهای قرقیزستان، قزاقستان، ازبکستان، ایران، ترکیه، اوکراین، لهستان، بلژیک، فرانسه و در نهایت ایتالیا را دربر می‌گیرد. کشورهایی که در مسیر این طرح قرار دارند ۶۵ درصد از جمعیت دنیا را در خود جای داده‌اند، یکی از مهم‌ترین پیامدهای اجرای این طرح در میان‌مدت، انتقال قدرت اقتصادی از غرب به شرق با مرکزیت چین است. تکمیل و تداوم این طرح در بلندمدت منجر به تبدیل چین به قدرتی ژئواستراتژیک خواهد شد که چالش‌های بسیاری برای آمریکا ایجاد می‌کند. هم‌اکنون اجرای پروژه‌های مرتبط با «ابتکار کمربند و راه» علاوه بر اینکه اهداف چین را تأمین می‌کند، می‌تواند ایران را هم به هابِ منطقه تبدیل و باعث انجام پروژه‌های زیرساختی شود، استان البرز از استان‌های واقع در مسیر این کریدور است.

شکل ۴- طرح یک کمربند- یک جاده

کریدور حمل نقل بین‌المللی شمال-جنوب(INSTC): کریدور که از هند، عمان(از طریق دریا) به ایران و از مسیر سرزمینی به دریای خزر و سپس به کشور روسیه متصل می‌شود. هدف اصلی این کریدور تسهیل ارتباط کشورهای جنوب غربی آسیا با کشور روسیه و شمال اروپا است. که مدت زمان حمل و نقل بار را از ۲۹ به ۲۰ روز کاهش می‌دهد.

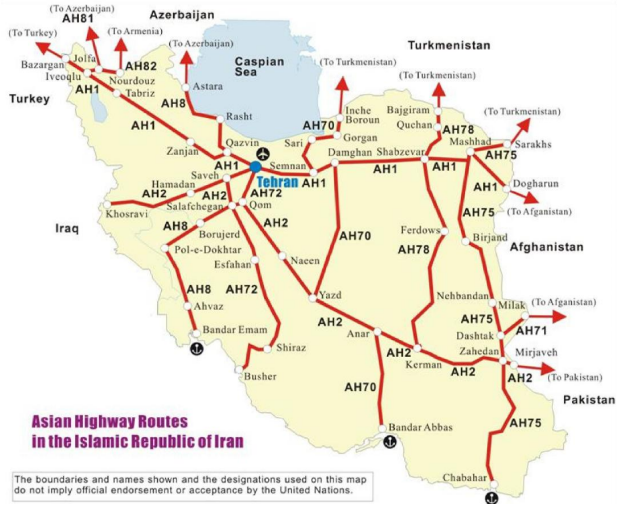

شکل ۵- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو

طرح توسعه شبکه زیربناهای حمل‌ونقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا(TAR) و توسعه شبکه بزرگراه‌ی آسیایی(AH) را در دست اجرا دارد. استان البرز در دو مسیر اصلی AH1 و AH2 قرار دارد که مهم‌ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین قاره‌ای مهم‌ترین عملکرد را دارند.

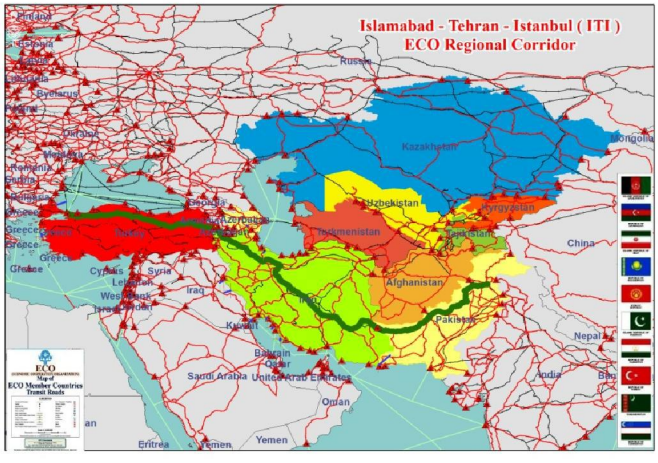
مسیر AH1: بزرگراهی است که از توکیو پایتخت ژاپن شروع شده و پس از گذشتن از کره شمالی، چین، ویتنام، کامبوج، تایلند، میانمار، هند، بنگلادش، هند، پاکستان، افغانستان، ایران، در مرز بین ترکیه و بلغارستان خاتمه پیدا می‌کند. طول این بزرگراه ۲۰۵۵۷ کیلومتر است و بزرگ‌ترین بزرگراه آسیا شمرده می‌شود. این کریدور در ایران از شرق کشور پس از گذر از مشهد، سبزوار، تهران و کرج در پایان از سمت غرب کشور و مرز بازرگان به شبکه ارتباطی ترکیه متصل می‌شود.

مسیر AH2: بزرگراهی است که از دنپاسار در جزیره جاوه اندونزی شروع شده و پس از گذشتن از سنگاپور، مالزی، تایلند، میانمار، بنگلادش، هند، نپال و پاکستان، از مرز میرجاوه وارد ایران شده و در مرز خسروی در غرب ایران خاتمه پیدا می‌کند.طول این بزرگراه ۱۳۱۷۷ کیلومتر است.

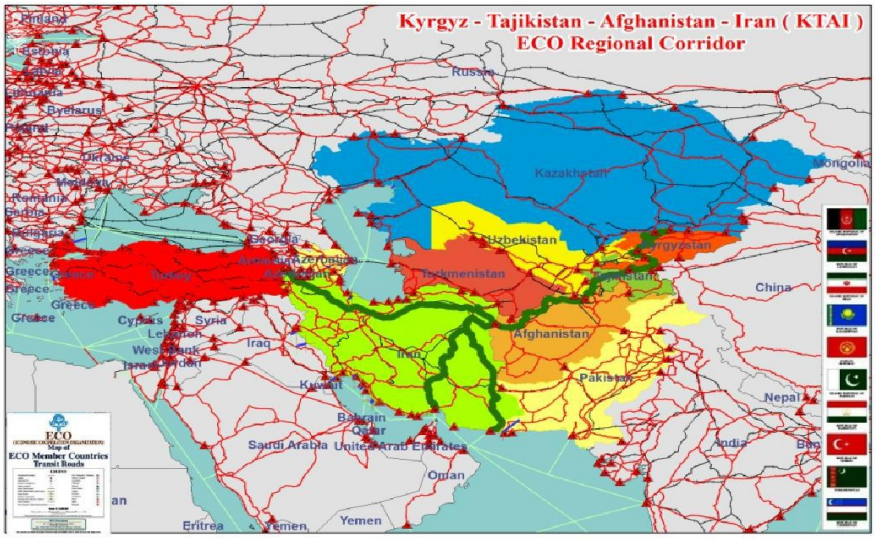

شکل ۶- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

کریدورهای حمل‌ونقلی سازمان همکاری اقتصادی اکو: اکو نام اختصاری سازمان همکاری اقتصادی است که در سال ۱۹۴۸ با عضویت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان اعلام موجودیت کرد. ساختار جدید آن سال ۱۹۹۲ با پذیرش کشورهای افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان و قرقیزستان تعریف شد. بر اساس برنامه‌های این سازمان ۵ کریدرو ارتباطی ریلی از کشور عبور می‌کند، که دو کریدور مهم (۱)اسلام آباد-تهران-استانبول و (۲)قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران از استان البرز عبور می‌کند.

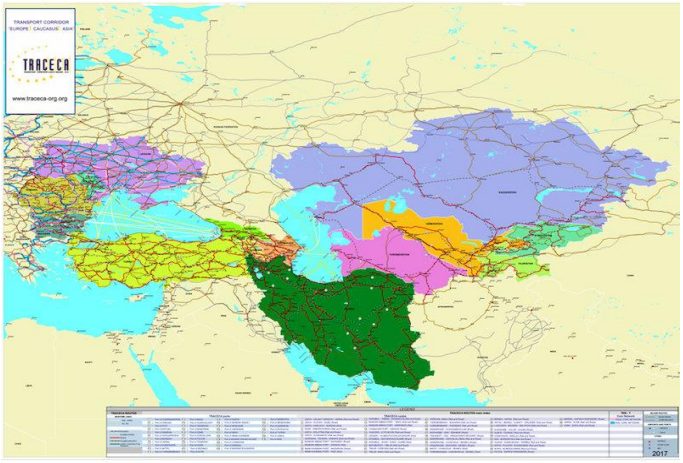

شکل ۷- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول(ITI)

شکل ۸- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران

کریدور تراسیکا(TRACECA): که شامل سیستم حمل‌ونقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می‌کند. در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می‌شد، توسعه کریدور حمل‌ونقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو اهمیت دسترسی به دریای عمان برخی از زیرشاخه‌های این کریدور از استان البرز عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می‌کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت‌های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت‌های عضویت در این مجموعه بهره‌ای نبرده است.

شکل ۹- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان البرز

۳-۸-۲-۲-ظرفیت‌های اقتصادی استان

الف- ظرفیت‌های کشاورزی استان البرز

مساحت حوزه‌های آبخیز و اراضی کشاورزی، شهری و سطوح بیابان استان البرز ۵۳۴۸۰۹ هکتار است که در تقسیم‌بندی کلی شامل حوزه آبخیز سدهای موجود (سد امیرکبیر)، حوزه آبخیز سد سفید رود و حوض آبخیز داخلی می‌باشد. حوزه آبخیز سدهای استان با مساحت ۳۰۸۰۶۴ هکتار شامل حوزه آبخیز سد امیرکبیر (کرج) و سد سفید رود معادل ۱۷/۳۹ درصد مساحت حوزه‌های آبخیز استان می‌باشد. مساحت حوزه آبخیز سد کرج۸۴۸۹۴ هکتار بوده و مساحت حوزه آبخیز سدسفید رود در استان البرز ۱۲۳۱۷۲ هکتار است که ۶۹ درصد از مساحت کل حوزه سد سفیدرود بوده و شامل سد طالقان به مساحت ۹۴۴۰۲ هکتار و زیر حوزه‌های پایین‌دست طالقان به مساحت ۲۸۷۷۰ هکتار می‌باشد. حوزه‌های آبخیز داخلی به انضمام اراضی کشاورزی، شهری و سطوح بیابان با وسعت ۳۲۶۷۴۵ هکتار شامل حوزه‌های داخلی و شهری است که ۸۳ درصد مساحت حوزه‌های آبخیز استان را شامل می‌شود.

البرز با داشتن ۰/۳ درصد اراضی زراعی کشور تولید کننده ۱،۱ درصد محصولات زراعی کشور است که این امر نشان دهنده بالا بودن متوسط عملکرد محصولات زراعی استان نسبت به کشور می‌باشد به طوریکه استان البرز از نظر عملکرد محصولات زراعی در واحد سطح رتبه اول را در بین استآن‌های کشور به خود اختصاص داده است.

استان البرز از نظر میزان تولید محصولات باغبانی رتبه نخست تولید هلو، آلو قطره طلا و قارچ صدفی کشور و رتبه دوم تولید گلابی، گیلاس، آلو شابلون، شلیل، گیاهان دارویی گلخانه ای، توت فرنگی گلخانه ای و قارچ دکمه ای در کشور را به خود اختصاص داده است.

جمعیت دام استان البرز ۴۹۶ هزار راس می‌باشد که ۰/۶۶درصد از جمعیت کل دام کشور را به خود اختصاص داده است. میزان کل تولید محصولات دامی استان البرز ۴۷۱ هزار تن (بجز شیلات) می‌باشد که معادل ۳/۵ درصد کل تولید محصولات دامی کشور است. این استان از نظر میزان تولید تخم مرغ رتبه چهارم و از نظر تولید شیر خام رتبه نهم کشور را دارد. همچنین استان رتبه سوم ظرفیت پولت تخم‌گذار و رتبه پنجم ظرفیت مرغ تخمگذار کشور را در اختیار دارد.

ب- ظرفیت‌های صنایع دانش‌بنیان استان

استان البرز، یکی از قوی‌ترین استان‌های حوزه صنعت و تولید است که بیش از ۷۰ درصد داروی کشور با ۵۱ کارخانه فعال داروسازی در استان البرز تولید می‌شود، در بحث کاتالیست ۴ واحد مهم دانش‌بنیان در استان البرز است و ۲۵۰واحد قطعه سازی صنعتی و صنفی، ۵۴ دستگاه آموزشی، تحقیقاتی و دانشگاهی در این استان وجود دارد. این استان قطب تولید ماکارونی(صنایع غذایی) و توربین‌های نیروگاهی نیز می‌باشد. سایر ظرفیت‌های استان، وجود هفت شهرک صنعتی است که شهرک دارویی برکت مهم‌ترین شهرک دارویی کشور محسوب می‌شود از ظرفیت‌های مهم استان به شمارمی‌رود.

استقرار بیش از ۵۴ مرکز بزرگ تحقیقاتی، پژوهشی، علمی و دانشگاهی کشور در این استان ظرفیت تبدیل شدن البرز به قطب علمی ایران را مضاعف کرده وجود مراکز پژوهشی و تحقیقاتی مانند موسسه سرم‌سازی رازی، موسسه تحقیقات دام و طیور، موسسه تحقیقات و اصلاح بذر و نهال، پژوهشگاه مواد و انرژی فرصتی مغتنم برای بهره‌مندی هرچه بیشتر از ظرفیت دانش برای تولید ثروت است. استقرار مجتمع تحقیقاتی شهدای جهاد دانشگاهی و پارک علم و فناوری البرز با حدود ۷۰ شرکت دانش‌بنیان و فناور، بیش از چهار پژوهشکده و پژوهشگاه، تعداد زیادی مراکز علمی و پژوهشی با فعالیت‌های متنوع علمی- پژوهشی، از ظرفیت‌های البرز به شمار می‌رود. فعالیت بیش از سه هزار و ۵۰۰ واحد تولیدی و صنعتی در استان و ایجاد شهرک‌های صنعتی نظیر شهرک دارویی برکت این ظرفیت را به وجود آورده تا شرکت‌های دانش‌بنیان در البرز بتوانند در کنار آوردگاه‌های صنعتی به تبدیل ایده‌ها به عمل بپردازند.

ج-منطقه ویژه اقتصادی فرودگاه پیام

فرودگاه بین‌المللی پیام کرج به عنوان یکی از فرودگاه‌های مرز هوایی ایران به صورت ۲۴ ساعته فعال و در استان البرز شهر کرج واقع می‌باشد. این فرودگاه در سال ۱۳۷۱ جهت انجام امور پستی و بار هوایی افتتاح و مورد بهره‌برداری قرار گرفت. ارتفاع فرودگاه پیام ۴۱۷۰ فوت از سطح دریا است و دارای باندی به طول ۴۰۰۰ متر و عرض ۶۰ متر و PCN75 می‌باشد که قابلیت پذیرش هواپیماهای پهن پیکر را دارد، مساحت اپرون (پارکینگ هواپیما) ۱۲۸ هزار مترمربع با ۹ استند و روشنایی می‌باشد.

با توجه به گذشت مدت زمان زیادی از احداث باند و سطوح پروازی، عملیات بهسازی باند و روکش جدید آسفالتی آن در سال ۱۳۹۶ در دستور کار قرار گرفته و پس از اقدامات لازم ۲ لایه آسفالت انجام شد . باند دارای سیستم روشنایی (Lighting) می‌باشد که با توجه به افزودن پروازهای مسافری و برنامه‌های توسعه‌ای سیستم جدید روشنایی باند و اپروچ خریداری و به زودی عملیات اجرایی نصب و راه اندازی آن آغاز خواهد شد. به دلیل عدم وجود موانع طبیعی و دست ساز در اطراف پیام، در حوزه ایمنی جزو امن ترین فرودگاه‌های کشور محسوب می‌گردد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۸ کد ایسیک فعال در استان، ۷ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان‌های کرج و ساوجبلاغ بیشترین صنایع تخصصی وجود دارند. در واقع می‌توان بیان داشت عمده صنایع با فناوری بالا در این دو شهرستان به صورت تخصصی در آمده است. شهرستان‌های اشتهارد و نظرآباد از دیگر شهرستان‌های استان با ضریب تخصصی فعالیت بالا هستند. ضریب تخصصی شدن در رشته فعالیت چوب و محصولات چوبی بجز مبل در شهرستان‌های کرج و اشتهارد بیشترین مقدار را دارد. سپس رشته فعالیت‌های پوشاک و عمل آوردن پوست خز و ساخت فلزات اساسی به ترتیب در شهرستان‌های کرج و نظرآباد و ساوجبلاغ ضریب تخصصی بالاتری دارند.

جدول ۱۰۸- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان البرز

شهرستان	ضریب تخصصی شدن	فعالیت
ساوجبلاغ	۰.۱۴۰	استخراج سایرمعادن(۱۴)
کرج، نظر آباد	۰.۱۵۱	پوشاک وعمل آوردن پوست خز(۱۸)
کرج، ساوجبلاغ	۰.۱۳۶	دباغی -چرم -کیف-چمدان-کفش(۱۹)
کرج، اشتهارد	۰.۱۶۲	چوب ومحصولات چوبی بجزمبل(۲۰)
کرج، اشتهارد	۰.۱۴۳	ساخت فلزات اساسی(۲۷)
ساوجبلاغ	۰.۱۲۹	ماشین آلات دفتری وحسابداری(۳۰)
ساوجبلاغ، نظر آباد	۰.۱۳۹	ابزارپزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت(۳۳)

منبع: مرکز آمار ایران، وزرات صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان البرز نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان کرج است. تعداد ۱۳۹۲ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در شهرستان کرج وجود دارد که معادل ۴۴ درصد از اشتغال صنعتی در استان البرز است. شهرستان اشتهارد دیگر شهرستان استان با تمرکز اشتغال صنعتی ۲۲ درصد است. بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می‌دهد که ۷۰۷ بنگاه اقتصادی در این شهرستان وجود دارد. ساوجبلاغ شهرستان بعدی از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. در استان البرز در مجموع ۳۱۵۵ کارگاه صنعتی در وجود دارد.

جدول ۱۰۹- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز
اشتهارد	۰.۲۲۴
ساوجبلاغ	۰.۱۷۶
طالقان	۰.۰۰۱
فردیس	۰.۰۲۱
کرج	۰.۴۴۱
نظر آباد	۰.۱۳۷

منبع: مرکز آمار ایران، وزرات صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری استان البرز

طبقه‌بندی جاذبه‌ها و منابع گردشگری شامل جاذبه‌های طبیعی، جاذبه‌های فرهنگی و جاذبه‌های ویژه است. جاذبه‌های طبیعی شامل کوهستان‌ها، غارها، قلل، اشکال ویژه زمین‌شناسی، یخچال‌ها، صخره‌ها، منابع آب، مناطق ساحلی، دریاچه‌ها و دریاها، مرداب‌ها و تالاب‌ها، رودخانه‌ها، آبشارها، چشمه‌های آب گرم، پوشش گیاهی، گیاهانه یک‌ساله، جنگلی و دائمی، حیات‌وحش، پرندگان و جانوران است.

جاذبه‌های فرهنگی شامل کاخ‌ها، قصرها، قلعه‌ها، پل‌ها، معابد، آرامگاه‌ها، خانه‌های مسکونی باارزش، حمام‌ها، مجسمه‌ها، فضاهای شهری و روستایی باارزش، سنگ‌نوشته‌ها، بازارهای قدیمی، صنایع‌دستی، باغ‌ها و آثار مشابه است. جاذبه‌های انسان‌ساخت نیز شامل موزه‌ها، پارک‌های مصنوعی، نمایشگاه‌ها، فروشگاه‌ه، سینماها، سالن‌های نمایش، پیست‌های اسکی، گالری‌های نقاشی و خطاطی، کارخانه‌ها، محدوده‌ها حفاظت‌شده، جشنواره‌ها، مسابقات ورشی و موارد مشابه است.

جدول ۱۱۰- جاذبه‌های انسان‌ساخت، طبیعی و فرهنگی- تاریخی استان البرز

آثار تاریخی	جاذبه‌های طبیعی	جاذبه‌های انسان‌ساخت
تپه باستان آق تپه درهزاره چهارم، تپه کمال آباد در هزاره چهارتا سه قبل از میلاد، شبستان مسجد جامع اشتهارد قرون ۵ و۶ قمری، امامزاده شاهزاده عسگری، قلعه پلنگ آباد قدمت قاجاریه، حمام حیدرآباد دوره قاجاریه، کاخ سلیمانیه دوره قاجاریه، کاخ شهرستانک قدمت قاجار، آسیاب برجی، حمام بیلقان، امامزاده محمد سیجان، دانشکده کشاورزی کرج، کاروانسرای ینگه امام دوره صفویه، کاروانسرای شاه عباسی، امامزاده عبدالله و طاهر دوره صفویه، امامزاده سلیمان، کوره‌های آجرپزی بیلقان دوره صفویه، بزقلعه روستای مختارآباد، امامزاده عبدالقهار دوره صفویه، پل دختر کرج دوره سلجوقیان، قلعه دختر کلاک دروه سلجوقیان، قلعه دزدبند شهرستانک دوره ساسانیان، تپه تله اسکی دروه صفویه، تپه دزدبر دروه تیموریه، تپه و قلعه حیدرآباد در پیش ازاسلام، تپه مرادتپه در پیش از اسلام، تپه دشت بهشت، تپه آلارد، تپه یقه، غار یخمراد، باغ‌های جهانشهر دوره پلهوی دوم، نخستین کارخاه ذوب‌آهن ایران دوره پهلوی	غار یخ مراد: ۴ کیلومتری جاده کرج-چالوس، آبشار خور: ۱۵ کیلومتری جاده کرج- چالوس، دریاچه امیرکبیر، چشمه وله: جنوب غربی گچسر و شمال غربی دهکده وله، آب معدنی شاه دشت: ۳۵ کیلومتری جنوب کرج، دره جاده چالوس، آبشار آزادبر: ورودی شهر گچسر، کاخ رضاشاهی گچسر، برج آرامگاهی میدانک: کیلومتر ۶۰ جاده کرج-چالوس در کنار ورستای میدانک، پیست اسکی خور: در ۲۳ کیلومتری جاده کرج- چالوس، پیست اسکی دیزین: کلومتر ۷۰ جاده فرعی در روستای ولایت، جشنواره گل لاله در روستای گورا، روستای برغان در شهرستان ساوجبلاغ، آبشار هفت چشمه: کلومتر ۱۷ جاده کرج- چالوس، کردان: منطقه سرسبز در ۲۵ کیلومتری کرج، روستای کندر: کیلومتر ۲۴ جاده کرج- چالوس، باغ جهان کرج: از درختان طبیعی، آبشار آدران: در روستای ارنگه، روستای فشند: ۷۵ کیلومتری غرب تهران، روستای ارنگه: ۱۸ کیلومتری کرج، آبشار کلوان: غرب روستای پل خواب واقع درانتهای دریاچه سد کرج، آبشار	سد امیرکبیر، باغ گیاه‌شناسی ملی ایران با ۳۰۰۰ گونه گیاه بومی و غیربومی، دریاچه سد طالقان، شهربازی بازینو در ۷ طبقه، باغ پرندگان مجموعه‌ای از پرندگان آبزی، کارآبزی، شکاری، طوطی و غیره، مجتمع تفریحی توریستی عسل به مساحت ۵۰ هکتار درنزدیکی بزغان، پارک هامون با آبنمای موزیکال و چشم‌انداز زیبا، بوستان نبوت با ورزش پاراگلایدرسواری و جاذبه‌های تفریحی ورزشی دیگر، پارک خانواده به صورت پارک جنگلی، پارک چمران با ۳۷ هکتار وسعت، پارک جنگلی جهان‌نما با ۱۴۰۰ هکتار مساحت با قدمت نیم قرن، نمایشگاه دائمی گل در کرج با وسعت ۳ هکتار، باغ فاتح یا پارک تنیس در منطقه جانشهر کرج، باغ‌های جهانشهر،

آثار تاریخی	جاذبه‌های طبیعی	جاذبه‌های انسان‌ساخت
دوم، کاخ رضا شاهی گچسر دوره پهلوی اول، کاخ مروارید دوره پهلوی، کارخانه قند کرج، آهنین راه و پل سنگی گچسر دوره ایلخانیان، حمام مصباح دوره قاجار، شاهزاده حسین دوره تیموریان، آرامگاه امامزاده کبری وام صغری دوره صفویه، تپه سیاب دوره اسلامی، تپه جوقین، تپه وسطر، تپه کلمه، تپه شیرین آباد، تپه کبکاور، تپه فردوس، تپه علی آباد کرج، تپه خاتون لر، آرامگان امامزاده رحمن و امامزاه زید، تپه مرادآباد هزاره سوم قمری، تپه‌های خرم‌آباد در دوره اسلامی	کندر، آبشار سیرود: ۱۰۰ کیلومتری تهران در روستای سیرود به ارتفاع ۲۵۰۰ متری از سطح دریا، قله دوبرادر: در نزدیکی گردنه آتشگاه، روستای جوستان: ۱۲ کیلومتری شهرک طالقان، آبشار سیجان: ارتفاعات مشرف به روستیا سیجان، روستای جزینان: در نزدیکی طالقان، روستای روده: در شهرستان ساوجبلاغ دارای گرمابه، آسیاب قدیمی، دوبقعه، هفت برادران: هفت سنگ جداازهم و کنده‌کاری شده، غار نمکی اشتهارد، روستای دیزان: از توابع شهرستان طالقان، غار هیو: در ۸ کیلومتری هشتگرد به قزوین، آبشار اغشت: از توابع ساوجبلاغ، قله ناز: به ارتفاع ۴۱۰۸ متر، آبشار عالم زمین: ۱۰۰ کیلومتری تهران، آبشار تونو: از توابع طالقان و در ۷ کیلومتری آن، جنار کلارود: درخت کهنسال بالای ۲۰۰ سال، آبشار سوهان: ۲۵ کیلومتری غرب شهرک طالقان، قله کهار: ۴۰ کیلومتری به سمت شمال جاده چالوس،	

فصل چهارم

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی، استان با مسائل راهبردی نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، تحصیلات پایین و غیر مرتبط بودن اکثر کارکنان دولت با تحصیلات (در صورت وجود)، نزدیکی به منطقه شهری تهران و تأثیرپذیری سریع و شدید از تحولات آن، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، مهاجرپذیری شدید استان و ترکیب قومیتی، زبانی و نژادی مختلف، نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، مدیریت غیربومی و کوتاه مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات، درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها و تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان مواجه است.

در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش، مسائل راهبردی استان شامل فقر و محرومیت، توسعه سکونتگاه‌های غیر رسمی، در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش، پایین بودن میزان باروری و نرخ رشد منفی جمعیت روستایی است.

در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی استان با مسائل راهبردی محدودیت‌های دسترسی به آب در شهرهای استان و برداشت بیش از حد منابع و مخاطرات مربوط به آتیه تأمین آب استان، محدودیت‌های دسترسی به زیرساخت‌های گاز در شهرها و روستاها کوهستانی و مخاطرات مربوط به تخلیه جمعیت روستایی، تمرکز جمعیت و محدودیت‌های خدمات شهری و محرومیت برخی از شهرها از خدمات و زیرساخت مناسب، نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی و عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان مواجه است.

مسائل راهبردی استان در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست شامل قرارگیری استان در پهنه خطر زیاد زلزله، تنش و بحران شدید آبی، تغییرات اقلیمی و خشکسالی بلند مدت، فرسایش شدید خاک و آلودگی هوا ناشی از فعالیت‌های ترافیکی، صنعتی و گرمایشی است.

در عرصه اقتصادی، روند افزایشی نرخ بیکاری، سرانه تولید پایین ناخالص داخلی، بهره‌وری نسبتاً پایین بخش معدن و خروج ارزش‌افزوده بخش صنعتی استان است.

جدول ۱۱۱-تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان	مسئله		ابعاد: بعد تحلیلی — ویژگی‌های تحلیل: تقلمومی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	گسستگی زمانی، جدا‌انگاری	واسطگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	ابعاد: محتوای مسئله: مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی، اجتماعی و)	ابعاد: کنش مسئله: کنترل پایدیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	ابعاد: منبع مسئله: غیر عمدی بودن	میزان ربط ارتباط (مسئولیت)	امتیاز نهایی
				↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
۱	مسئله محور	۱	نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان البرز	۴	۸	۷	۷	۶	۳	۸	۸	۷	۸	۸	۷	۴	۸	۷	۶	۵	۵	۵	۴	۱۲۵
		۲	نزدیکی به منطقه شهری تهران و تأثیرپذیری سریع و شدید از تحولات آن	۳	۱۰	۷	۶	۶	۶	۷	۹	۷	۸	۸	۱۰	۵	۷	۱۰	۷	۶	۷	۶	۵	۱۴۰
		۳	مهاجرپذیری شدید استان و ترکیب قومیتی، زبانی و نژادی مختلف	۶	۸	۶	۸	۵	۶	۸	۱۰	۶	۸	۸	۱۰	۵	۵	۸	۷	۵	۶	۶	۵	۱۳۶
		۴	فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها	۵	۸	۵	۷	۳	۲	۸	۸	۳	۸	۸	۱۰	۷	۶	۸	۶	۲	۲	۱	۶	۱۰۸
		۵	تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی	۵	۸	۶	۴	۵	۶	۸	۸	۴	۶	۸	۹	۵	۶	۶	۷	۴	۶	۳	۳	۱۱۰
		۶	اعمال نفوذ نمایندگان مجلس در عزل و نصب مدیران	۴	۸	۶	۵	۵	۳	۸	۸	۱۰	۸	۸	۷	۶	۶	۵	۸	۲	۴	۲	۱	۱۰۸
		۷	برنامه‌ریزی موضوع محور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی براساس مسائل اولویت دار استان	۵	۱۰	۷	۸	۳	۴	۱۰	۸	۳	۱۰	۸	۲	۳	۵	۱۰	۲	۳	۲	۲	۱	۱۰۶
		۸	نبود سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم	۸	۸	۵	۶	۳	۲	۸	۶	۳	۶	۶	۳	۳	۷	۵	۱	۳	۱	۱	۱	۸۶
		۹	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و اصلاح اهداف و راهبردهای کلان استان براساس آن	۸	۱۰	۹	۶	۴	۲	۸	۱۰	۴	۸	۱۰	۵	۲	۶	۱۰	۶	۴	۳	۱	۲	۱۱۸
		۱۰	عدم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان	۳	۷	۴	۲	۲	۲	۷	۴	۱	۶	۹	۵	۲	۷	۹	۱	۲	۲	۱	۲	۷۴
۲	ایمنی و امنیت	۱۱	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	۴	۶	۵	۴	۵	۶	۵	۵	۴	۵	۹	۵	۵	۵	۲	۴	۴	۸	۶	۷	۱۰۶
		۱۲	اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه ها و اقدامات	۶	۸	۶	۶	۳	۳	۸	۷	۶	۷	۷	۷	۲	۵	۸	۳	۲	۲	۱	۱	۹۸
		۱۳	نگاه امنیتی به منابع طبیعی و صنعت این استان	۵	۸	۵	۶	۷	۷	۸	۸	۷	۸	۸	۱۰	۸	۶	۸	۳	۶	۸	۵	۱	۱۲۶
		۱۴	نبود رویکرد شفاف و روشن امنیتی به توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان	۴	۴	۶	۲	۷	۴	۵	۵	۸	۵	۶	۵	۴	۳	۲	۷	۶	۵	۵	۶	۱۰۱

عنوان				ابعاد																				امتیاز نهایی
				بعد تحلیلی – ویژگی‌های تحلیل													محتوای مسئله		کنش مسئله			منبع مسئله		
ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان		مسئله	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	کنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/اجماگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط داشتن (مسئولیت)	
۳	منابع و دارایی ها	۱۵	نبود نیروهای متخصص و میان رشته ای در راستای تحقق آمایش در استان	۷	۱۰	۸	۶	۶	۶	۹	۹	۲	۱۰	۸	۹	۲	۴	۱۰	۳	۶	۷	۶	۸	۱۳۶
		۱۶	نبود تشکل‌های زنان در استان و غیرفعال بودن آن‌ها	۸	۷	۶	۵	۵	۴	۷	۷	۵	۶	۶	۵	۳	۴	۶	۴	۳	۳	۳	۲	۹۹
		۱۷	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت ها و امکانات فضایی (محیطی، انسانی و نهادی) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۵	۷	۸	۷	۵	۷	۵	۵	۷	۵	۶	۵	۱	۳	۳	۴	۶	۴	۳	۲	۹۸
		۱۸	ضعف در به‌کارگیری منابع غیردولتی در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع نهادهای حاکمیتی و مردمی، خصوصی و تعاونی)	۷	۸	۶	۸	۷	۵	۵	۴	۳	۷	۸	۵	۳	۵	۳	۳	۵	۳	۵	۱	۱۰۱
		۱۹	ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان در راستای توسعه استان	۶	۹	۶	۶	۶	۴	۶	۷	۷	۴	۸	۸	۵	۸	۴	۶	۶	۷	۳	۱	۱۱۷
۴	سازمانی	۲۰	عدم نظارت بر فعالیت ها و مصوبات شوراها، کمیته ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان	۸	۱۰	۶	۶	۴	۲	۹	۱۰	۲	۱۰	۸	۶	۳	۵	۸	۲	۵	۳	۴	۱	۱۱۲
		۲۱	عریض و طویل بودن کارگروه ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم گیری	۷	۱۰	۷	۸	۵	۲	۸	۸	۵	۱۰	۸	۸	۲	۴	۱۰	۵	۴	۳	۲	۱	۱۱۷
		۲۲	عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان با وظایف و مأموریت‌های سازمانی	۴	۶	۳	۲	۲	۱	۱۰	۱۰	۱	۱۰	۸	۱۰	۲	۲	۱۰	۱	۱	۱۰	۱	۱	۹۵
		۲۳	مدیریت غیربومی و کوتاه مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات	۴	۱۰	۶	۵	۸	۲	۱۰	۸	۸	۱۰	۸	۱۰	۵	۷	۱۰	۷	۸	۲	۳	۲	۱۳۳
		۲۴	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان	۸	۸	۳	۶	۴	۴	۸	۸	۱۰	۱۰	۸	۷	۲	۸	۸	۳	۴	۳	۲	۱۰	۱۲۴
		۲۵	تحصیلات پایین و غیرمرتبط بودن اکثر کارکنان دولت با تحصیلات (در صورت وجود)	۸	۱۰	۷	۷	۶	۵	۱۰	۸	۶	۸	۱۰	۱۰	۶	۶	۸	۷	۶	۶	۵	۴	۱۴۳
		۲۶	ضعف در هماهنگی بین بخشی و فعالیت ستادها (نبود الزام قانونی برای آن)	۳	۸	۷	۵	۶	۶	۹	۸	۴	۱۰	۱۰	۸	۵	۸	۹	۲	۳	۲	۱	۲	۱۱۶
		۲۷	ضعف در نظارت و ارزیابی عملکرد براساس برنامه آمایش استان	۸	۸	۶	۵	۳	۳	۱۰	۶	۲	۹	۸	۶	۴	۵	۱۰	۲	۲	۲	۱	۱	۱۰۱
		۲۸	پاسخگو نبودن نهادها و سازمان‌ها نسبت به عملکرد خود	۴	۴	۳	۶	۲	۶	۶	۴	۳	۸	۸	۳	۳	۵	۵	۲	۳	۲	۲	۱	۸۰
		۲۹	خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع‌اختلافات و تضادهای سازمانی	۸	۶	۸	۹	۷	۷	۸	۶	۷	۷	۸	۵	۷	۷	۹	۵	۲	۱	۴	۵	۱۲۶
۵	قلمرومحور تصمیم گیری	۳۰	نبود نظام‌یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۸	۱۰	۸	۸	۷	۹	۱۰	۸	۱۰	۱۰	۹	۷	۴	۸	۹	۳	۵	۵	۳	۸	۱۴۹
		۳۱	بی ثباتی در نظام تصمیم گیری	۵	۸	۶	۴	۳	۲	۱۰	۸	۲	۸	۷	۱۰	۵	۵	۸	۱	۲	۱	۱	۱	۹۷

ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان		مسئله	نا ملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	کمّی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	امتیاز نهایی
عنوان				ابعاد: بعد تحلیلی – ویژگی‌های تحلیل														محتوای مسئله		کنش مسئله			منبع مسئله	
		۳۲	عدم جایگاه مدیریت آمایش استان در دستگاه‌های اجرایی	۶	۱۰	۶	۵	۴	۴	۱۰	۱۰	۶	۷	۷	۷	۳	۴	۱۰	۶	۵	۴	۴	۶	۱۲۴
		۳۳	عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه و بودجه استان	۷	۱۰	۷	۶	۵	۴	۸	۱۰	۶	۷	۸	۷	۲	۴	۱۰	۳	۵	۴	۵	۶	۱۲۴
		۳۴	مداخلات تصمیم گیری‌های سطح ملی در سطح استان	۶	۸	۵	۵	۷	۳	۱۰	۸	۸	۹	۸	۶	۴	۶	۷	۶	۵	۳	۴	۲	۱۲۰
		۳۵	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی	۷	۸	۶	۷	۸	۷	۱۰	۹	۸	۱۰	۹	۷	۵	۵	۸	۴	۵	۲	۵	۱۰	۱۴۰
		۳۶	نقش کمرنگ دخیلان (فرد، گروه، نهاد) و بهره برداران قلمروهای فضایی در تصمیم گیری‌های مناطق خود	۷	۶	۴	۶	۴	۶	۸	۶	۶	۶	۵	۲	۲	۳	۸	۲	۲	۱	۳	۳	۹۰
۶	مشارکتی	۳۷	عدم توجه به برنامه‌ریزی مشارکتی در کنار برنامه‌ریزی استراتژیک	۶	۷	۴	۸	۶	۷	۶	۷	۷	۶	۶	۱	۲	۵	۷	۲	۳	۳	۲	۴	۹۹
		۳۸	عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی	۷	۱۰	۶	۶	۷	۷	۹	۸	۳	۹	۸	۸	۶	۷	۱۰	۴	۴	۲	۳	۳	۱۲۷
		۳۹	ضعف اصناف، احزاب و تشکل از نظر تعداد، موضوع، حضور در شهرستآن‌ها و انتشارات	۸	۹	۷	۶	۶	۵	۹	۸	۵	۸	۷	۸	۶	۵	۷	۶	۴	۴	۵	۳	۱۲۶
		۴۰	مداخله افراد و نهادهای قدرت و ایجاد انحراف در تهیه و اجرای برنامه توسعه استان	۵	۳	۲	۳	۷	۲	۵	۶	۱	۳	۶	۲	۶	۷	۳	۱	۴	۵	۳	۲	۷۶
		۴۱	فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم در تصمیم سازی و تصمیم گیری‌های برنامه توسعه استان	۶	۶	۳	۲	۶	۳	۸	۷	۵	۵	۷	۲	۱	۵	۴	۲	۳	۲	۲	۱	۸۰
		۴۲	ضعف در بهره‌گیری از نظارت سازمان یافته مردم بر توسعه متوازن استان	۴	۶	۵	۲	۵	۴	۶	۸	۵	۳	۴	۱	۱	۳	۳	۱	۲	۱	۱	۱	۶۶
۷	زمان	۴۳	نبود سازوکار پایش زمانبندی اجرای مراحل مختلف پروژه ها و اقدامات برنامه توسعه استان	۲	۶	۴	۴	۳	۲	۱۰	۶	۳	۸	۳	۹	۷	۵	۵	۵	۷	۶	۳	۱	۹۹
		۴۴	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمانبندی پروژه ها و اقدامات و سازگار نمودن آن‌ها با برنامه	۶	۴	۵	۳	۷	۲	۷	۷	۱	۷	۴	۸	۴	۷	۴	۴	۵	۳	۲	۱	۹۱
۸	کیفیت	۴۵	نبودنظام کارا و مؤثر درجهت پایش و مدیریت‌کیفیت اجرای برنامه ها و اقدامات توسعه‌ای	۳	۷	۸	۸	۸	۷	۹	۸	۲	۸	۴	۸	۳	۷	۸	۵	۶	۴	۲	۲	۱۱۷
		۴۶	تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه ها و طرح‌های توسعه استان	۷	۸	۶	۶	۸	۷	۱۰	۸	۵	۱۰	۸	۷	۴	۴	۱۰	۴	۷	۳	۶	۳	۱۳۱
		۴۷	کیفیت فنی و تخصصی پایین برنامه آمایش استان البرز	۸	۷	۵	۴	۳	۴	۹	۸	۴	۸	۷	۷	۷	۶	۱۰	۳	۲	۲	۲	۱	۱۰۷
		۴۸	عدم استفاده از فناوری‌های نوین در فرایند کنترل، نظارت و ارزیابی وظایف دستگاه ها و کمبود زیرساخت ها و افراد آموزش دیده کافی	۸	۱۰	۸	۷	۶	۵	۸	۷	۵	۶	۷	۷	۵	۵	۸	۶	۵	۵	۳	۲	۱۲۳
		۴۹	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه ها و پروژه ها	۶	۵	۶	۷	۸	۸	۷	۷	۱	۹	۸	۹	۴	۵	۸	۷	۸	۷	۶	۶	۱۳۲
		۵۰	عدم‌ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیست سیاست‌ها و پروژه‌ها بر دخیلان برنامه	۶	۸	۷	۸	۶	۵	۶	۶	۲	۵	۶	۴	۶	۵	۷	۶	۵	۵	۳	۳	۱۰۹

ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان		مسئله	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	امتیاز نهایی
			عنوان: مسئله	ابعاد: بعد تحلیلی - ویژگی‌های تحلیل													محتوای مسئله		کنش مسئله			منبع مسئله		
۹	تغییرات و انطباق	۵۱	عدم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت ها و تهدیدها، اولویت ها و غیره) پس از تهیه طرح	۸	۶	۴	۵	۲	۳	۸	۴	۱	۸	۷	۷	۶	۵	۶	۶	۳	۳	۲	۱	۹۵
		۵۲	نگاه فصلی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا	۵	۸	۶	۵	۴	۶	۸	۸	۶	۷	۶	۵	۲	۵	۱۰	۳	۲	۱	۳	۲	۱۰۲
		۵۳	فقدان سازوکار بازنگری و به روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	۵	۸	۳	۳	۲	۷	۵	۵	۳	۹	۸	۷	۶	۷	۸	۵	۴	۲	۵	۳	۱۰۵
۱۰	بهبود	۵۴	نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول ارزیابی و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن	۶	۸	۶	۷	۳	۶	۶	۴	۷	۶	۵	۸	۳	۸	۵	۳	۳	۲	۵	۸	۱۰۹
		۵۵	ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی العموم در برنامه‌های توسعه استان	۳	۵	۲	۴	۲	۴	۵	۲	۵	۵	۲	۶	۲	۵	۲	۲	۲	۱	۲	۲	۶۳
		۵۶	نبود نظام بهبود و ارتقای فرآیندها و نتایج (بروندادها، پیامدها) براساس گزارشات عملکرد	۹	۵	۹	۷	۴	۵	۷	۵	۸	۹	۳	۷	۵	۵	۶	۳	۴	۲	۳	۴	۱۱۰
۱۱	مالی و پولی	۵۷	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان	۲	۱۰	۸	۴	۸	۲	۱۰	۱۰	۹	۱۰	۱۰	۹	۷	۵	۴	۶	۸	۷	۸	۱۰	۱۴۷
		۵۸	نبود تناسب بودجه‌های مصوب با عملکردها و عدم تحقق ارقام مصوب	۵	۷	۴	۴	۳	۲	۸	۶	۷	۸	۶	۷	۵	۳	۸	۴	۳	۳	۴	۲	۹۹
		۵۹	برنامه‌ریزی و تأمین منابع مالی از مرکز و عدم تناسب درآمد و هزینه استان	۳	۸	۵	۲	۷	۳	۷	۶	۹	۷	۷	۸	۴	۷	۲	۳	۶	۷	۹	۱۰	۱۲۰
		۶۰	نبود مدیریت بهینه منابع مالی و پولی موجود و مشارکت پایین بانک ها و مؤسسات مالی براساس برنامه توسعه استان	۴	۴	۴	۵	۵	۲	۵	۴	۴	۶	۵	۵	۴	۵	۳	۵	۵	۵	۵	۵	۹۰
۱۲	ریسک	۶۱	نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی	۵	۷	۳	۶	۳	۷	۶	۷	۶	۵	۶	۶	۶	۵	۴	۶	۷	۶	۳	۴	۱۰۸
		۶۲	نبود نظام مدیریت ریسک در تهیه و اجرای برنامه آمایش و توسعه استان	۶	۸	۶	۷	۴	۸	۷	۸	۷	۵	۵	۶	۳	۵	۵	۴	۵	۴	۳	۴	۱۱۰
۱۳	اطلاعات و مدیریت	۶۳	نبود سیستم جامع داده ها و اطلاعات توسعه استان	۴	۱۰	۸	۹	۲	۶	۱۰	۸	۲	۹	۸	۸	۲	۷	۸	۲	۲	۲	۲	۱	۱۱۰
		۶۴	نبود نظام مستندسازی و انتشار دوره ای آن	۵	۶	۶	۸	۳	۳	۶	۵	۱	۶	۳	۵	۱	۳	۴	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
		۶۵	عدم تبدیل تجربیات به مدیریت دانش و انتشار آن جهت نقد و بررسی	۸	۵	۷	۷	۲	۴	۶	۶	۱	۴	۲	۲	۱	۵	۶	۱	۱	۱	۱	۱	۷۱
۱۴	نتیجه گرا	۶۶	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)	۸	۶	۸	۵	۵	۳	۹	۵	۳	۸	۷	۸	۳	۵	۷	۷	۷	۶	۵	۵	۱۲۰
		۶۷	عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج	۶	۶	۴	۶	۴	۴	۷	۶	۴	۸	۷	۸	۲	۵	۶	۷	۶	۶	۵	۵	۱۱۲

جدول ۱۱۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

بعد	مسئله
تصمیم گیری قلمرومحور	نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
سازمانی	تحصیلات پایین و غیر مرتبط بودن اکثر کارکنان دولت با تحصیلات (در صورت وجود)
مسئله محور	نزدیکی به منطقه شهری تهران و تأثیرپذیری سریع و شدید از تحولات آن
تصمیم‌گیری قلمرومحور	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی
مسئله محور	مهاجرپذیری شدید استان و ترکیب قومیتی، زبانی و نژادی مختلف
منابع و دارایی‌ها	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
سازمانی	مدیریت غیربومی و کوتاه مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات
کیفیت	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها
کیفیت	تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان

جدول ۱۱۳- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

مسئله	ابعاد																						امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش ذاتی/ جداگونی بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
سرمایه اجتماعی پایین در هر سه سطح	۵	۹	۶	۴	۵	۷	۱۰	۷	۷	۱۰	۹	۶	۵	۵	۹	۵	۵	۶	۴	۳	۱۲۸
طلاق	۶	۶	۵	۵	۶	۷	۱۰	۹	۷	۸	۶	۶	۶	۶	۸	۵	۶	۵	۵	۵	۱۲۷
تمایل به مهاجرت از کشور	۷	۸	۵	۴	۵	۷	۱۰	۸	۸	۸	۸	۶	۶	۵	۸	۴	۵	۵	۵	۴	۱۲۶
بیکاری	۷	۷	۶	۴	۵	۸	۱۰	۷	۶	۹	۹	۷	۶	۵	۹	۵	۵	۶	۴	۳	۱۲۹
احساس امنیت پایین	۷	۸	۵	۴	۵	۷	۱۰	۹	۹	۸	۹	۷	۶	۶	۸	۴	۵	۵	۵	۴	۱۳۱
کاهش اعتماد عمومی	۶	۷	۶	۴	۵	۸	۱۰	۸	۸	۹	۹	۷	۶	۵	۹	۵	۵	۵	۴	۳	۱۳۰
میزان بالای نزاع‌های فردی	۷	۸	۵	۴	۵	۷	۱۰	۹	۹	۱۰	۹	۷	۶	۵	۸	۵	۵	۵	۵	۴	۱۳۳
فقر و محرومیت	۵	۸	۶	۵	۶	۵	۱۰	۹	۸	۹	۹	۹	۶	۹	۱۰	۶	۶	۵	۵	۴	۱۴۰
سکونتگاه غیررسمی	۴	۷	۸	۶	۶	۷	۱۰	۸	۸	۱۰	۹	۹	۶	۹	۱۰	۷	۶	۵	۵	۵	۱۴۵
تمرکز نامتوازن جمعیت	۵	۹	۶	۵	۶	۵	۱۰	۹	۱۰	۹	۸	۹	۹	۹	۹	۹	۷	۸	۶	۷	۱۵۵
پایین بودن میزان باروری	۴	۷	۶	۵	۵	۵	۱۰	۹	۱۰	۹	۶	۸	۸	۸	۸	۸	۵	۵	۵	۶	۱۳۸
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	۵	۹	۶	۶	۷	۹	۱۰	۹	۹	۹	۵	۹	۸	۹	۹	۵	۶	۶	۵	۵	۱۴۶

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	کنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
کمبود فضای آموزشی	۶	۷	۵	۳	۵	۸	۶	۷	۸	۸	۸	۸	۶	۶	۷	۴	۵	۵	۶	۴	۱۲۵
بازماندگی از تحصیل	۵	۸	۴	۳	۲	۶	۷	۶	۵	۶	۵	۵	۶	۶	۸	۷	۶	۸	۷	۱۰	۱۲۳
کمبود معلم	۸	۷	۴	۵	۶	۶	۸	۸	۸	۶	۴	۵	۶	۶	۸	۷	۵	۶	۵	۴	۱۲۰
بیکاری دانش‌آموختگان	۷	۶	۴	۶	۴	۷	۶	۷	۶	۶	۴	۶	۶	۶	۷	۸	۷	۶	۷	۴	۱۱۹
انگیزه پایین سوادآموزان و آموزشیاران	۶	۶	۵	۴	۳	۷	۷	۷	۵	۷	۶	۵	۶	۷	۶	۶	۶	۶	۵	۵	۱۱۸
ضعف آموزش مجازی	۵	۷	۶	۵	۳	۵	۶	۵	۵	۶	۵	۶	۷	۷	۶	۷	۳	۸	۷	۱۰	۱۱۶
فقدان مطالعات آمایشی	۶	۶	۶	۵	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۴	۴	۶	۶	۷	۶	۵	۶	۵	۴	۱۱۴
امکانات اندک مراکز یادگیری محلی	۸	۶	۵	۶	۵	۷	۶	۶	۴	۶	۶	۶	۶	۷	۴	۵	۴	۶	۶	۳	۱۱۳
رابطه سست صنعت و دانشگاه	۵	۵	۴	۳	۲	۶	۷	۶	۵	۶	۵	۵	۶	۶	۵	۷	۶	۴	۷	۹	۱۱۲

جدول ۱۱۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
فقر و محرومیت	نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان البرز برابر با ۱۱/۸۸ بوده است. تعداد فقرا ۴۳۷,۸۴۴ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۱۰۳,۷۶۶بوده است.
سکونتگاه غیررسمی	استان البرز ۹۰۰,۰۰۰ نفر حاشیه‌نشین دارد. درواقع یک سوم ساکنین استان حاشیه‌نشین هستند که عمده آن‌ها در اطراف زندان‌های استان سکونت دارند
تمرکز نامتوازن جمعیت	تراکم جمعیتی شهرستان‌ها از حدود ۱۴/۹ نفر در هر کیلومترمربع (شهرستان طالقان) تا حدود ۲۸۰۲/۲ نفر در هر کیلومترمربع (شهرستان فردیس) در نوسان می‌باشد. همچنین بین فراوانی مردان و زنان استان به‌ویژه نقاط روستایی، تعادل حاکم نیست که این امر نیز به شدت متأثر از جابه‌جایی جمعیت بوده است
پایین بودن میزان باروری	بر اساس آمار سال ۱۳۹۸ سازمان ثبت‌احوال، میزان خام ولادت در استان، پایین‌تر از میانگین کشوری می‌باشد و باروری کل در استان برابر با ۱/۶۱ بوده که پایین‌تر از کل کشور است.
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	در طول دوره ۹۵-۱۳۸۵، مناطق روستایی استان البرز نزدیک به ۳۵ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۰، رشد جمعیت مناطق روستایی استان البرز برابر با ۲/۶۳- بوده است.

جدول ۱۱۵- مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)														محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله	
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	زایی/جدا‌گی بالا	کمکمکی	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کار کردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
محدودیت‌های دسترسی به آب در شهرهای استان و برداشت بیش از حد منابع و مخاطرات مربوط به آتیه تأمین آب استان	۸	۶	۴	۵	۴	۶	۸	۵	۲	۹	۵	۸	۴	۴	۹	۹	۵	۲	۳	۶	۶	۱۱۴
محدودیت‌های درسترسی به زیرساخت‌های گاز در شهرها و روستاها کوهستانی و مخاطرات مربوط به تخلیه جمعیت روستایی	۴	۵	۴	۴	۴	۳	۴	۲	۳	۴	۳	۵	۵	۵	۲	۴	۳	۴	۵	۴	۶	۷۸
تمرکز جمعیت و محدودیت‌های خدمات شهری و محرومیت برخی از شهرها از خدمات و زیرساخت مناسب	۷	۶	۶	۳	۴	۵	۴	۵	۴	۵	۳	۵	۵	۳	۴	۴	۳	۴	۳	۴	۴	۸۶
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی	۴	۶	۴	۲	۴	۳	۲	۶	۶	۴	۴	۳	۳	۵	۳	۳	۶	۳	۲	۴	۳	۷۶
عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان	۶	۵	۷	۳	۵	۵	۷	۶	۷	۷	۳	۴	۶	۶	۳	۶	۴	۵	۴	۴	۷	۱۰۶

جدول ۱۱۶- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
محدودیت‌های دسترسی به آب در شهرهای استان و برداشت بیش از حد منابع و مخاطرات مربوط به آتیه تأمین آب استان	سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۴ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۶ درصد آب مصرفی استان است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت بیش از ۱۲ درصد از منابع آب زیرزمینی قرار داد و تخلیه بیش از حد منابع آب زیرزمینی در کنار خشکسالی‌های دوره‌ای مخاطراتی را در حوزه تأمین آب ایجاد خواهد کرد.
محدودیت‌های دسترسی به زیرساخت‌های گاز در شهرها و روستاها کوهستانی و مخاطرات مربوط به تخلیه جمعیت روستایی	از مجموع ۱۷ شهر استان ۱۵ شهر دارای شبکه گازرسانی بوده است که در این میان یک شهرستان کوهستانی با حدود ۸۰ روستای تابعه (شهرستان طالقان) و بخش آسارا از توابع شهرستان کرج واقع در حاشیه جاده گردشگری کرج – چالوس با حدود ۵۰ روستای تابعه از نعمت گاز طبیعی محروم‌اند.
تمرکز جمعیت و محدودیت‌های خدمات شهری و محرومیت برخی از شهرها از خدمات و زیرساخت مناسب	شهر کرج با بعد خدماتی و فعالیتی گسترده خود با اختلاف فراوانی در سطح یک در میان شهرهای استان البرز با استفاده از شاخص مرکزیت خدمات قرار می‌گیرد. با اختلاف زیاد در سطح دوم شهرهای کمال شهر، محمد شهر و نظرآباد قرار داشته‌اند و سپس شهرهای هشتگرد، مشکین‌دشت و ماهشهر سطح سوم سلسله‌مراتب خدماتی استان البرز را به خود اختصاص می‌دهند.
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی	نرخ رشد جمعیت روستایی استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ به استثنای دوره ۹۰-۱۳۸۵، همواره از متوسط کشور کمتر بوده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستانشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت روستانشین استان طی این دوره ۲/۳- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.
عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان	حدود ۸۰ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۱۰۰ هزار نفر داشته‌اند، تنها ۲۰ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده‌اند و در مقابل تنها شهرهای کرج بیش از ۶۰ درصد و چهار شهر فردیس، نظرآباد، کمال شهر و محمد شهر مجموعاً ۲۰ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده‌اند. این مهم حاکی از عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله مراتب نظام شهری استان است.

جدول ۱۱۷- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)															محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	نامعلومی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	مبنی بودن	مادگاری	تیروفی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑
قرارگیری استان در پهنه خطر بسیار زیاد زلزله	۶	۹	۶	۴	۶	۶	۹	۵	۶	۷	۳	۶	۷	۸	۸	۵	۵	۶	۳	۵	۱۲۰
آسیب‌پذیری شمال استان در برابر سیل	۶	۸	۶	۴	۵	۵	۸	۹	۷	۸	۶	۶	۵	۷	۸	۸	۵	۷	۸	۸	۱۳۴
تنش و بحران شدید آبی	۵	۱۰	۵	۳	۶	۴	۵	۱۰	۱۰	۵	۴	۳	۲	۵	۵	۸	۵	۹	۱۰	۹	۱۲۳
استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی	۶	۸	۶	۴	۶	۵	۱۰	۵	۶	۷	۴	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۶	۴	۵	۱۲۰
از بین رفتن اکوسیستم گیاهی و جانوری	۸	۵	۶	۶	۵	۶	۹	۵	۵	۶	۶	۶	۸	۶	۶	۴	۳	۶	۶	۶	۱۱۸
تغییرات اقلیمی و خشکسالی بلند مدت	۴	۶	۵	۵	۴	۳	۸	۷	۷	۸	۷	۸	۸	۹	۱۰	۵	۶	۵	۶	۸	۱۲۹
تخریب و محدود شدن مناطق حفاظت شده و شکار ممنوع	۸	۵	۶	۵	۶	۴	۶	۶	۳	۵	۴	۵	۶	۴	۵	۳	۲	۲	۴	۳	۹۲
فرسایش شدید خاک	۸	۷	۶	۵	۴	۵	۸	۸	۳	۷	۶	۵	۶	۷	۸	۳	۲	۲	۴	۳	۱۰۷
استفاده نامناسب از پتانسیل‌های کشاورزی	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۱۰	۹	۵	۹	۴	۸	۹	۹	۸	۳	۴	۴	۶	۲	۱۱۸
افزایش پسماندهای صنعتی و شهری	۵	۱۰	۵	۳	۶	۴	۵	۱۰	۱۰	۵	۴	۳	۲	۵	۵	۸	۵	۹	۱۰	۹	۱۲۳
آلودگی هوا ناشی ار فعالیت‌های ترافیکی، صنعتی و گرمایشی	۶	۸	۶	۴	۶	۵	۱۰	۵	۶	۷	۴	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۶	۴	۵	۱۲۰

جدول ۱۱۸- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئه راهبردی	شرح
قرار گیری استان در پهنه خطر زیاد زلزله	بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ پهنه‌بندی خطر زمین‌لرزه، تمام وسعت استان البرز در محدوده با خطر نسبی خیلی زیاد
تنش و بحران شدید آبی	قرار گیری استان در محدوده کم ابی مطلق و قرار گیری در محدوده بحران شدیدآب
تغییرات اقلیمی و خشکسالی بلند مدت	کاهش بارندگی چند سال اخیر نسبت به میانگین بلند مدت و خشکسالی طولانی
فرسایش شدید خاک	در کل، ۵۰۱۴۷ هکتار از سطح استان نرخ فرسایشی بیشتر از ۲۵ تن در هکتار در سال را دارا می‌باشند که سطحی در حدود ۵/۵ درصد از استان را شامل می‌شود.
آلودگی هوا ناشی از فعالیت‌های ترافیکی، صنعتی و گرمایشی	در استان البرز ۶۰ درصد آلودگی‌ها ناشی از فعالیت ناوگان حمل و نقل، ۳۰ درصد فعالیت‌های صنعتی و کمتر از ۱۰ درصد مربوط به منازل و سیستم‌های گرمایشی است.

جدول ۱۱۹-تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

مسئله	ابعاد																			امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله	
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/ایجاد گروی بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
روند افزایشی نرخ بیکاری	۵	۵	۵	۴	۷	۵	۶	۶	۵	۸	۷	۸	۶	۸	۸	۵	۳	۴	۲	۱	۱۰۸
سرانه تولید پایین ناخالص داخلی	۶	۵	۶	۴	۷	۵	۷	۵	۵	۷	۷	۸	۷	۸	۸	۵	۴	۱	۱	۲	۱۰۸
بهره‌وری نسبتا پایین بخش معدن	۴	۵	۵	۴	۶	۵	۵	۵	۵	۵	۶	۵	۵	۶	۶	۴	۳	۱	۱	۱	۸۷
خروج ارزش‌افزوده بخش صنعتی استان	۶	۶	۶	۴	۷	۵	۷	۵	۵	۷	۶	۸	۶	۸	۸	۵	۳	۲	۲	۱	۱۰۷

جدول ۱۲۰-شرح مسائل راهبردی استان البرز در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
روند افزایشی نرخ بیکاری	بررسی میزان نرخ بیکاری استان نشان می‌دهد که روند نرخ بیکاری از سال ۹۴ به بعد صعودی بوده است. در سال ۹۴ نرخ بیکاری استان البرز ۱۲/۴ درصد بوده است که روند سال ۹۷ به ۱۴/۷ درصد رسیده است و استان البرز جز پنج استان کشور با نرخ بیکاری جمعیت ده سال به بالا محسوب می‌شده است. در سال ۹۸ با توجه به محاسبه جنعیت بیکاری از ۱۵ سال به بالا نرخ بیکاری استان ۱۲/۸ درصد محاسبه شده است که از این نظر در رتبه نهم کشور قرار دارد. این موضوع برای مناطق شهری استان نیز صادق است. بررسی نرخ بیکلری جمعیت ۲۴-۱۵ سال نیز بیانگر نرخ بالای بیکاری ۳۰/۹ درصد استان است.
سرانه تولید پایین ناخالص داخلی	بررسی سرانه تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که که از سال بیه بعد سرانه تولید ناخالص داخلی استان تا حدودی روند نزولی داشته است. استان از نظر سرانه تولید ناخالص داخلی در رتبه نهم در سال ۹۲ بوده است که در سال ۹۶ ب رتبه دهم تنزل یافته است. وجود نرخ بالای مشارکت اقتصای وجود صنایع گوناگون در استان انتظار سهم بالای تولید سرانه دخلی را دارد. اما پایین بودن سرانه تولید ناخالص داخلی بیانگر خروج ارزش‌افزوده از استان البرز عمدتا به استان تهران است.
بهره‌وری نسبتا پایین بخش معدن	سهم استان البرز از شاغلان بخش معدن ۰/۴۵ و سهم معادن استان ۰/۵۵ درصد است. اما میزان ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری ۰/۲۳ درصد است. افزون بر ان سراه ارزش‌افزوده معادن ۱۸۶/۹۶ هزار ریال به نفر است در حالی که متوسط کشوری ۳۷۵۲/۱۰ هزار ریال به نفر است و از این نظر رتبه استان در سطح بسیار پایینی قرار دارد.
خروج ارزش‌افزوده بخش صنعتی استان	بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی در استان نشان می‌دهد که سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر ۵/۵۳ درصد که معادل ۳۱۵۵ کارگاه صنعتی در استان است. از سوی دیگر سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر ۶/۳۶ درصد است که در هر دو این شاخص‌ها رتبه استان چهارم در میان سایر استان‌های کشور است. اما بررسی سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی در سطح پایین ۳/۷۵ درصدی است و سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر ۴/۵۳ درصد است. این امر بیانگر خروج ارزش‌افزوده بخش‌های مختلف صنعتی استان به مقصد تهران است.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان البرز در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۱- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه البرز

محور	اهداف بنیادین
منابع طبیعی و محیط زیست	پیش‌گیری و ممانعت از تخریب و آلودگی محیط زیست حفاظت از تنوع زیستی استان وسعت بخشیدن به منابع طبیعی ایجاد نظام جامع مدیریت در کل چرخهٔ آب بر اساس اصول توسعهٔ پایدار در حوضه‌های آبریز استان ایجاد تنوع در منابع انرژی استان و استفاده از آن با رعایت مسائل زیست محیطی اشاعه الگوی بهینه‌سازی تولید و مصرف پایدار مواد و انرژی تدوین برنامه جامع جلب مشارکت مردمی (جوامع محلی و بخش خصوصی) در مدیریت محیط زیست استان
اقتصادی	- ایجاد کریدور صنعتی با تهران به قزوین با محور استان - اقتصاد مولد و پایدار - قطب صنعتی کشور - تولید پاک، رقابتی و پایدار - صنعت مدرن و ارتباطات توسعه یافته - رتبه نخست کشور در صنایع با فناوری بالا - ایجاد اکوسیستم نوآوری - ایجاد منطقه نوآور و خلاق صنعتی - دستیابی به اقتصاد هم افزا و مکمل - تنوع گرایی و تخصص گرایی در ساختار تولید - رقابت‌پذیری اقتصادی
اجتماعی-جمعیتی	-توسعه ساختارهای اجتماعی و فرهنگی در بخش‌های مختلف استان - ارتقای شاخص‌های سرمایه اجتماعی در استان - افزایش میزان اعتماد در بین مردم - ایجاد جاذبه‌های مختلف جهت کاهش میزان تمایل به مهاجرت - ارتقای جایگاه اجتماعی و فرهنگی استان - افزایش میزان امنیت در استان -افزایش میزان نشاط اجتماعی و امید به آینده در استان - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی -برقراری عدالت اجتماعی -کاهش آسیب‌های اجتماعی حفظ رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده -افزایش عدالت آموزشی؛ -بهبود وضعیت سواد عمومی؛ -بهبود زیر نظام‌های آموزش عالی؛ -ایجاد پیوند بین آموزش عالی و جامعه و مسائل آن؛

محور	اهداف بنیادین
زیربنایی	افزایش بهره‌وری آب و توسعه انرژی‌های تجدید پذیر در استان توسعه زیرساخت‌های علم و فناوری
مدیریتی-نهادی	اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی ارتقای مدیریت امنیت در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان برخورداری استان از وجود افراد و نهادهای اثرگذار جهت هدایت فرایند توسعه آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان فعال نمودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان البرز ایجاد و گسترش تشکل‌های زنان در استان افزایش سطح تحصیلات کارکنان دولت در استان تناسب بین بودجه و عملکرد در تحقق پروژه‌ها استفاده از نیروهای کارآمد و متخصص در بدنه کارشناسی و مدیریتی استان استفاده از فناوری‌های نوین در مدیریت هوشمند توسعه استان مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
نظام سکونتگاهی	تحقق عدالت فضایی و محرومیت زدایی در توزیع خدمات بر مبنای جمعیت ارتقا سازمان فضایی نظام سکونتگاه‌های شهری

۴-۳- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمانبندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان البرز:

منطقه‌ای است خوداتکا که به پاس ایفای نقش‌های مکمل‌گر و سینرژیک صنعتی-کشاورزی و گردشگری با پایتخت کشور و همچنین نقش لجستیکی و ترانزیتی، جایگاهی ویژه در اقتصاد کشور داشته و معیشت و زندگی باکرامت و با کیفیت برای تمامی ساکنانش فراهم آورده ضمن آنکه از محیط زیستی پایدار برخوردار است.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان البرز، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛

- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان البرز، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

- **محور نظام مدیریتی**

جدول ۱۲۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
نظام مدیریت	- وجود سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت به‌ویژه در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف امنیتی و سخت‌افزاری؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ - بهبود سازوکارهای قانونی ادغام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛ - الزام شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛	- نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان البرز؛ - عدم وجود تضمین قانونی و عملیاتی برای اجرای آمایش استان؛ - عدم استفاده از فناوری‌های نوین در فرایند کنترل، نظارت و ارزیابی وظایف دستگاه‌ها و کمبود زیرساخت‌ها؛ - محدود بودن نیروی انسانی ماهر و تخصص در استان و عدم به‌کارگیری نیروهای موجود، - فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی و عدم توجه به امور اجتماعی و اقتصادی؛ - اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه امنیتی به منابع طبیعی و کشاورزی این استان؛ - عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه و بودجه استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان البرز؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت مقطعی و کوتاه مدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی	- رفع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ تلقی از دستگاهای دولتی به عنوان محلی برای اشتغال؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتفاعی و غیرانتفاعی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیأت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ابعاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛	- نزدیکی به منطقه شهری تهران و تأثیرپذیری سریع و شدید از تحولات آن؛ - مهاجرپذیری شدید استان و ترکیب قومیتی، زبانی و نژادی مختلف؛ - فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - تداوم حضور افراد با مهارت‌ها وتخصص‌های پایین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط زیستی اقدامات و پروژه‌ها

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
		در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - عدم ثبات ساختارهای سازمانی و عدم مشارکت فعالانه اعضاء شوراها و ستادهای استانی در تصمیم سازی ها و تصمیم گیری ها؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنی موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز باتوجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه‌محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات باتوجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛	- تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛	به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی ثباتی در نظام تصمیم گیری؛ - افزایش کشمکش ها به دلیل ساختار غیررسمی و قومی ای موجود در داخل و خارج استان البرز و عدم همکاری وحدت رویه در توسعه استان؛ - تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در مغایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛ - نبود نیروهای متخصص و میان رشته ای در راستای تحقق آمایش در استان؛

- در محور اقتصادی

جدول ۱۲۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام اقتصادی	- اندازه بزرگ بازار خانگی - نرخ پایین بیکاری مناطق روستایی - بارتکفل خالص و ناخالص پایین‌تر از میانگین کشوری - رتبه دوم متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری در کشور - رتبه نخست متوسط درامد سالانه یک خانوار روستایی در کشور - روند افزایشی متوسط درآمد سالانه خانوار شهری - رتبه ششم پایین‌ترین ضریب جینی مناطق شهری در کشور - نرخ مشارکت بالای اقتصادی مناطق شهری - رتبه ششم جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۹۷در کشور - روند افزایشی تولید ناخالص داخلی - سهم بسیار پایین از سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور - سهم بسیار پایین استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی - استقرار صنایع با فناوری بالا - مزیت رقابتی در صنایع با فناوری بالا - سهم نسبتا پایین استان از آب مصرف شده در بخش صنعت - رتبه چهارم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر در کشور - رتبه چهارم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر در کشور - وجود منطقه ویژه اقتصادی پیام	- نرخ افزایش بیکاری استان - نرخ مشارکت اقتصادی پایین مناطق روستایی - ضریب جینین بالای مناطق روستایی در مقایسه با مناطق شهری - نرخ بالای مهاجرت مناطق روستایی به مناطق شهری - روند کاهش ارزش‌افزوده بخش کشاورزی - سهم پایین در تولید ارزش‌افزوده بخش معدن کشور - رتبه دوم از نظر پایین‌ترین سرانه تولید گوشت مرغ در کشور - رتبه سوم از نظر پایین‌ترین سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر) در کشور - رتبه دوم از نظر پایین‌ترین سرانه تولید آبزیان در کشور - سهم بسیار پایین استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار در کشور - پایین‌تر سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری در کشور - رتبه دوم از نظر پایین‌ترین سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری(میلیون ریال به نفر) - عدم وجود شرکت‌های مشاوره‌ای مناسب و با تجربه؛ - عدم تمایل واحدهای صنعتی به ایجاد بخش تحقیق و توسعه	- ارتباط کارکردی با استان تهران - قرار گیری در منطقه کلان‌شهری تهران از نظر عملکردی - قرارگیری در مسیر تهران به استاهای صنعتی در غرب - امکان ایجاد زنجیره ارزش پیوسته تولیدی - هم افزایی بالایی اقتصادی به دلیل کاهش فاصله اقتصادی - کاهش وابستگی خدماتی استان البرز به تهران - وجود طرح پالایش صنعتی تهران که موجب استقرار صنایع در استان البرز گردید - گسترش خطوط ریلی استان با استان تهران - نزدکی به فرودگاه مهر آباد و امام خمینی - روابط کارکردی میان البرز و تهران - دسترسی به بازار مصرف بزرگ استان تهران - امکان بهره‌گبری از صرفه انباشت و تمجع صنایع در مرز استان تهران - مهاجر پذیری استان - نزدیکی به تهران و سرریز دانش، تکنولوژی و جمعیت به استان البرز-	- جذب نیروی انسانی استان به استان تهران - تحریم اقتصادی - کاهش درامدهای نفتی کشور - عدم ثبات اقتصادی - کرونا و فقدات زیرساخت لازمی برای مبادلات و تجارت - وابستگی خدماتی استان به استانه تهران - خروج ارزش‌افزوده استان به سمت استان تهران - ایجاد بورس بازی زمین و مسکن و حبس سرمایه به دلیل ورود سرمایه از استان تهران - عدم پشتیبانی شبکه بانکی استان در ارائه تسهیلات به علت اعمال سیاست‌های پولی انقباضی و نرخ بالای بهره

- در محور منابع طبیعی و محیط زیست

جدول ۱۲۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
نظام طبیعی و محیط زیست	-وجود تنوع زیستی بالا - وجود ظرفیت‌های گردشگری طبیعی - وجود مناطق تحت مدیریت و شکار ممنوع البرز مرکزی و طالقان - دارا بودن طرح جامع و تفصیلی منطقه حفاظت شده البرز مرکزی(بخش جنوبی) -وجود ۲ رودخانه مهم در استان بعنوان تامین آب شرب(کرج و طالقان) -وجود منابع آب و رودخانه شور در جنوب استان بعنوان زیستگاه مناسب پرندگان مهاجر	- عدم پرداخت به موقع خسارت های حیات وحش - عدم وجود بانک اطلاعات و نقشه پایه تنوع زیستی در استان - عدم وجود طرح جامع پایش لحظه ای مناطق حساس طبیعی در استان - عدم وجود سیستم ارتباط پوشش بی سیم در سطح استان — - ورود پساب واحدهای خدماتی و خانگی به رودخانه حفاظت شده کرج، طالقان،کردان و رودخانه شور - تخریب و تصرف عدوانی اراضی ملی - تغییر کاربری اراضی کشاورزی و باغات - توسعه پدیده بیابان زایی در مراتع استان به‌ویژه در غرب و جنوب غرب -انتقال آب از حوضه های آبریز کرج و طالقان و عدم تکافوی حق آبه تعیین شده -در معرض فرسایش بادی قرار داشتن ۱۰ درصد از مساحت استان	- برخورداری از شرایط اقلیمی متنوع - برخورداری از اراضی مستعد کشاورزی و میزان میانگین بارندگی مناسب نسبت بزه میانگین کل کشور -الزام واحدهای صنعتی برای رعایت استانداردهای آلایندگی؛ -توجه کلان به مقوله محیط زیست در کشور -حاکم بودن تفکرات حفاظت از محیط زیست در سطح مجامع ملی و جهانی	- محدودیت منابع آب - تغییر اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌ها به خاطر عدم صرفه اقتصادی در بخش کشاورزی وشرایط ویژه استان -تهدید دائمی خشک‌سالی و کمبود نزولات جوی - بالا بودن پتانسیل لرزه‌خیزی شهر

- در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۲۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی	- پیشینه تاریخی - اعتماد سازمانی بالا - رضایت از کیفیت خدمات سازمانی - آینده نگری مطلوب - آمادگی لازم جهت مشارکت با سازمان‌ها	- کاهش میزان سرمایه‌های اجتماعی در استان - میزان بالای جرائم در استان مانند قاچاق، اعتیاد و نزاع فردی - میزان بالای بیکاری در استان به‌ویژه بیکاری زنان - کاهش اعتماد عمومی در استان - احساس امنیت پایین - میزان بالای تمایل به مهاجرت	- امکان استفاده از فرصت‌ها و مزیت‌های اجتماعی و فرهنگی استان تهران به دلیل همجواری با استان - نزدیکی به تهران و امکان سرمایه‌گذاری در استانن در حوزه فرهنگی و اجتماعی - دسترسی بالا به خدمات اجتماعی و فرهنگی - امکان اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در استان	- بالا بودن نرخ مهاجرت به استان و غلبه فرهنگ‌های متفاوت بر فرهنگ بومی استان - افزایش میزان آسیب‌ها و جرائم اجتماعی در استان - افزایش میزان تعارضات اجتماعی در استان به دلیل وجود فرهنگ‌های مختلف در استان -از هم گسیختگی نهاد خانواده در استان
فقر و محرومیت	- جاذبه‌های گردشگری طبیعی - دسترسی آسان به سایر استان‌ها - وجود مناطق اقتصادی	- بیکاری - خشکسالی -مهاجرت روستا-شهری - مهاجرپذیری بالا -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان -ضعف کشاورزی -کم آبی	- فرصت‌های اقتصادی به دلیل وجود منطقه اقتصادی اشتهارد - همجواری با استان تهران به عنوان فرصتی اقتصادی - مزیت نسبی شهر فرودگاهی پیام - مزیت نسبی شبکه آزاد راهی و ریلی	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - - فقر معیشتی و تاثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان - خالی شدن روستاها از جمعیت - کاهش چشمگیر تولیدات کشاورزی - همجواری با استان تهران و سرریز جمعیت
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست	- وجود شهرک‌های صنعتی -منطقه ویژه اقتصادی فرودگاه پیام - وجود معادن و مواد معدنی - فرصت‌های گردشگری طبیعی و تاریخی	- رشد مهاجرت از روستا به شهر -کاهش بهره‌وری کشاورزی -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان - عدم تعادل در توزیع جمعیت - کاهش منابع آب -مهاجرپذیری از استان‌های همجوار -خصلت خوابگاهی استان -مهاجرپذیری	- دسترسی به قطب اقتصادی صادراتی - مزیت نسبی در معادن زغال سنگ، مس، سرب و...	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی -بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری -افزایش فقر - مهاجرت روستا-شهری - تخلیه روستاها -افزایش مهاجرپذیری برون استانی -توزیع نامتعادل جمعیت - همجواری با استان تهران و سرریز جمعیت - وجود ۴ زندان در استان البرز

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی ویژگی‌های جمعیتی	- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال بالقوه) - مثبت بودن خالص مهاجرت استان - متعادل بودن رشد سالانه جمعیت -پایین بودن میزان خام مرگ و میر	-پایین بودن میزان باروری کل -پایین بودن میزان خام ولادت -منفی بودن درصد رشد سالانه جمعیت در نقاط روستایی -نامتوازن شدن فراوانی جمعیت مرد و زن به‌ویژه در نقاط روستایی -بالا بودن تراکم جمعیت -عدم توازن در تراکم جمعیت شهرستان‌ها	- فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد.	-افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی به واسطه جابه‌جایی جمعیت ورود مهاجران غیربومی -پیری جمعیت
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان	- بالا بودن نرخ پوشش تحصیلی به خصوص در دوره ابتدایی؛ - جایگاه دوم کشور در خصوص وضعیت سواد؛	- بازماندگی از تحصیل؛ - تراکم بالای دانش‌آموزی؛ - پایین ترین سرانه فضای آموزشی در کشور؛ - وجود حجم ۳۸ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی؛ - کمبود معلم(۲ هزار)؛ - عدم دسترسی حدود ۱۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد؛ - تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی؛ - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت؛ - مساله بی‌سوادی اتباع خارجی؛ - کمبود امکانات در مراکز یادگیری محلی؛	- بالا بودن نرخ پوشش تحصیلی به خصوص در دوره ابتدایی؛ - جایگاه دوم کشور در خصوص وضعیت سواد؛	- بازماندگی از تحصیل؛ ● تراکم بالای دانش‌آموزی؛ ● پایین ترین سرانه فضای آموزشی در کشور؛ ● وجود حجم ۳۸ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی؛ ● کمبود معلم(۲ هزار)؛ ● عدم دسترسی حدود ۱۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد؛ ● تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی؛ ● عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت؛ ● مساله بی‌سوادی اتباع خارجی؛ - کمبود امکانات در مراکز یادگیری محلی؛
آموزش عالی	- وجود ۶۱ موسسه آموزش عالی دولتی در سطح استان؛ - بیش از ۷۶۱۹۳ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تخصیلی؛ - تعداد بالای مؤسسات آموزش عالی دولتی و با کیفیت؛	- عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛ - ضعف آموزش مجازی؛ - مدرک گرایی و مهارت پایین و بیکاری فارغ‌التحصیلان؛ - ارتباط ضعیف صنعت و دانشگاه؛	- وجود ۶۱ موسسه آموزش عالی دولتی در سطح استان؛ - بیش از ۷۶۱۹۳ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تخصیلی؛ - تعداد بالای مؤسسات آموزش عالی دولتی و با کیفیت؛	- عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛ - ضعف آموزش مجازی؛ - مدرک گرایی و مهارت پایین و بیکاری فارغ‌التحصیلان؛ - ارتباط ضعیف صنعت و دانشگاه؛

- در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۲۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
نظام زیربنایی	وضعیت مناسب محورهای آزادراهی و ریلی وجود فرودگاه پیام وجود زیرساخت‌های دانشبنیان در استان ظرفیت بالای شهرک‌های صنعتی استان	محدودیت دسترسی به زیرساخت‌های گاز در روستاهای کوهستانی برداشت بیش از حد ازمنابع آب	همجواری با استان‌های تهران، قزوین	مخاطرات ناشی از منابع آب در توسعه شهرها و روستاها
موقعیت استراتژیک	قرار گیری در موقعیت ارتباطی مناسب و دسترسی به کریدورهای بین‌المللی وجو فرودگاه و منطقه ویژه اقتصادی پیام وضعیت مناسب شهرک‌های صنعتی و صنایع در استان وجود زیرساخت‌های دانش‌بنیان در استان ظرفیت بالای بخش کشاورزی و مرغ و ماهی	برداشت بیش از حد منابع آب زیرسطحی ضعف محورهای ارتباطی و ازدحام ترافیک	همجواری با استان‌های تهران، قزوین	فشار جمعیتی ناشی از مجاورت با پایتخت
سکونتگاهی	حفظ شدن ماهیت روستایی شهرستان طالقان در راستای جلوگیری از کاهش فعالیت‌های کشاورزی استان کاهش شتاب گسترش شهرنشینی در استان البرز وجود شهر جدید هشتگرد در شهرستان ساوجبلاغ و امکان جذب سرریز جمعیت تهران و کرج روند کاهشی متوسط نرخ رشد سالیانه جمعیت در مناطق شهری استان رابطه مستقیم میان سطح‌بندی خدماتی با جمعیت شهرها کاهش نسبی وابستگی خدماتی و اشتغال شهرهای استان البرز به تهران در ۲۵ سال گذشته	روند کاهنده نرخ رشد تمرکز بخش زیادی از جمعیت استان در شهرستان کرج و سهم بالای جمعیت شهرستان کرج از استان افزایش مهاجرت به شهر کرج از سایر استان‌ها و از سایر نقاط شهرستان و درنتیجه افزایش بی‌رویه جمعیت کرج از بین رفتن نظام تولید روستایی و درآمد آن‌ها و بنابراین تبدیل نقاط روستایی به شهر و ادغام روستاها در شهرها وضعیت نامتعادل استان و توزیع نامناسب جمعیت در نقاط شهری (وجود بیش‌ترین تعداد شهرها در دسته زیر ۵۰هزار نفر در استان در کنار یک کلان‌شهر بالای یک میلیون نفر)	روند کاهشی نرخ رشد جمعیت در استان و جلوگیری از افزایش بیش از حد جمعیت گسترش فرصت‌های توسعه از استان تهران به البرز به دلیل همجواری دو استان با هم امکان بهره‌مندی از پتانسیل مهاجرینی که غالباً در سنین فعالیت و جویای کار هستند وجود طرح پالایش صنعتی تهران که موجب پذیرش واحدهای صنعتی در شهرستان‌های ساوجبلاغ و نظرآباد شده است. طرح امتداد خط متروی تهران – کرج تا شهر جدید هشتگرد	گسترش نقاط شهری و افزایش آلودگی‌ها و معضلات زیست‌محیطی در اثر تجاوز به منابع طبیعی و افزایش استفاده از خودرو استفاده از رودخانه کرج برای تأمین آب تهران و عدم تخصیص حق‌آبه مناسب برای بخش کشاورزی در استان البرز گسترش لکه روغنی نقاط شهری در استان‌های تهران و البرز و کاهش فضاهای تنفسی کلانشهرهای تهران و کرج

فصل پنجم

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان البرز تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان البرز و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان البرز، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان البرز، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان البرز، تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای منتخب است.

در عرصه نظام سکونتگاهی، تقویت نقش مفصلی استان البرز و توسعه پیوندهای بین سکونتگاهی، جلوگیری از توسعه شهرها و ایجاد سکونتگاه‌های جدید غیر برنامه‌ریزی شده و حفاظت از اراضی کشاورزی حفظ منابع ارزشمند محیطی راهبردهای پیشنهادی را شکل می‌دهند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان البرز راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل انتقال بار صنایع غیر پیشرفته استان تهران به استان‌های البرز، ایجاد تحول در بهره‌وری و کارایی صنعت و کشاورزی از طریق تکنولوژی، نقش آفرینی به عنوان مراکز ارائه خدمات منطقه‌ای، ارتقای کمی و کیفی تولید و فعالیت‌های خدماتی، توسعه شبکه ترانزیتی و ارتباطی استان، توسعه صنایع دانش‌بنیان، استفاده از تکنولوژی جدید در پایش توسعه استان، تأکید بر بخش مزیت دار استان، خلق فرصت‌های سرمایه‌گذاری، تهیه بانک اطلاعات مکان محور سرمایه‌گذاری، تسهیل بروکراسی درون استانی جهت جذب سرمایه خارجی، توسعه صنایع از طریق جداگزینی از صنایع مادر، تأکید بر صنایع با فناوری بالا و بالادستی، توسعه صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی، افزایش ارزش‌افزوده و بهره‌وری سرانه و راهبرد ترویج به کارگیری فناوری نوین و دانش پایه در بخش‌های تولیدی و خدماتی است.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل تقویت نقش مفصلی استان البرز و توسعه پیوندهای بین سکونتگاهی، محدودیت توسعه شهرها و ایجاد سکونتگاه‌های جدید غیر برنامه‌ریزی شده و حفاظت از اراضی کشاورزی حفظ منابع ارزشمند محیطی است.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل افزایش مسئولیت‌های نهادهای دولتی در مسائل اجتماعی و فرهنگی، تمرکز بالا بر روی مسائل اجتماعی و افزایش میزان اعتماد، کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی و افزایش میزان نظارت

بر این مسائل، توانمندسازی اقشار مختلف استان و مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های استان، افزایش امید به زندگی در استان، ایجاد زمینه‌های مناسب در جهت تشکیل سازمان‌های مردم نهاد در حوزه‌های مختلف به‌ویژه زنان در جهت افزایش مشارکت، اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری، مدیریت منابع آبی، حفظ و گسترش شغل کشاورزی، ساماندهی مهاجرین، اتخاذ سیاست‌هایی جهت حفظ افراد در شهرهای مبدأ مهاجرت، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، پیشگیری از مهاجرت روستاییان، پیشگیری از مهاجرت از استان‌های همجوار، مدیریت منابع آب، ساماندهی زندان‌ها، ارتقاء میزان باروری، افزایش پوشش تحصیلی، ترمیم و تجهیز و افزایش سرانه فضای آموزشی با هدف کاستن از تراکم دانش‌آموزی، جذب نیروی انسانی، بهبود وضعیت آموزش مجازی، افزایش تقاضا برای سوادآموزی، ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران، افزایش پوشش خدمات سوادآموزی برای اتباع، تجهیز امکانات آموزشی مراکز یادگیری محلی، انجام مطالعات آمایش آموزش عالی و متناسب‌سازی رشته‌ها با نیازها و مزیت‌های استان، بهبود وضعیت آموزش مجازی در دانشگاه‌ها، ارتقای مهارت محوری و کاهش بیکاری و راهبرد تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه می‌باشد.

در بعد محیط زیستی نیز مدیریت خشکسالی و بحران آب، کنترل منابع آلاینده آب و خاک،حفاظت محیط زیستی اجتماع محور، بسترسازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان برای توسعه کشاورزی، اصلاح الگوی کشت با در نظر گرفتن مزیت نسبی استان، اتخاذ تدابیر و سیاست‌های لازم جهت مدیریت بحران منابع طبیعی و زیست محیطی، نهادینه نمودن رویکرد عرضه و تقاضا و افزایش سطح آگاهی عمومی د مدیریت منابع آب و راهبرد ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات تدوین شده است.

جدول ۱۲۷- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان البرز در محورهای مختلف

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
مدیریتی	ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان البرز؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان البرز؛ آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان البرز؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی	- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم-گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراهای عالی با موضوع استان البرز؛ - رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	با رویکرد مشارکت حداکثری؛	ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ - مشارکت حداکثری کلیه دخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛ - رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ - شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛ - ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ - تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛ - به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛ - بودجه‌ریزی مشارکتی؛ - تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ - ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛
نظام سکونتگاهی	تقویت نقش مفصلی استان البرز و توسعه پیوندهای بین سکونتگاهی محدودیت توسعه شهرها و ایجاد سکونتگاه‌های جدید غیر برنامه‌ریزی شده حفاظت از اراضی کشاورزی حفظ منابع ارزشمند محیطی	ممنوعیت توسعه شهری در اراضی شرقی به علت وجود منابع ارزشمند توسعه هاله‌های سبز پیرامون سکونتگاه‌ها به منظور جلوگیری از پراکنده رویی تقویت الگوی رشد فشرده و الگوی رشد هوشمند در توسعه شهری توسعه خدمات در سکونتگاه‌های کوچک و متوسط توسعه پیوندهای روستاه-شهری توسعه پیوندهای بین شهرهای کوچک و متوسط توسعه گردشگری در شهر طالقان رفع وابستگی‌های خدمات شهرهای شرقی به شهر تهران توسعه الگوی خودبسندگی در تأمین خدمات شهرها
نظام اقتصادی و فعالیت	- انتقال بار صنایع غیر پیشرفته استان تهران به استان‌های البرز - ایجاد تحول در بهره‌وری و کارایی صنعت و کشاورزی از طریق تکنولوژی - نقش آفرینی به عنوان مراکز ارائه خدمات منطقه‌ای - ارتقای کمی و کیفی تولید و فعالیت‌های خدماتی - توسعه شبکه ترانزیتی و ارتباطی استان - توسعه صنایع دانش‌بنیان - استفاده از تکنولوژی جدید در پایش توسعه استان - تأکید بر بخش مزیت دار استان - خلق فرصت‌های سرمایه‌گذاری - تهیه بانک اطلاعات مکان محور سرمایه‌گذاری	- توسعه همه جانبه فناوری اطلاعات - تعامل پایدار با پایتخت و مدیریت اثرات مثبت و منفی آن - توسعه سرمایه پذیری و ایجاد مطلوبیت و ثبات قانونی - توسعه و احداث شهرک ICT - توسعه صنایع دارویی در منطقه ویژه اقتصادی برکت - توسعه صنعتی مبتنی بر خوشه، شبکه و زنجیره - تدوین برنامه جامعه راهبردی توسعه لجستیک و ترانزیت استان البرز و تکمیل زنجیره‌های خدمات و کشاورزی - ایجاد زمینه فعالیت برای پارک‌های علم و فناوری - ایجاد هم‌افزایی میان مراکز تخصصی شدن تولید استان - تأکید بر سیاست‌های رقابت‌پذیر قلمرویی

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	- تسهیل بروکراسی درون استانی جهت جذب سرمایه خارجی - توسعه صنایع از طریق جداگزینی از صنایع مادر - تأکید بر صنایع ب فناوری بالا و بالادستی - توسعه صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی - افزایش ارزش‌افزوده و بهره‌وری سرانه - ترویج به کارگیری فناوری نوین و دانش پایه در بخش‌های تولیدی و خدماتی	
نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات	توسعه پیوندهای درون منطقه‌ای استان توسعه خدمات لجستیک و ترانزیت در استان توسعه زیرساخت مربوط با آب و انرژی با تأکید بر منابع تجدید پذیر توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان و کم آب بر تولید انرژی‌های تجدید پذیر در استان	تقویت پیوندهای روستا-شهری بهینه‌سازی و مکانیزاسیون مصرف آب در بخش کشاورزی توسعه نیروگاه‌های تجدید پذیر استان توسعه گازرسانی به روستاهای کوهستانی سرمایه‌گذاری در بخش صنایع دانش‌بنیان و کم آب بر ایجاد کریدور علم و فناوری در استان تدوین بسته‌های حمایتی از فعالیت‌های دانش‌بنیان ایجاد کریدورهای و خوشه‌های فعالیتی بر مبنای تحقیق و توسعه و پیوند علم و صنعت
اجتماعی-فرهنگی	- افزایش مسئولیت‌های نهادهای دولتی در مسائل اجتماعی و فرهنگی - تمرکز بالا بر روی مسائل اجتماعی و افزایش میزان اعتماد - کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی و افزایش میزان نظارت بر این مسائل - توانمندسازی اقشار مختلف استان و مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های استان -افزایش امید به زندگی در استان - ایجاد زمینه‌های مناسب در جهت تشکیل سازمان‌های مردم نهاد در حوزه‌های مختلف به‌ویژه زنان در جهت افزایش مشارکت	-ایجاد بستر در جهت افزایش تعاملات قومی از طریق برنامه‌های تبلیغی و همچنین برگزار همایش‌ها و نشست‌ها - توجه به ظرفیت‌های بومی و فرهنگی - اجرای برنامه‌های مرتبط با افزایش میزان سرمایه‌های اجتماعی - افزایش نظارت بر آسیب‌های اجتماعی - ایجاد اشتغال متناسب با نیاز استان و توانمندی اقشار در این راستا - افزایش میزان امنیت در استان و نظارت نهادهای مربوطه در این خصوص
فقر و محرومیت	- اشتغال‌زایی -مهارت‌افزایی - -تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری - مدیریت منابع آبی -حفظ و گسترش شغل کشاورزی - ساماندهی مهاجرین - اتخاذ سیاست‌هایی جهت حفظ افراد در شهرهای مبدأ مهاجرت	- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری و ... -تأمین زیرساخت‌های گردشگری - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم -توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی - -حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات -ارائه تسهیلات به کشاورزان - بیمه کشاورزان -تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری

		- فراهم نمودن مسکن و امکانات اولیه جهت اسکان - ارائه تسهیلات جهت مسکن ارزان قیمت - ارائه تسهیلات (تأمین مسکن ارزان) به افراد جهت ممانعت از مهاجرت روزانه
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری	-تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - افزایش توانمندسازی اجتماعی -اشتغال‌زایی و مهارت افزایی -پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین - پیشگیری از مهاجرت روستاییان - پیشگیری از مهاجرت از استان‌های همجوار - مدیریت منابع آب - مدیریت - ساماندهی زندان‌ها	-گسترش نهادهای مردم نهاد و دفاتر تسهیلگری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی -ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن -حمایت بیمه‌ای از محصولات کشاورزی -افزایش بهره‌وری کشاورزی - استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری -ایجاد تسهیلات و خدمات جهت ممانعت از مهاجرت روزانه -انتقال زندان‌ها با کارکرد ملی به خارج از استان
جمعیتی	ارتقاء میزان باروری	- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی - ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزندآوری
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان	- افزایش پوشش تحصیلی؛ - ترمیم و تجهیز و افزایش سرانه فضای آموزشی با هدف کاستن از تراکم دانش‌آموزی؛ - جذب نیروی انسانی؛ - بهبود وضعیت آموزش مجازی؛ - افزایش تقاضا برای سوادآموزی؛ - ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران؛ - افزایش پوشش خدمات سوادآموزی برای اتباع؛ تجهیز امکانات آموزشی مراکز یادگیری محلی؛	- تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛ - تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و ..... - رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش؛ - بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛ - انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجیه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛ - جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی با برگزار جلسات آموزشی و استفاده از امکانات فضای مجازی و تلفن همراه؛ - تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛ - ایجاد سامانه یکپارچه شناسایی افراد بی‌سواد با استفاده از همه ظرفیت‌های موجود؛ - استفاده از همه ظرفیت‌های موجود سوادآموزی در آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های اجرایی برای ارائه خدمات به اتباع بی‌سواد؛ تجهیز امکانات و ملزومات آموزشی مراکز یادگیری محلی برای ارائه خدمات سوادآموزی در ایام کرونا؛
آموزش عالی	- انجام مطالعات آمایش آموزش عالی و متناسب‌سازی رشته‌ها با نیازها و مزیت‌های	- انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	استان؛ - بهبود وضعیت آموزش مجازی در دانشگاه‌ها؛ - ارتقای مهارت محوری و کاهش بیکاری؛ تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه؛	- بهبود وضعیت آموزش‌های مجازی از طریق تقویت زیرساخت‌ها و آموزش مدرسان و دانشجویان؛ - ماموریت‌گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری به منظور کاهش بیکاری؛ تعمیق رابطه صنعت با دانشگاه با استفاده از راهبرد تعریف و عملیاتی‌سازی حوزه‌ها و عرصه‌های مشترک؛
منابع طبیعی و محیط زیست	مدیریت خشکسالی و بحران آب کنترل منابع آلاینده آب و خاک حفاظت محیط زیستی اجتماع-محور بسترسازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان برای توسعه کشاورزی اصلاح الگوی کشت با در نظر گرفتن مزیت نسبی استان اتخاذ تدابیر و سیاست‌های لازم جهت مدیریت بحران منابع طبیعی و زیست محیطی نهادینه نمودن رویکرد عرضه و تقاضا و افزایش سطح آگاهی عمومی د مدیریت منابع آب ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات؛	برنامه‌ریزی و اشاعه گردشگری بر مبنای ظرفیت‌های طبیعی انجام طرح‌های مطالعات محیط زیست انسانی استان با همکاری مراکز دانشگاهی تعیین و شناسایی زیستگاه‌ها و روابط بوم‌شناختی موجود بین گونه‌های حیات‌وحش و محیط آن‌ها حفاظت از ذخایر طبیعی و تنوع زیستی در مناطق تحت پوشش تعیین حریم و محدوده‌های باغات و حفاظت از آن‌ها کنترل، نظارت و مسلوب المنفعه کردن چاه‌های آب فاقد پروانه بهره‌برداری تعیین و تأمین حق آبه تالاب‌ها توسط وزارت نیرو سازمان حفاظت از محیط زیست تعیین سایت پسماند صنعتی استان جلوگیری از خرد شدن زمین و تجمع زمین‌ها تدوین برنامه‌های مدیریت یکپارچه مخاطرات محیطی و تدوین برنامه ارزیابی راهبردی زیست محیطی توسعه نیروگاه‌های انرژی نو تدوین بسته‌های حمایتی برای جلب سرمایه‌گذاری در توسعه آن‌ها مهار آب‌های سطحی استان و راه اندازی نظام جامع مدیریت چرخه آب بر پایه اصول توسعه پایدار اتخاذ تدابیر لازم جهت مدیریت بحران آب و خشکسالی و تأمین آب شرب شهری، روستای و صنعتی تعادل‌بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری و... توسعه بینش و آگاهی‌های محیط زیستی مردم محلی و مسئولان

منابع و مأخذ

۱. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری البرز، https://qazvin.frw.ir/00/Fa/default.aspx

۲. اداره کل هواشناسی استان البرز، http://qazvinmet.ir/

۳. اداره کل حفاظت محیط زیست استان البرز، https://qazvin.doe.ir/portal/home/

۴. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.

۵. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.

۶. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.

۷. جغرافیای استان البرز (۱۳۹۹)، جغرافیای استان البرز، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).

۸. خاکپور، ملیکا (۱۳۹۸)، بررسی اثرات افزایش جمعیت بر بحران کم آبی و برآورد نیازهای آبی در استان البرز، کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی، https://civilica.com/doc/520609

۹. خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۹،۱۰،۵ /https://www.irna.ir

۱۰. خبرگزاری ایسنا ۱۳۹۹،۰۶،۱۱ /https://www.isna.ir/news

۱۱. خبرگزاری تسنیم، ۹۹،۸،۲۲ https://www.tasnimnews.com/

۱۲. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.

۱۳. خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان البرز (۱۳۹۵) وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۱۴. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.

۱۵. روزنامه ایران ۹۷،۷،۲۴

۱۶. سازمان برنامه و بودجه استان البرز(۱۳۹۵)، برنامه آمایش استان البرز- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی

۱۷. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان(۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی

۱۸. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان البرز ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۹. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۲۰. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان البرز ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۲۱. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۲۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۳. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۴. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۵. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۶. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۷. سازمان جهاد کشاورزی استان البرز، https://qazvin-ajo.ir/
۲۸. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان البرز، ۱۳۹۵
۲۹. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان البرز، ۱۳۹۸. برنامه آمایش استان البرز
۳۰. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان البرز(۱۳۹۸). سالنامه آماری استان البرز
۳۱. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان البرز)، تهران: سازمان نقشه-برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۳۲. سالنامه آماری کشاورزی استان البرز ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۳۳. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان البرز، http://www.qzrw.ir/
۳۴. سرایی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تأکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۳۵. سرور، رحیم و خلیجی، محمد.(۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۶. شرکت آب و فاضلاب البرز، https://www.abfaqazvin.ir/

۳۷. شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور(۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۸. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۹. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۴۰. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶).
۴۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی(در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۴۲. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵).آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۴۳. کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۶. مرکز آمار ایران(۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۴۷. مرکز آمار ایران(۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۴۸. مرکز آمار ایران(۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۴۹. مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان البرز (۱۳۹۵) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری.
۵۰. مطالعات آمایش استان البرز، چکیده مطالعات (۱۳۹۸) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان البرز.
۵۱. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۵۲. وزارت کشور، استانداری استان البرز، https://ostan-qz.ir/aggregator/news/moi
۵۳. وزارت نیرو (۱۳۹۸)، تغییرات آب سطحی و زیرسطحی در کشور، تهران: انتشارات و مرکز پخش وزارت نیرو
54. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 8-14.
55. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
56. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.

57. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. Journal of counseling psychology, 52(2), 224.
58. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33, 14-12.
59. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 112-21.
60. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran
61. Reinharz, S. (1 992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.
62. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.